

שם: _____

סיכום חומר הלימודים

בהיסטוריה

חלק ראשון- מסורת ומהפכות

כיתה י' תשפ"א

שאלון : 29281

מילות הוראה בהיסטוריה-

"ציין" - יש לכתוב במילה או במספר מצומצם של מילים על הנושא/המושג, מבלי לפרט- רק לכתוב בכותרת את השם.

"הצג" - תאר = יש לפרט את הידוע לך על הנושא/המושג על פי הנלמד בכיתה או על פי הקטע. כתיבת פרטי התוכן של פעולה או של אירוע לפי הנדרש. (לפחות שני פרטים).

***"הסבר"** -

על התלמיד לכתוב את הידוע לו על הנושא תוך ביאור או פירוש הנושא ותוך ניתוח הפעולה, האירוע והשלכותיו. במקרים רבים יש ב"הסבר" הבהרת קשר בין מושגים.

"השווה" -

על התלמיד לבדוק את הדומה והשונה בין שני פריטים או יותר על פי קריטריונים (תבחינים) ולהסיק מסקנות מן ההשוואה.

"נמק" (בסס) -

על התלמיד לבסס דעה או טענה המוצגות בשאלה על סמך עובדות, ציטוטים, נתונים היסטוריים, דוגמאות ועוד.

"הדגם" -

על התלמיד להביא דוגמה לנימוק או להבהרה.

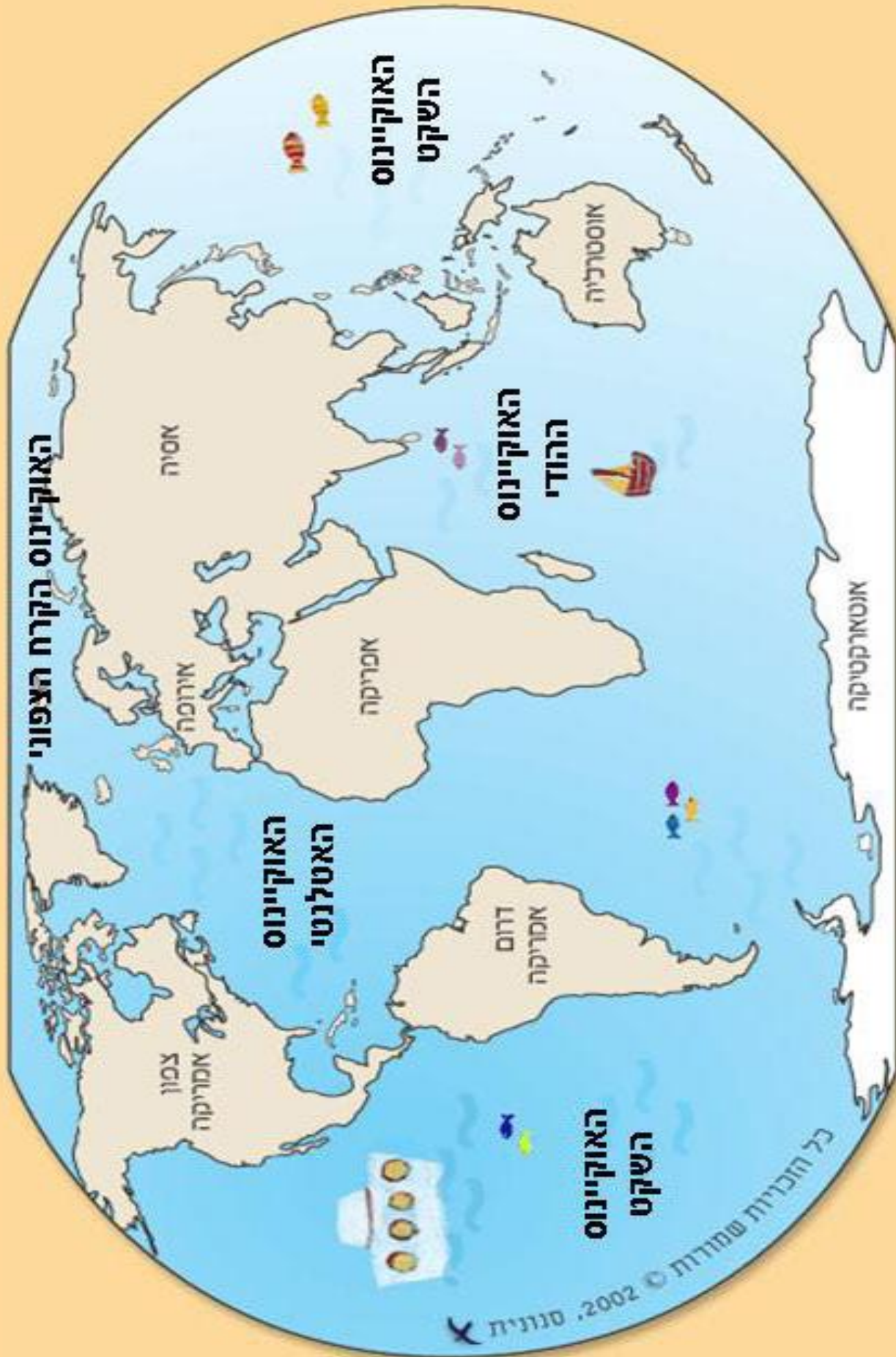
*** "3 הלמות":** כדי לענות תשובה מלאה כשנדרשים להסביר, ניתן להשתמש ב"3 הלמות", כלומר, בכתיבת התשובה, ישאל את עצמו שלוש פעמים- למה? כך שלבסוף יפרט עוד ועוד עד שהתשובה תהיה מובנת ומלאה.

שימו לב- תשובה מלאה היא תשובה הנותנת מענה מלא לכל מילות ההוראה שבשאלה. ציינון התשובה נגזר ממילות ההוראה המופיעות בשאלה. כאשר מתבקש בשאלה 'להסביר', אך התשובה היא ברמת 'הצג' בלבד, הניקוד יהיה חלקי בהתאם.

נושאי הלימוד

חלק ראשון: מסורת ומודרנה

סוגיות מרכזיות ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
<u>עקרונות הנאורות</u>: ההכרה בערך האדם, האדם- יצור אוטונומי השולט בחייו ואחראי לגורלו ולגורל החברה, ההכרה בכבוד האדם ובזכויותיו הטבעיות לפי: חירות, קניין ואושר. זכויות האישה, הקריאה לסובלנות ולזכויות פוליטיות לפרטים, הפרדת רשויות כאמצעי לשמירת חרות, אמנה חברתית. <u>מאפייני הנאורות</u>: אינדיבידואליזם, רציונליזם, ספקנות וחילון, ידע וקדמה.	פרק שני: הנאורות (פרק 2 עמ' 25-45)
סוציאליזם- מונח לאומיות - מונח	פרק חמישי ושישי: (לא מהספר)
קומוניזם – מונח פאשיזם- מונח	פרק שביעי ושימיני: (לא מהספר)
השפעת הליברליזם על תמורות בחברה היהודית: השינויים במעמד המשפטי של היהודים בקהילות השונות בעת החדשה: ארצות האסלאם- אלג'יריה, מרכז ומערב אירופה- צרפת.	פרק תשיעי: שינויים במעמד היהודים בעת החדשה (פרק 9 עמ' 171-187)
תנועת ההשכלה ויעדיה: מנדלסון- מונח יישום רעיונות ההשכלה בחברה היהודית באירופה ומחוצה לה.	פרק אחד עשר: תנועת ההשכלה היהודית (פרק 11 עמ' 208-215)
דרכים להתמודדות עם החילון, ההתערות עם החברה הכללית, וההתבוללות: החת"ם סופר, הניאו-אורתודוקסיה.	פרק שנים עשר: תנועות וזרמים יהודיים במאה ה-19 ובמאה ה-20 (פרק 12 עמ' 217-232)
1. שורשי הרעיון הציוני כלאומיות מודרנית: א. מבשרי הציונות ב. חובבי ציון. 2. התנועה הציונית בראשות הרצל: א. מצע התנועה- תוכנית באזל, צ'רטר ב. הקונגרס הציוני ג. זרמים בציונות- ציונות מדינית, ציונות מעשית, ציונות דתית (הרקע להקמתה והרב ריינס).	פרק ארבעה עשר: התנועה הציונית (פרק 14 עמ' 263-297)

מפת העולם - יבשות

הנאורות- במאה ה-18

הגדרה- מהי הנאורות?

תנועת הנאורות החלה במאה ה-18 (בשנים: _____) בארצות מערב אירופה (אנגליה וצרפת) והתפשטה למקומות נוספים בעולם. הנאורות הביאה לשינויים בתחומים רבים ומגוונים שהשפיעו על כל בני האדם. הוגי הנאורות כינו את תקופת ימי הביניים בשם "ימי החושך" בניגוד לתקופתם המודרנית- תקופת הנאורות- תקופת האור! כשהאדם הופך לנאור! (בעברית- "השכלה").

עקרונות הנאורות (לא לעולים)

1. האדם אחראי לגורלו- אדם נולד עם תבונה, מצפון ויכולת להכיר את מציאות חייו. יש ביכולתו של האדם לנהל את חייו ולהחליט מהי התנהגות מוסרית על פי התבונה והמצפון שאיתם נולד. בימי הביניים התקבלו החלטות מכוח סמכות אבות משפחה, האצולה והכמרים. הנאורות יצאה כנגד זה וטענה שהאחריות עוברת לאדם בעל התבונה והוא יחליט על גורלו. בנוסף, עקב התפתחות המדע, האדם התבונה יכול למצוא סיבות לפגעי הטבע והמחלות ולייצר תרופות וכן להשתמש בטבע לצרכיו. (הפילוסוף עמנואל קאנט: "העז לדעת! אזור אומץ להשתמש בשכלך שלך" בעמ' הבא..)

2. כבוד האדם וחירותו- האדם נברא בצלם אלוהים ולכן בכל אדם יש ערך ומגיע לו זכויות בשל כבודו האנושי. אין להתייחס לאדם כחפץ אלא כבעל ערך בפני עצמו. האדם כפרט הוא בעל כבוד וראוי שיתייחסו אליו בכבוד ועל כך מבוססים כל זכויות האדם. לעומת ימי הביניים שהדגש היה שהאדם הוא אפס וצריך לשמוע לכמרים.

3. עקרון הזכויות הטבעיות- לכל אדם מגיעות זכויות טבעיות על פי רצון האלוהים. אלו זכויות שניתנו לבני האדם על ידי האלוהים והן לא תלויות בהחלטת האדם. לכן חייבים לתת זכויות טבעיות בכל מקום ובכל זמן. הזכויות הטבעיות הן:
זכות לחיים,

זכות לחירות- (1) חירות המצפון- זכות האדם לפעול על פי מצפונו, (2) חירות המחשבה- זכות האדם לחשוב באופן חופשי, (3) חירות הביטוי- זכות האדם לבטא את דעותיו בגלוי. כמובן בלי שיפגע באחר.

זכות לקניין- הגנה על רכוש האדם (כיון שהוא עמל עליו ולכן נחשב חלק מגופו) הטענה היא כי ישנה אמנה חברתית בין בני אדם, והשלטון מקבל את כוחו מהסכמת העם, הנובעת מוויתור של היחידים על חירותם המוחלטת על מנת להבטיח את זכויותיהם הבסיסיות. כאשר השלטון אינו מקיים את הצד שלו בהסכם, כלומר פוגע בחירותו, בחייו או בזכות קניינו של היחיד – חובה לצאת כנגדו ולהפילו.

זכות לשוויון- הנאורות טענה שלכל בני אדם יש ערך עצמי וממילא כולם שווים בלי קשר למוצא או לתפקיד ולכולם מגיעות זכויות שוות. בניגוד לימי הביניים (לפני המאה ה-18), שהחברה הייתה מחולקת למעמדות ועל סמך המעמד נקבע שוויו של האדם. (מתקשר לאינדיבידואליזם) מזה נגזר שוויון הנשים- בראשית העת החדשה, מעמד האישה היה נחות לעומת הגבר. לאישה לא היו זכויות פוליטיות ואף בירושה היא הייתה נחותה לעומת הגבר. הנשים נתפסו כבעלות רגש אך

ללא תבונה, וממילא רמת החינוך לנשים הייתה נמוכה. על רקע זה החל להתפתח רעיון הפמיניזם - תפיסה ששואפת להעצים את הנשים ולהביא לשוויון זכויות בין נשים לגברים.

4. המדינה - מוסד שמטרתו ותפקידו לפעול לטובת האזרחים ולביטחונם

בימי הביניים השלטון היה מרוכז כולו בידי המלך. בעידן הנאורות המלכים אמנם רצו שהשלטון יהיה מרוכז בידיהם אבל הבינו שהם אמורים לדאוג לטובת הציבור. ואז נבדק מדוע בני האדם מצייתים לחוקים שפוגעים בחופש שלהם? על כך עונה התיאוריה האמנה החברתית.

האמנה החברתית - בני האדם ערכו הסכם שבו החליטו לציית לחוקי השלטון ובכך לוותר על חירותם מתוך רצון לשמור על ביטחונם. השאיפה הייתה ליצור מערכת חברתית ומדינית שבה לא תהיה מתיחות בין השלטון לאוכלוסייה. להגיע למצב שבו כל אדם יהיה עצמאי בדעותיו, ולא יהיה נתון להשפעת החברה או להשפעתם של אנשים אחרים.

השלטון אמור לדאוג לטובת הציבור ואם לא עושה כן מותר למרוד בו.

אולם עקב החשש שהאמנה החברתית לא מספיקה, יש צורך גם בהפרדת רשויות.

הפרדת רשויות - לשלטון יש כוח רב, כדי שהשלט לא ינצל את כוחו לרעה, מחלקים את הכוח של השליט לשלושה גופים שכל אחד מאזן את השני. הגופים הם: רשות מחוקקת (פרלמנט), ראשות מבצעת (מלך או ממשלה) ורשות שופטת.

כל משטר צריך לשאוף ולהבטיח את חרות האדם וכדי לעשות זאת יש להפריד בין שלוש הרשויות: הרשות המבצעת, הרשות המחוקקת והרשות השופטת. בכך תושג הפרדת ופיצול כוחו של השלטון תוך שמירה על איזונים ובלמים, הפרדת הרשויות נועדה למנוע ריכוז כוח בידי גוף אחד שגם יחוקק, גם יבצע את החוקים שחוקק וגם ישפוט על פיהם. במצב זה אין בקרה טובה על הגוף היחיד, הגוף מרכז בידיו כוח רב ויש חשש שינצל כוח זה כנגד האזרחים שלמענם הוא קיים. במצב של אי הפרדת רשויות אין ביטוי לאינטרסים שונים ויש חשש של עריצות (שליטה בכוח וכפייה) הרוב על המיעוט.

עמנואל קאנט: (פילוסוף מהמאה ה-18) הגדיר את הנאורות: "יציאה

ממצב שאדם לא מעז להחליט החלטות בעצמו ותלוי בהדרכת אחרים, למצב של אומץ להשתמש בשכלו ולהחליט החלטות בעצמו. הוא טבע את סיסמתה של הנאורות: "העז לדעת! אזור אומץ להשתמש בשכלך שלך".

ההסתמכות על שכלו ויכולותיו הטבעיות של האדם, באה לידי ביטוי הן אצל הוגי דעות רבים (שדברו על "המצב הטבעי של האדם", שכל התערבות – חברתית או חינוכית רק תפגום בו), והן בעולם הספרות. הביטוי המפורסם והידוע ביותר הוא הספר "רובינזון קרוזו", הסיפור הידוע על הימאי

שספינתו נטרפה והוא שרד כמעט שלשים שנה בכוחות עצמו ובתושייתו, הוא למעשה ביטוי של רוח הנאורות – האמון המוחלט ביכולתו ובכוחו של השכל האנושי הישר להתמודד עם כל מה שהעולם מזמן לו. הספר גם מדגיש את העובדה שגורלו של האדם נתון בידיו (ולא בידי האל, למשל) והשימוש ברציונל- בשכלו של האדם. (הושפע מהעקרונות: האדם אחראי לגורלו ורציונליזם).

(עד כאן לא לעולים)

מאפייני הנאורות:

1. אינדיבידואליזם – א) התייחסות לכל אדם כפרט בודד ועצמאי ולא רק חלק ממשפחה או מחברה. בעבר האדם היה חלק מחברה, ממשפחה, מקהילה. ב) הנאורות קראה לכל אדם להיות אחראי לגורלו ולא להיות תלוי באחרים. ג) הנאורות קבעה שלכל אדם מגיעות זכויות טבעיות (חרות, שוויון, זכות לחיים, לקניין). ד) המדינה צריכה להציב את זכויות האדם במרכז (אמנה חברתית) ותדאג לביטחונם של האזרח.

2. רציונליזם – פירושו תבונה (בלטינית). האמונה שבכוח התבונה והשכל ניתן להכיר את המציאות, ולדעת כיצד לפעול בדרך הנכונה. באמצעות התבונה האדם ישנה את החברה, יגיע להישגים מדעיים חדשים, ויפעל בדרך הנכונה. הנאורות הרבתה למתוח ביקורת על הכנסייה, על המדע הישן, ועל התנהלות החברה בעבר (מעמדות). הם שאלו שאלות, חקרו, ורצו לשנות את החברה ואיכות החיים שלהם.

3. ספקנות וחילון – דרשו להפריד את הדת מהמדינה. סלדו מאמונות טפלות דתיות ומאנשי הדת הנוצריים. הנאורות דגלה בהטלת ספק ובחינה מחדש של סמכויות העבר. הנאורות פעלה להפריד את הכנסייה (הדת) מהמדינה – כלומר הכנסייה לא תוכל לנצל את המדינה ולכפות את אמונתה, חוקיה והאינטרסים שלה על אזרחי המדינה. זו בעצם דרישה לחילון, הכנסייה לא תשלוט יותר על חיי האזרחים. הנאורות סלדה מהאמונות הטפלות של הכנסייה ומהשחיתות של אנשי הכמורה. כוחה של הכנסייה הצטמצם מבחינה פוליטית, חברתית וגם מהבחינה הדתית. הנאורות רצתה לתת לשלטון החילוני לנהל את ענייני המדינה. חלק מהוגי הנאורות נשארו נוצריים דתיים והתייחסו ברצינות למורשת הדתית. מיעוטם זלזלו בדת הנוצרית וכפרו בקיומו של האל. הוגי הנאורות דרשו להתייחס בכבוד לכל דת.

4. ידע – רכישת השכלה כללית והפצתה באמצעים שונים. לפני תקופת הנאורות אנשים ניהלו את חייהם לפי הרגלים ומסורת. תחומי העניין שלהם היו מצומצמים ונגעו בעיקר לחיי היום יום. למשל בעלי מלאכה למדו רק את הנדרש למלאכתם בשיטות קדומות. בתקופת הנאורות החלו פיתוחים תעשייתיים, מדעים ותקשורתיים, החברה החלה להתבסס על ידע והשכלה, אנשים החלו לגלות עניין בענייני המדינה והחברה ולמדו לידע כללי ולא דווקא לשם מלאכה. התוצאה הייתה שלאדם בתקופת הנאורות הייתה השכלה רחבה יותר מאשר בדורות הקודמים. אחת הדוגמאות לידע היא ה"אנציקלופדיה" שיצאה לראשונה בצרפת באמצע המאה ה-18. האנציקלופדיה זכתה לתפוצה רחבה במעמד הבינוני והגבוה והפיצה את רעיונות הנאורות. דוגמה נוספת: תערוכות ואוספים של כל מיני בעלי חיים, צמחים ומינרלים שהוצגו לקהל הרחב, אותם אוספים היו את הבסיס להקמת מוזיאונים מאוחר יותר. הנסיבות ההיסטוריות שגרמו לכתיבת ה"אנציקלופדיה": התפתחות רעיונות "הנאורות" ובהם עקרון הידע: הידע הכללי חשוב להתפתחותו של האדם. לכן כתבו את האנציקלופדיה. ההשפעה של פרסום זה על בני זמנו: האנציקלופדיה זכתה לתפוצה נרחבת, ובין מנוייה היו אנשי המעמד הבינוני והגבוה, כולל פקידים ממשלתיים בכירים ואנשי הכמורה הגבוהה. באמצעות ה"אנציקלופדיה" הופצו ערכי הנאורות. בתחילה חלק גדול מאנשי הכנסייה התנגדו לפרסום האנציקלופדיה ולמדע החדש.

5. קידמה – אמונה שהאנושות מתקדמת לקראת עתיד טוב יותר בזכות ההתקדמות המדעית הטכנולוגית והארגונית. התבונה, המחקר והידע הביאו תוך זמן קצר לשיפור עצום בתנאי החיים של האנשים. החלו למצוא תרופות למחלות שונות. הטכנולוגיה השפיעה בכל תחומי החיים – בחקלאות, תעשייה, רפואה ועוד. מכאן צמח רעיון הקידמה כלומר האנושות הולכת ומתקדמת לעתיד טוב יותר, וכך בניגוד לכנסייה הקתולית שהאמינה שעידן האושר יבוא רק בעולם הבא – מאמינים אנשי הנאורות כי רעיון הקידמה יביא עתיד טוב יותר לא רק בתחום החומרי אלא גם בתחום המוסרי חברתי. השם קידמה מעיד על התפיסה שרווחה, שהעולם צועד קדימה בזכות המדע!

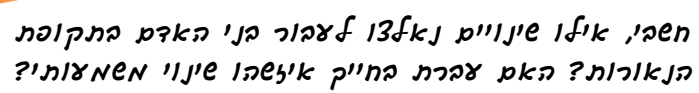
ראשי תיבות: א קיסר (אינדיבידואליזם, קידמה, ידע, ספקנות וחילון, רציונאליזם)

תרגיל- קשרי בין הגדרת המאפיין להסברו:

- **אינדיבידואליזם-**
 - הפרדת הכנסייה מענייני שלטון המדינה, שאלת שאלות על המקום של א-לוהים בחיים.
- **ספקנות וחילון-**
 - התייחסות לכל אדם כפרט בודד ועצמאי- לאדם ישנן זכויות של כבוד וחופש. אמונה בשוויון בין האנשים
- **קידמה-**
 - תבונה. לאדם יש שכל והוא יכול להשתמש בו כדי לחקור את הסביבה ולשפר את איכות החיים.
- **ידע-**
 - תגליות המדע החדשות הביאו להתפתחות הטכנולוגיה והשפיעו על כל תחומי החיים, תרופות, חשמל, כלי תחבורה וכד'. בניגוד למצב הקודם שבו תנאי החיים היו יותר קשים.
- **רציונאליזם-**
 - לימוד ידע כללי כבר מגיל צעיר, לא רק את המלאכה בה האדם הולך לעסוק. כתיבת אנציקלופדיה, ותצוגות של אוספים שונים.

- ## תשובות:

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

לסיכום- הנאורות (מאה ה-18)

הגדרה- מהי נאורות?

הרעיונות של הנאורות:

העקרונות:

המאפיינים:

החברה הכללית והשלטון לפני המאה ה-18- ימי הביניים	החברה הכללית והשלטון לאחר המאה ה-18- תק' הנאורות

עמנואל קנט טבע את סיסמת הנאורות:

”_____”

כלומר:

סוציאליזם - במאה ה-19 (לא לעולים)

סוציאליזם (פירוש מילולי - שיטה חברתית)

הרקע להיווצרות תורת הסוציאליזם: מושג הכולל בתוכו מגוון השקפות עולם שביקשו לתת מענה למצוקתם של בני מעמד הפועלים במאה ה-19. מצוקה זו נוצרה עקב תהליכי המיכון והתיעוש והעיור בעולם, שתחילתם במהפכה התעשייתית באנגליה בסוף המאה ה-18. המהפכה התעשייתית הובילה למעבר מכלכלה המבוססת על חקלאות ומלאכת כפיים לכלכלה המבוססת על תיעוש ועבודת מכונות. בהדרגה נוצרו שני מעמדות בחברה: הבורגנות (בעלי ההון והמפעלים) והפרולטריון (מעמד הפועלים) שהיווה את רוב האוכלוסייה, אך היה בעל מעמד נחות כלכלית. הפועלים חשו כי הם מנוצלים על ידי הבורגנות ושאלו לתיקון מצבם על ידי יצירת חברה צודקת.

הרעיון המרכזי בתורת הסוציאליזם: לפתור את מצוקת הפועלים. בעד חברה צודקת הכוללת שוויון כלכלי וצמצום פערים בחברה ובכלכלה.

הוצעו שתי דרכים מרכזיות להשגת הפתרון למצוקת הפועלים - להשגת השוויון:

סוציאליזם מהפכני - מרקסיזם - קומוניזם - שינוי המציאות באמצעות מהפכה (אלימה). לטענתם של מרקס ואנגלס, כל תולדות האנושות מבוססים על **מלחמת מעמדות**, בין המדכאים השולטים על אמצעי הייצור, לבין המדוכאים. במאה ה-19, המדוכאים הם הפועלים - הפרולטריון והמדכאים הם בעלי המפעלים. הם טענו עוד כי לפועלים תפקיד היסטורי חשוב - לבצע מהפכה של הפרולטריון כנגד המדכאים - המעמד הבורגני. שינוי יחסי הכוחות בחברה בעקבות המהפכה יביא לכך שמעמד הפועלים המייצג את רוב החברה ישלוט באמצעי הייצור (מפעלי התעשייה) ויחלק את כל המשאבים (ההון הכספי) בצורה שוויונית. בחברה מהפכנית זו "כל אדם יעבוד כפי יכולתו ויקבל תמורה על פי צרכיו". על מנת לממש את הרעיון הוקם האינטרנציונל, ארגון פועלים בינלאומי (1864), שמטרתו - איחוד הפועלים בעולם כולו להשגת המטרה המשותפת.

סוציאליזם דמוקרטי חוקתי – (הוגה הדעות - אדוארד ברנשטיין) גישה הטוענת כי יש להביא לשינויים סוציאליים באמצעות חקיקה ולא באמצעות מהפכה. בניגוד למרקסיזם, הסוציאל דמוקרטיה לא מבקשת לשנות את הסדר החברתי מן היסוד, אלא תומכת בהתערבות של המדינה בצורות שונות כדי למתן את הבעיות החברתיות. אחד האמצעים שהציעה הסוציאל דמוקרטיה להשגת שוויון הוא תשלום מיסים למדינה. בכספים אלה משתמשת המדינה כדי לסייע לחסרי ההון לשיפור מצבם בתחומים שונים.

במהלך המאה ה-19 קמו **איגודים מקצועיים** במסגרתם החלו הפועלים להיאבק על זכויותיהם, כגון: העלאת שכר, תשלום עבור שעות נוספות ועוד. בהדרגה קמו **מפלגות סוציאליסטיות** בכל המדינות המתועשות. בהשפעת מפלגות אלו, החלו המדינות **בחקיקה סוציאלית**, **לדוגמה:** ביטוח מאבטלה, תאונות, מחלה ופנסיה, הגבלת שעות עבודה ביום, איסור על עבודת ילדים ועוד.

לסיכום- סוציאליזם-

הרעיון המרכזי בסוציאליזם:

הבדלים בין סוציאליזם מהפכני-קומוניזם- מרקסיזם לבין סוציאליזם חוקתי-סוציאל דמוקרטי:

תבחינים	סוציאליזם מהפכני-קומוניזם	סוציאליזם חוקתי-סוציאל דמוקרטי
מהי המטרה?	להשיג שוויון מלא! לבטל לגמרי את המעמדות.	להשיג שוויון חלקי, ללא ביטול מעמדות. רק שוויון הזדמנויות לכולם, לדוג- השכלה שווה שתאפשר להתקדם כלכלית וחברתית.
מהי הדרך?	מהפכה אלימה על ידי שלטון בכוח על הבורגנים: לקחת את כל אמצעי הייצור, המפעלים מהבורגנים ולהעביר לידי המדינה. הרווחים יחלקו שווה לפי הצורך של כל אחד: "כל אדם יעבוד כפי יכולתו ויקבל תמורה על פי צרכיו".	בדרך הדמוקרטית על ידי החוק! ישפרו את תנאי וזכויות הפרולטריון! חוקקו חוקים, לדוג' עבודה עד 8 שעות. חוק חינוך חובה, אסור להעסיק ילדים מתחת לגיל 14. החלו לקחת מיסים מכולם, גם מהבורגנים ובכסף הזה יבנו בתי ספר ויאפשרו שוויון הזדמנויות לכולם!
מושפעים ממאפייני הנאורות:	אינדיבידואליזם (שוויון), רציונליזם	אינדיבידואליזם, רציונליזם, קידמה, ידע
התוצאה – הצליח?	לא. נכשל! כי הפועלים העדיפו את שיפור תנאיהם וזכויותיהם ללא אלימות! וכן הרגישו שייכות ללאום שלהם וחלק גם לדת שלהם	כן! זו הדרך השולטת עד היום בעולם.
כיצד אידיאולוגיה זו השפיעה על החברה הכללית? (הלא יהודית)	-הוקם האינטרנציונל, ארגון פועלים בינלאומי (1864), שמטרתו- איחוד הפועלים בעולם כולו להשגת המטרה המשותפת. -השפיע מאוחר יותר, התחילת המאה ה-20 על המהפכה הקומוניסטית ברוסיה ובמזרח אירופה	הקימו איגודים מקצועיים ומפלגות פועלים, שהצליחו לחוקק חוקים לטובת הפרולטריון, נאבקו על שיפור תנאים וזכויות הפועלים. לדוג': ביטוח לאומי, פנסיה, פיצויים, העלאת השכר. נחקקו חוקים כמו: רק 8 שעות עבודה, איסור עבודת ילדים וכו' – בכל אירופה וארה"ב.

שאלות- סוציאליזם-

1. הסבר כיצד הובילה המהפכה התעשייתית במאה ה-19 למצוקה כלכלית חברתית,

ששימשה קרקע לצמיחת הסוציאליזם.

הצג את התפקיד שקיבלו עליהם האיגודים המקצועיים בסוף המאה ה-19

וראשית המאה ה-20.

(תשובה: המהפכה התעשייתית הובילה לכלכלה המבוססת על תיעוש ותהליך העיור, עברו לעבודת מכונות ונהיו תנאי מחייה גרועים לפועלים. בעקבות כך נוצר מעמד פרולטריון שחש מנוצל לעומת מעמד הבורגנים שהפך למנצל. כך גברו פערי המעמדות.

תפקידי האיגודים:

- מאבק על זכויות הפועלים / מאבק על: העלאת שכר, תשלום עבור שעות נוספות, ביטוח מאבטלה וממחלות, פנסייה, הגבלת שעות עבודה ביום, איסור על עבודת ילדים.
- השתלבות באיגוד הפועלים הבין-לאומי - האינטרנציונל.
- הקמת מפלגות שידאגו לזכויות הפועלים.

2. שאלת רקע לסוציאליזם- הצג את שני המעמדות החדשים שנוצרו בעקבות המהפכה התעשייתית, הסבר כיצד השפיעה המהפכה התעשייתית על היווצרות מעמדות אלה. הסבר את הקשר לאידאולוגית הסוציאליזם?/ הסבר מה היה הרקע חברתי-כלכלי שהביא לצמיחתה של אידאולוגית הסוציאליזם?

3. הסבר מהו הרעיון המרכזי של הסוציאליזם? איזה ערך מערכי הנאורות מודגש באידאולוגיה זו?

4. מהו סוציאליזם מהפכני/ מרקסיזם/ קומוניזם? מהי הדרך שהציע? מהי המטרה? כיצד השפיע על החברה הכללית?

5. מהו סוציאליזם חוקתי/ סוציאל דמוקרטי? מהי הדרך שהציע? המטרה? כיצד השפיע על החברה הכללית?/

הסבר מה הציעו שניים מן הזרמים הסוציאליסטיים כדי להתמודד עם המציאות הזאת, של המצב הכלכלי- חברתי בעקבות המהפכה התעשייתית.

6. הצג את דמותו של קרל מרקס. המקום והתקופה בה פעל. ציין והצג פעולה אחת שעשתה דמות זו המבטאת את היותה פורצת דרך.

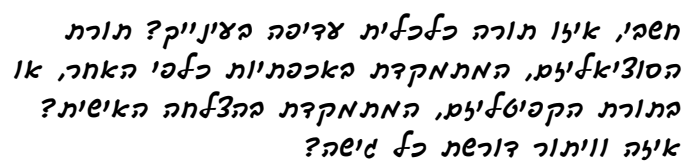
7. ציין ערך אחד שניתן ללמוד מקרל מרקס, הסבר כיצד ערך זה מנחה אותך בחיך.

8. הצג והסבר 3 הבדלים בין הסוציאליזם הדמוקרטי-חוקתי לבין הסוציאליזם המרקסיסטי. (ניתן להשוות את הנקודה העיקרית בהשקפת העולם, המטרה, דרך הפעולה, היחס כלפי השלטון הקיים וכדו')

9. הצג שניים ממאפייני/ עקרונות הנאורות, הסבר כיצד אחד מהם השפיע על האידאולוגיה

הסוציאליסטית.

תשובות:

לסיכום - סוציאליזם (המאה ה-19)

הרעיון המרכזי בסוציאליזם :

הרקע להיווצרות:

↓

↓

↓

↓

↓

סוציאליזם מהפכני/ קומוניזם	סוציאליזם חוקתי/ סוציאל- דמוקרטי	
		הדרך
		המטרה
		ההשפעה על החברה הכללית

הלאומיות-

התעוררות לאומית של עמי אירופה במאה ה- 19

מהי לאומיות?

הלאומיות המודרנית היא אידיאולוגיה שהתגבשה והתפתחה במהלך המאה ה- 19 והפכה לכוח משפיע בעת החדשה. הלאומיות מדגישה את עובדת היותה של כל אומה בעלת מאפיינים מיוחדים.

מטרת הלאומיות:

הלאומיות מבקשת לאפשר לכל אומה שתהיה לה מדינה ריבונית (עצמאית) משלה ותהיה לה יכולת למשול בה ללא התערבות גורם חיצוני. האומה מגדירה את עצמה על ידי עיצוב אופייה של המדינה לפי רצונה.

כיצד מתגבשת קבוצה לאומית?

הקבוצה הלאומית מתגבשת באמצעות טיפוחה של תודעה לאומית שהיא מודעותו של אדם להשתייכותו ללאום מסוים. התודעה הלאומית מועצמת באמצעות סמלים: דגל, המנון, ימי חג לאומיים, זיכרון קולקטיבי, דמויות חשובות מהעבר ופולקלור המבטאים את רוח האומה ומחזקים את ההזדהות האישית עמה.

מהי לאומנות?

הלאומיות עלולה לעיתים להפוך ללאומיות קיצונית = לאומנות, הרואה בלאום ערך שגובר על כל הערכים האחרים (לדוגמא: חירות ושוויון). לאומנות עשויה לבוא לידי ביטוי באפליה ויחס עוין כלפי מיעוטים בתוך מדינת הלאום, וכלפי חוץ בתוקפנות ושלילת זכותן של אומות אחרות לריבונות.

שני דגמי הלאומיות/ מאפייניהם:

לאומיות אתנית היסטורית: מתעוררת בקרב קבוצת אנשים שיש להם היסטוריה משותפת. היא מתבססת על מרכיבים כמו דת, שפה, מנהגים ותרבות, ומדגישה קרבת דם, גורל משותף, ומולדת היסטורית. העבר המשותף של בני הלאום הוא המרכיב המשפיע ביותר בלאומיות זו. תחושת השייכות מתבססת על המוצא המשותף (כגון גרמניה).

לאומיות ליברלית אזרחית מאגדת קבוצה של אנשים סביב ערכים ואידיאולוגיה משותפים. תפיסה ליברלית שמקדשת ערכים כמו שוויון, חירות ודמוקרטיה. האומה נוצרת, מיחידים שבחרו להצטרף אליה מרצונם ולהקים מדינת לאום ריבונית. לאומיות זו שמה דגש על המסגרת המדינית ועל השותפות האזרחית. המרכיב המרכזי בלאומיות זו הוא ההווה המשותף לבני הלאום (לדוג' ארה"ב).

שאלות- לאומיות:

1. מהי לאומיות? מהי מטרת הלאומיות?
2. איזו תופעה יצרה הלאומיות בין העמים השונים? מדוע? ציין אחד מעקרונות הנאורות העומד בסתירה ללאומנות. הסבר את הסתירה.
3. הצג שני הבדלים בין לאומיות אתנית-היסטורית ללאומיות ליברלית-אזרחית. ציין מדינה משני סוגי הלאומיות האלו.
4. הסוציאליזם והלאומיות, שתי אידאולוגיות שהתפתחו במאה ה-19. הסבר את הקשר של כל אחת מהתנועות האלו לבין שניים ממאפייני/עקרונות הנאורות שלמדת עליהם.
5. הצג אחד מן הרעיונות (עקרונות או מאפיינים) של הנאורות, והסבר כיצד הלאומיות מגשימה רעיון זה. הצג רעיון נוסף של הנאורות, והסבר כיצד הסוציאליזם מגשים רעיון. אילו היית חי במאה ה-19, ציין עם איזו אידאולוגיה (לאומיות או סוציאליזם) היית מזדהה? נמק את תשובתך על פי עולם הערכים שלך.
6. קרא את שני הקטעים וענה, איזה דגם של לאומיות מוצג בכל אחד מהקטעים? נמק בעזרת שני מאפיינים העולים מכל קטע.

קטע א'- מיהו אמריקני, מה הוא אדם חדש זה? הוא בן אירופה או מצאצאי. יש כאן אותה תערובת דמים מוזרה, שלא תמצאנה בשום ארץ אחרת. יכולתי להראותך משפחה אשר סבה היה אנגלי ואשתו הולנדית, ובנם נשא אישה צרפתייה, וארבעת בניו כיום נשואים לארבע בנות לאומים שונים. הוא אמריקני, שעזב מאחוריו את כל דעותיו הקדומות והרגליו הישנים, וקנה לו במקומם חדשים מאורח החיים החדש שקיבל עליו, מן הממשל החדש שהוא נשמע לו ומן המעמד החדש שזכה בו. הוא נעשה אמריקני כשהוא נאסף לחיקה הרחב של האם האומנת הגדולה שלנו. יחידי אדם מכל האומות מותכים כאן לגזע אנשים חדש, אשר מפעליהם ועתידותיהם יחוללו באחד הימים תמורות גדולות בעולם. (י' אריאלי, המחשבה המדינית בארצות-הברית, א, עמ' 74)

קטע ב'- "...מדוע אני אוהב את איטליה? ... אני אוהב את איטליה משום שאמי איטלקיה, מפני שהדם הזורם בעורקי הוא איטלקי, מפני שאיטליה היא האדמה שבה קבורים האנשים שאמי מבכה ואבי מוקיר, מפני שעיר הולדתי, לשון דיבורי, הספרים שעליהם אני מתחנך - הם איטלקים. מפני שאחי, אחותי, חבריי, והעם הגדול שבמחיצתו אני חי, והטבע היפה סובב אותי וכל הנגלה לעיני, כל שאוהב אני, שאני לומד, ואני מעריך - כל זה הוא איטלקי"...

(מתוך הספר "הלב" אותו כתב הסופר האיטלקי אדמונדו דה אמיצ'יס)

תשובות:

סיכום - הלאומיות (מאה ה-19)

הגדרה, מהי לאומיות?

מהי מטרת הלאומיות?

מהי לאומנות?

כיצד סותרת הלאומנות את רעיונות הנאורות?

סוגי לאומיות ומאפייניהם:	לאומיות אתנית- היסטורית	לאומיות ליברלית- אזרחית
מהם הגורמים המאחדים את בני הלאום		
האם ניתנת לבחירה השתייכות ללאום		
מהו המרכיב המרכזי המקשר בין בני הלאום		
דוג' למדינה		

משטרים טוטליטאריים –

קומוניזם ופשיזם- במאה ה- 20 (לא לעולים)

הזעזועים החברתיים והתרבותיים שלאחר מלחמת העולם הראשונה הביאו לעלייתם של משטרים טוטליטאריים באירופה. משטרים אלו נקטו בשלטון יחיד, התנגדו לדמוקרטיה והגבילו את חירויות האדם והאזרח (בסתירה לרעיונות הנאורות). למרות הדמיון בשיטות הפעולה של המשטרים השונים, הרקע האידיאולוגי שלהם היה שונה ולעיתים אפילו מנוגד.

נסקור את האידיאולוגיות הקומוניסטיות והפשיסטיות (האידיאולוגיה הנאצית תידון בנפרד), וניווכח מדוע וכיצד יישומן של האידיאולוגיות הללו הוביל ליצירת משטרים טוטליטאריים.

קומוניזם (שיתופיות) – קרל מרקס מהמאה ה-19 הגה את השיטה החברתית-כלכלית שדוגלת בביטול המעמדות הכלכליים על ידי חלוקה שוויונית של הנכסים והתוצרת לכל אדם לפי צרכיו, ויחד עם זאת דורשת מכל אדם לפעול לטובת החברה כפי יכולתו. תפיסה זו התפתחה באירופה, החל ממחצית המאה ה-19, בתגובה לעוני המחפיר שממנו סבלו המוני פועלים שהיו נתונים במקרים רבים לשרירות ליבם של בעלי המפעלים. ההבטחה לחברה חדשה ומתוקנת סחפה המוני אנשים ברחבי אירופה, ובמיוחד בארצות שבהם הייתה מצוקה כלכלית חמורה, כמו ברוסיה.

הרקע לעליית המשטר הקומוניסטי בבריה"מ: מלחמת העולם הראשונה דרדרה את רוסיה למשבר חמור עקב מיליוני ההרוגים וההוצאות הכלכליות האדירות, כאשר מנגד משפחת הצאר המשיכה לנהל אורח חיים ראוותני. ב-25 באוקטובר 1917 השתלטו הקומוניסטים בראשות ולדימיר איליץ' לנין (1870-1924) על מוסדות הממשלה, בתחילה ללא אלימות, אבל בתוך זמן קצר הידרדרה רוסיה למלחמת אזרחים אלימה ועקובה מדם שנמשכה עד 1921. בסיום המלחמה התייצב השלטון הקומוניסטי, והוקמה 'ברית המועצות'. לנין ולאחריו סטאלין, פנו ליישום האידיאולוגיה הקומוניסטית בבריה"מ וכך התחיל השלטון הטוטליטרי בבריה"מ.

המאפיינים של המשטר הקומוניסטי:

- פיקוח על הכלכלה – הגשמת הסיסמא: כל אדם יעבוד כפי יכולתו ויקבל תמורה על פי צרכיו/ חייבה יצירת משק ריכוזי שיוכל לווסת את חלוקת העבודה והמשאבים בהתאם לצרכי החברה מצד אחד, ובהתאם ליכולות של הפרטים השונים מצד שני. במסגרת זו כל הרכוש הפרטי הולאם (=נעשה לרכוש המדינה) ויושמו תכניות חומש (=תכנית לחמש שנים) שפירטה את היעדים הכלכליים של המדינה.

- מפלגה אחת – נאסרה כל התארגנות פוליטית למעט המפלגה הקומוניסטית וכל מערכות השלטון (בתי משפט, משטרה, צבא) הוכפפו למפלגה זו.

- זיכוי חירויות הפרט – בעזרת שימוש בטרור- הוקמה משטרה חשאית שקטעה באיבה כל מחשבה שנתפסה כפוגענית. חופש הביטוי בוטל לחלוטין. שימוש בתעמולה- התקשורת הציבורית הייתה נתונה בידי השלטון הקומוניסטי ושמשה שופר תעמולה.

- שלטון יחיד – הצורך בנאמנות מוחלטת לעקרונות הקומוניסטיים, הביא לעלייתו של שלטון יחיד בלתי מוגבל. יוסף סטאלין (1878-1953) שבא אחרי לנין היה אדם תאב כוח והוא חיסל את יריביו הפוליטיים. שלטון היחיד של סטאלין הידרדר במהירות לשלטון טרור, שבו כל מי שנחשד בחוסר

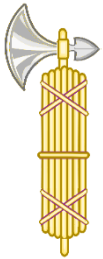

נאמנות הושלך למחנות מעצר ללא כל הליך משפטי. סטאלין הורה על רציחתם של קרוב למיליון איש שנחשדו כמתנגדיו. במקביל הוא הפעיל מערכת תעמולה שבמרכזה פולחן אישיות, שבה תואר כ'שמש העמים', וכמי שאינו טועה לעולם.

המשטר הקומוניסטי והיחס ליהודים בבר"מ:

היחס ללאום היהודי: לנין וסטאלין לא היו מוכנים להכיר בזכותם של היהודים להגדרה עצמית או לאוטונומיה תרבותית. הם כפו על היהודים התבוללות תרבותית (אסימילציה).

פעולות נגד היהודים לדוג': (א) הוקמו מחלקות יהודיות בתוך המפלגה הקומוניסטית שנועדו בשם 'יבסקציה' והם חיסלו את מוסדות הקהילה היהודית, (ב) אסרו על הפצתם של ספרי קודש (ג) ואסרו על חינוך דתי. (ד) היבסקציה פעלה לטיפוח תרבות יהודית חילונית בעזרת האידיש. (ה) החל מסע רדיפות נגד פעילים ציוניים והם הושלכו לכלא או נשלחו למחנות עבודה בסיביר. למרות זאת נמשכה הפעילות הציונית עד 1928.

הפשיוזם באיטליה – מקור המילה פשיוזם- בלטינית שפירושה 'אגודה' של זרדים העוטפים גרזן. 'אגודה' זו נישאה ביד משרתיהם של בעלי הסמכות ברומא העתיקה וביטאה את עוצמתם. זהו דגם נוסף של משטר טוטליטארי. המושג נטבע על ידי בניטו מוסוליני שהיה ראש ממשלת איטליה בשנים 1922-1943.

ההבדל בין הקומוניזם לפשיוזם: האידיאולוגיה הפשיסטית גורסת שכוחה של המדינה נמצא באחדותה, המדינה, הלאום- ערך עליון. בניגוד לקומוניזם שדרש אחדות והתגייסות על מנת לספק את צרכי הפרט ולהביא לשוויון בין כל בני מעמד הפועלים, באידיאולוגיה הפשיסטית האומה או המדינה עומדות מעל הפרט. האדם הפרטי מממש את עצמו רק דרך היותו משרתה של המדינה.

המאפיינים של המשטר הפשיסטי:

- המנהיג יחיד עליון – ערכיה של האומה באים לידי ביטוי מיטבי במנהיג האומה. כיוון שהמנהיג, מוסוליני, ורק הוא, מבין את רוח האומה הוא מורס מעם (מנהיג עליון) והוא שמעצב את האומה ומוסדותיה ללא שום ערעור.

- האליטיזם – הפשיוזם מיישם את אי השוויון על ידי חלוקת האומה לבני הקבוצה האליטיסטית-המנהיגים, שלהם יש חלק בשלטון ולמונהגים שצריכים לציית להם.

- דיכוי חירויות הפרט באמצעות טרור – כיוון שתמצית הפשיוזם הוא אחדותה של האומה או המדינה כעומדת מעל הפרטים והמדינה היא ערך עליון, אין במדינה הפשיסטית מקום ליצירה חופשית או לחופש ביטוי ומחשבה. מתבטל ערכם של הפרטים במדינה.

- שבח המלחמה והאלימות – שיאה של המסירות למדינה הוא בהקרבת החיים במלחמה נגד לאומים אחרים, ומכאן שהפשיוזם מקדם עימותים לאומיים שבהם יכולה האומה לרכוש לעצמה תהילה ותפארת.

- הלאומנות – בין הלאומים מתקיים מאבק שבו הפרטים צריכים להיאבק על הישרדותם באמצעות המסירות למדינה.

הפשיזם בעולם – מדינות אחדות באירופה (איטליה, ספרד, רומניה ועוד) וכן מדינות נוספות בעולם אמצו דגמים פשיסטיים במידה כזו או אחרת מתוך רצון להדגיש את חשיבותן ועוצמתן הלאומית וכפתרון למשברים חברתיים. בשנות ה-40 שיתפו מפלגות פשיסטיות פעולה עם המשטר הנאצי, כמו בהונגריה ורומניה.

לסיכום – האידיאולוגיות הקומוניסטית והפשיסטית דגלו בפיתרון מהפכני וטוטאלי של העוולות החברתיות והפגיעה בזכות הלאומית. הגשמתם של הרעיונות המהפכניים חייבה אותם להקים משטר טוטליטארי שיוכל לשנות בבת אחת את פניה של החברה ולהכפיף אותה לאידיאולוגיה. הקיצוניות של המשטר הטוטליטארי פעלו עד 1930 בחיסול כל התנגדות הביאה בתוך מספר שנים לפגיעה חמורה בנכונות של בני החברה להתגייס לטובת המשטר, והמשטרים הללו קרסו כעבור מספר עשורים. **(עד כאן לא לעולים)**

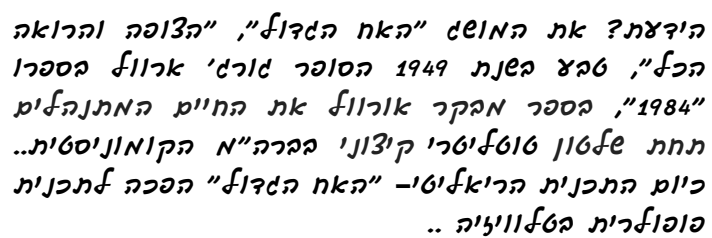
שאלות-משטרים טוטליטריים

5. מהו משטר טוטליטרי? באילו מדינות היה קיים? ומתי?
6. מהו משטר קומוניזם? מהו הרקע לעליית הקומוניזם בבריה"מ? מהם מאפייני המשטר הקומוניסטי? מה היה היחס של משטר הקומוניזם כלפי היהודים? מדוע?
7. מהו משטר הפשיזם? מהו הרקע לעלייתו באיטליה? מהם מאפייני/עקרונות המשטר הפאשיסטי?
8. הצג הבדל אחד ונקודת דמיון אחת בין המשטר הקומוניסטי ובין המשטר הפשיסטי. (באידיאולוגיה או במאפייני המשטר, עקרונות ומאפיינים המשותפים למשטר הקומוניסטי ולמשטר הפשיסטי)
9. ציין והצג שני מאפיינים אחד מהמשטר הקומוניסטי, ואחד מהמשטר הפאשיסטי, והסבר כיצד כל אחד מהם מנוגד לרעיונות הנאורות.
10. ציין את המאפיין שבא לידי ביטוי בתמונה, בסס את דבריך על שני מרכיבים בתמונה. (ניתן להתייחס לצבע, דמויות, הבעות, חפצים, כיתוב וכו..)

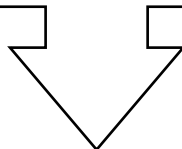
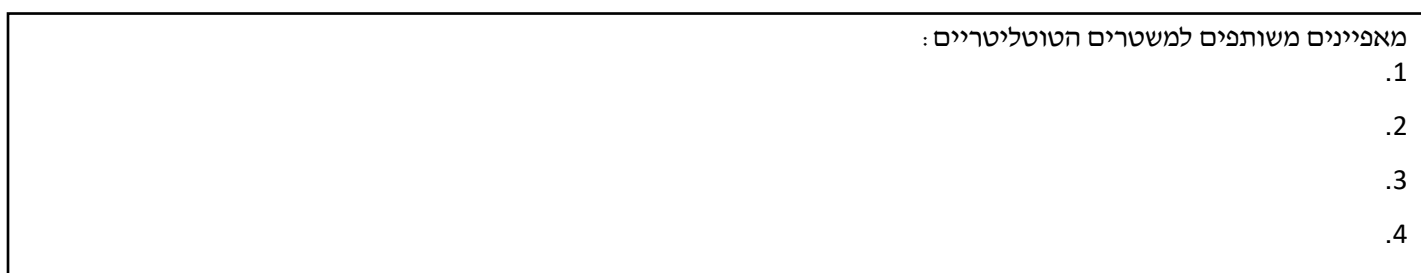
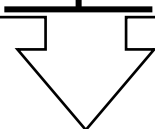
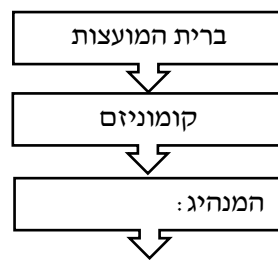
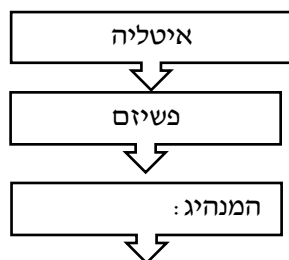

"לא מבחינים
בין ימינם
לשמאלם.."

תשובות:

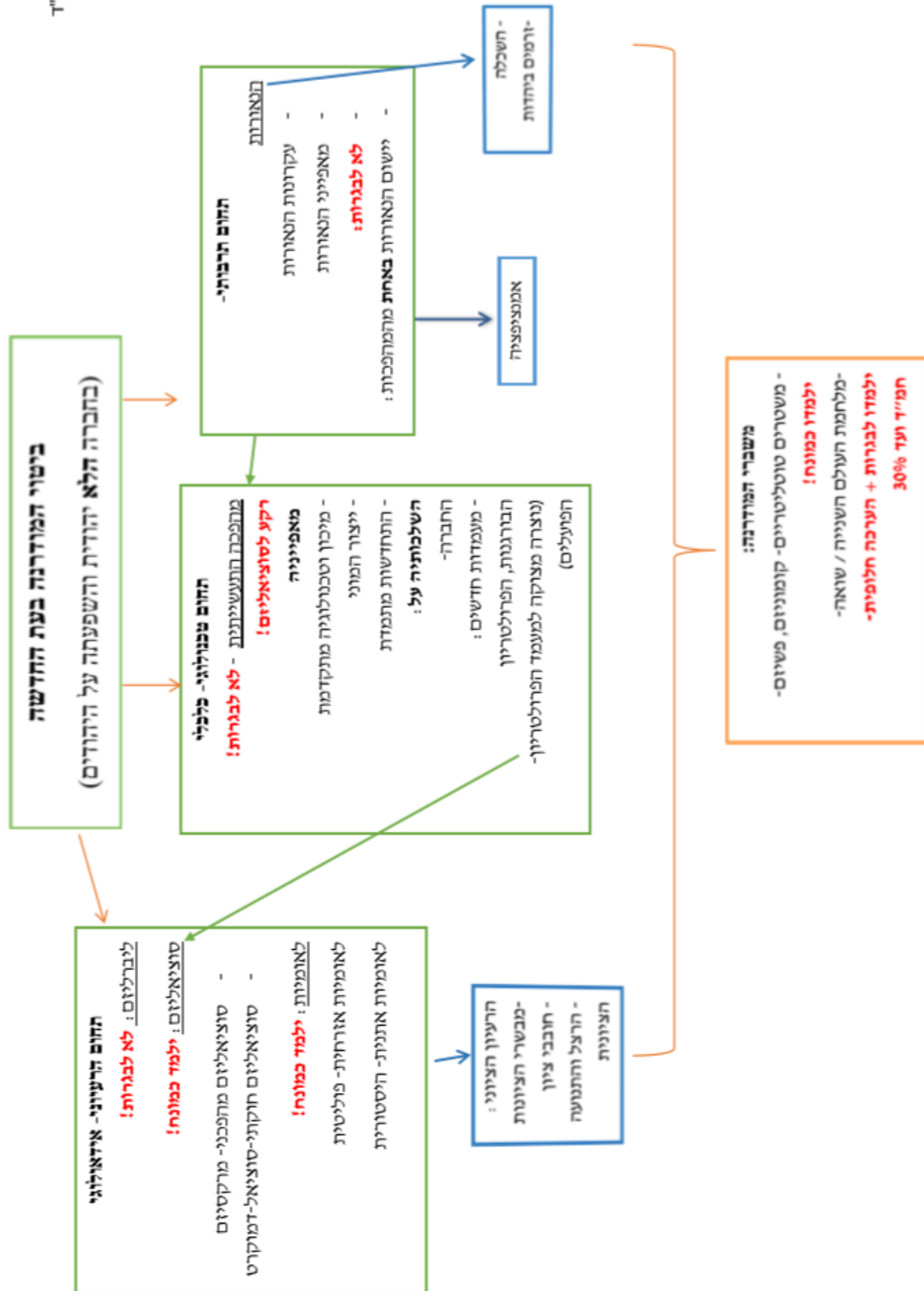
סיכום - משטרים טוטליטריים (המאה ה-20)

היחס של הקומוניזם ללאום היהודי:

הפעולות נגד היהודים בברית המועצות:

T"01

שינויים במעמד היהודים בעת החדשה

מתן אמנסיפציה ליהודים (מסוף המאה ה-18 ובמהלך המאה ה-19)

המעמד המשפטי של היהודים בימי הביניים - רקע (לא לבגרות)

אירופה – בימי הביניים, אירופה התנהלה בחוסר שוויון מוחלט, והחברה נחלקה למעמדות שונים עם פער גדול ביניהם. המעמד העליון (אצילים כמורה) נהנה מזכויות רבות כגון פטור ממיסים, ואילו המעמד התחתון נהנה מחובות רבים שהוטלו עליהם.

מעמד היהודים - היהודים היו קבוצה נבדלת נחותה במעמד נמוך מאד. הנחיתות הייתה עיקרון דתי, שמטרתה השפלת היהודים שלא קיבלו את הדת הנוצרית. הכנסייה טענה שעכשיו העם הנבחר הם הנוצרים, ומטרתם להמשיך להחזיק את היהודים מושפלים כדי לחזק את טענתם. מעמד היהודים לא היה אחיד בכל ארץ. זכויותיהם וחובותיהם השתנו בהתאם לשלטון, לכנסייה, ולרצון העם. היהודים הורשו לגור במקומות מסוימים, ולא יכלו לעבוד בכל מקצוע. עם זאת הקהילה נהנתה מאוטונומיה של גבית מיסים, צדקה, הכרעה בסכסוכים משפטיים ואפילו עונשי גוף, ממון וחרם. ראשי הקהילה היו בקשר עם השלטון.

ארצות האסלאם - מעמד היהודים - גם בארצות האסלאם חלה השפלה על מי שאינו מוסלמי. היהודים נחשבו כעם הספר ולכן הוגדרו כבני חסות. היהודים זכו בחופש דתי ואוטונומיה קהילתית. מצד שני הם לא קבלו את האסלאם והיו נחותים. היהודים חויבו במס גולגולת ונקבעו חוקי עומר שמטרתם להגביל את היהודים. היהודים לא יכלו לבנות בתי כנסת חדשים, לרכב על סוס, לשאת חרב ועוד.

לסיכום - המעמד המשפטי של היהודים בימי הביניים היה נחות ויהודים הושפלו בהתאם לחוקי המקום, לדוג': חויבו במיסים מיוחדים, חויבו בלבוש יהודי שונה, הוגבלו במקומות הדירור והוגבלו במקומות העבודה.

הרקע לשינויים במעמד המשפטי של היהודים

1. הנאורות - השינוי החל להתרחש בעקבות עידן הנאורות באירופה – שם הונחו היסודות והאמונות לערכי החופש החירות והשוויון. הנאורות טענה כי השלטון חייב לתת זכויות טבעיות לכל אדם בלי קשר לדת או ללאום. בעקבות רעיונות הנאורות החלה המהפכה הצרפתית, שהובילה למתן אמנסיפציה לראשונה ליהודים בצרפת.

2. אמנציפציה – מתן שוויון זכויות - הענקת זכויות מלאות ליהודי מרכז ומערב אירופה מסוף המאה ה-18 ובמהלך המאה ה-19. (האמנסיפציה לא ניתנה ליהודים במזרח אירופה עד למלחמת העולם ה-1)

הגורמים שהביאו לשינוי במעמד המשפטי במערב אירופה - בצרפת:

צרפת (מערב אירופה) - צרפת הייתה המדינה הראשונה באירופה שהעניקה שוויון ליהודים. בשנת 1789 עם פרוץ המהפכה הצרפתית פורסמה הצהרה על זכויות טבעיות של כל בני האדם לשוויון ולחירות. למרות זאת היהודים לא זכו מיד לשוויון זכויות עם הצהרת זכויות של האדם והאזרח. מכיוון שהיהודים שמרו על זהות לאומית - יהודית (לא צרפתית).

בעקבות המהפכה הצרפתית החל תהליך הדרגתי של מתן שוויון זכויות ליהודים בתנאי שיוותרו על האוטונומיה של הקהילות היהודיות. כמו כן בהמשך הוגבלו זכויות היהודים (פקודת נפוליאון - בהמשך) כחלק מהמאמץ לשלבם בחברה, למשך שנים מספר.

בשנת 1791- הפכה צרפת למדינה חילונית ופורסמה "הצהרת זכויות האדם" שהכירה בזכויותיהם של היהודים לשוויון היהודים.

(נפוליאון שכבש את רוב אירופה הביא עימו לארצות הכבושות את בשורת המהפכה הצרפתית – חירות ושוויון ליהודים, אבל רצה שהיהודים יוותרו על אוטונומיה ומבנה של הקהילה היהודית. עם כיבושי צרפת זכו גם יהודי איטליה, אוסטריה ואזור הולנד וחלק מגרמניה לשוויון זכויות).

הגורם שעיצב את השינוי במעמד המשפטי בצרפת:

בשנת 1808- פרסם נפוליאון את **הפקודה המחפירה**- פקודה שחייבה את היהודים לשרת בצבא, והגבילה את זכותם של היהודים לגור באזורים מסוימים והגבילה את זכותם לעסוק במסחר. הפקודה הייתה למשך 10 שנים. (מדוע הוצאה פקודה זו? נפוליאון חשש שהיהודים לא מתכוונים להשתלב בחברה הצרפתית ולהביע נאמנות לעם הצרפתי).

למרות הפגיעה הזמנית באמנציפציה של היהודים בצרפת, המהפכה הצרפתית השפיעה על מעמדם המשפטי של כל היהודים בעולם. והאמנציפציה נשארה גם לאחר נפילת שלטונו של נפוליאון.

הגורמים שהביאו לשינוי במעמד המשפטי בארצות האסלאם (צפון אפריקה)- באלג'יר:

לאחר כיבוש אלג'יר ע"י צרפת ניתנה ב-1870 אזהרות מלאה לכל היהודים בעקבות פקודת כרמיה – צו הנותן ליהודי אלג'יר אזרחות צרפתית. מצבם של היהודים היה טוב יותר משל המוסלמים הם זכו לאמנציפציה ושוויון זכויות מלא כמו יהודי צרפת.

"**פקודת כרמיה**" -אדולף כרמיה, היה מדינאי צרפתי ומנהיג יהודי. עמד בראש חברת "כל ישראל חברים". התמנה לשר המשפטים בממשלה בצרפת, ובמסגרת תפקידו ב-1870 התקבל חוק שלפיו קיבלו יהודי אלג'יר אזרחות צרפתית מלאה. מאז נושא החוק את שמו, ונקרא "פקודת כרמיה".

הגורם שעיצב את השינוי במעמד המשפטי בארצות האסלאם - בצפון אפריקה:

לאחר פקודת כרמיה המוסלמים החלו לפגוע ביהודי אלג'יר לכן השלטון הצרפתי החליט שלא לתת אזרחות צרפתית גם ליהודי תוניס ומרוקו.

האמנספציה במערב- ומרכז אירופה

סיכון או סיכוי:

השפעת האמנספציה על החברה היהודית:

לפני תקופת הנאורות, היהודים חויבו להתנצר, או שחיו בנייתוק גמור מהחברה הנוצרית הסובבת. עבדו ולמדו בנפרד והתלבשו בלבוש מסורתי-יהודי, ולעיתים נכפה עליהם להתנצר. לאחר תקופת הנאורות, נוצרים רבים החלו ללמוד לקרוא ולכתוב וקיבלו על עצמם את ערכי הנאורות, וכבר לא נידרש מהיהודים להתנצר. וברוח הנאורות העניקו אמנספציה בהדרגה בכל מדינות מערב ומרכז אירופה.

האמנספציה כללה- שיוון זכויות שאיפשר להם: **לגור** (עברו לגור בערים הגדולות בשכונות לחברה הלא יהודית), **ללמוד** באוניברסיטות ובבתי ספר מעורבים, **לעבוד** (החלו לעבוד במקצועות חופשיים כגון: רופא, בנקאי וכו') **ולהתלבש** כרצונם!!

ההשלכות על החברה- יהודים רבים **החלו להתבולל**, וחלקם רצו להתנצר כדי להתקבל לחברה. למרות הכל, ההתנצרות הובילה לאנטישמיות כלפי היהודים כך **שהאמנס' נכשלה חברתית**- לא מקבלים את היהודים באמת בחברה הכללית.

השפעת האמנספציה על האדם הבווד:

שפת הדיבור- השתנתה, החלו לדבר רק בשפת המקום שחיו כמו בגרמנית, צרפתית, איטלקית ואנגלית (גם בצפון אפריקה)

השמות הפרטיים- שונו לשמות נפוצים בחברה וכבר לא קראו בשמות יהודים מלבד טקסים יהודים. **הלבוש**- החלו להתלבש כמו שנהוג בחברה הנוצרית ולא עם בגדים היהודים המסורתיים.

התוצאות- (1) התבוללות.

למרות שאומנם חוקית-היה שוויון, אך האמנספציה נכשלה חברתית, ולא קיבלו באמת יהודים לחברה הנוצרית לכן יהודים רבים חשבו שבעזרת התנצרותם, יתקבלו לחברה הנוצרית. או ע"י נישואין עם בן זוג נוצרי, או כדי להשיג משרה טובה יותר. לרוב, עדיין לא התקבלו לחברה, ולרוב לא האמינו בכנות ההתנצרות.

התקדמות כלכלית- שוויון זכויות.

יכלו להתקדם כלכלית ולעבוד ב'מקצועות חופשיים' כמו: רופא, בנקאי עו"ד, סוחר וכו', כך כוח השפעת היהודים גדל בעולם. קיבלו שוויון בחוק, ללא הגבלות בעבודה, וביטלו את המיסים המיוחדים להם.

דבר נוסף- (2) החלה ירידה במעמדה של הקהילה היהודית (בעמ' הבא)

השפעת האמנסיפציה על הקהילה היהודית:

האמנסיפציה אפשרה שוויון זכויות ליהודים אך דרשה מהם לוותר על האוטונומיה הקהילתית. התבטל השיפוט הנפרד והעצמאי, הדבר תאם את תהליך האחדה של המדינה, שלא איפשר להיות בקבוצה נפרדת, קבוצת לאום משלהם. לדוג לאחר המהפכה הצרפתית, נדרשו היהודי צרפת לוותר על האוטונומיה הקהילתית בתמורה לאמנסיפציה). השינוי בקהילה היהודית נבע גם משינוי היחס של היהודים עצמם לקהילה. יהודים רבים העדיפו את הגנת המדינה, ורצו להשתייך לחברה הכללית (גרם להתבוללות). כבר לא היה לקהילה כוח לכפות על החברה את התקנות שלה או להטיל חרם כוחה ומעמדה של הקהילה ירד! ומי שנשאר בחר בחיי הקהילה בזכות חיי התרבות והחברה היהודית שבה.

לסיכום, הקהילה היהודית החלה להתפרק משתי סיבות:

- (1)
- (2)

שאלות-שינוי במעמד משפטי- מתן אמנסיפציה

1. הסבר את הקשר בין תהליך הנאורות לבין מתן אמנסיפציה ליהודים.
2. הצג שני תהליכים שהתחוללו בחברה היהודית בעקבות הנאורות והאמנסיפציה, והסבר כיצד כל אחד מהם הושפע מאחד ממאפייני הנאורות. (חילון והתבוללות, התפרקות הקהילה)
3. הצג את הגורמים לשינוי במעמד המשפטי של יהודי מערב אירופה במאה ה-19! הסבירי כיצד השפיע שינוי זה על מבנה הקהילה היהודית.
4. הצג שתי תמורות (שינויים) (מתחומי: החינוך, הכלכלה, החברה, קהילה...). שעברו על יהודי מערב ומרכז אירופה ויהוד אלג'יר במהלך המאה ה-19. והסבר מה הייתה מטרת היהודים בשינויים אלה/ הצג את השינוי שחל במעמד המשפטי של היהודים בעת החדשה ב2 מדינות.
5. במאה ה-19 השתנה מעמדם של היהודים בארצות מערב אירופה. (הצג כיצד חיו היהודים טרם קבלת האמנסיפציה?) הצג שני ביטויים להשתלבות היהודים בתחום הכלכלי והחברתי.
6. הצג שני גורמים שהביאו לשינוי במצבם המשפטי של היהודים באחת ממדינות אירופה ובאחת מארצות האסלאם בסוף המאה ה-18 ובמהלך המאה ה-19. הצג גורם אחד שעיצב את השינוי במצבם המשפטי של היהודים בכל מדינה. (יש לענות על שתי המדינות: צרפת ואלג'יר)
7. שאלת טקסט חזותי: התבונן בשני הציורים הבאים של הצייר היהודי- פולני המפורסם, מאוריצי גוטליב, (1856-1879) שצייר שנה לפני פטירתו משפעת (בגיל 23 בלבד) בציור הראשון מתאר לא רק מתפללים בבית כנסת מודרני, אלא גם מעין דיוקן עצמי ובו מצייר את עצמו 3 פעמים בגילאים שונים. בציור השני, גוטליב צייר דיוקן עצמי נוסף, והפעם בלבוש אציל פולני. הסבר כיצד שני הציורים משקפים את רוח התקופה שבה הצייר חי ואת מצבו של העם היהודי בעקבות מתן האמנסיפציה. בתשובתך התבסס על שני רכיבים מכל ציור. (בשני הציורים השונים משקפים את מצבו של העם היהודי. מצד אחד הרצון להשתלב בחברה הכללית ומצד שני לשמר את המסורת היהודית).

חשבי, זכויות היהודים הולאכלו בחוק בימי הביניים עד לשנינו שהחל מסוף המאה ה-18. ניתן לראות עד כמה המסורת של הקהילה היהודית שמרה עלינו כעם שומר תורה ומצוות, עד למתן האמנס', כשמתחילה המסורת להתפרק ואיתה החיים היהודיים. איילו מסכרות את מכירה כיום? האם היית מוותרת עליהן? מה הסיכון? מול הסיכון?

סיכום -האמנציפציה (בסוף המאה ה18 ובמהלך המאה ה19)

הגדרה, מהי האמנסיפציה :

האמנס' באלגיר- ארצות האסלאם (בצפון אפריקה- תוניס ומרוקו)	האמנס' בצרפת (מערב אירופה)	
		מה הביא לאמנציפציה?
		מה עיכב את האמנציפציה?
		<u>השינויים שחלו בחיי היהודים בעקבות האמנס':</u> בתחום הכלכלי- בתחום הלימודי- בתחום החברתי (בחיי היהודי ובחברה היהודית)- בתחום הדתי- בתחום הקהילתי-

משה מנדלסון ותנועת ההשכלה היהודית

במרכז אירופה- גרמניה (לא לעולים)

[משה מנדלסון (1729-1786) חי בגרמניה. היה יהודי גרמני שקיבל חינוך יהודי מסורתי. הוא עבר לברלין והתחיל להרחיב את השכלתו בלימודי פילוסופיה, שפות ומדעים. מנדלסון יצר קשר עם חברת ההשכלה הגבוהה והפך להוגה דעות מוכר באירופה ולאבי תנועת ההשכלה היהודית. באורח חייו הקפיד מנדלסון על שמירת המצוות. המשכילים בני דורו ראו בו את אביהם הרוחני.]

יישום רעיונות ההשכלה בחברה היהודית באירופה ומחוצה לה:

בארצות האסלאם בתי הספר מטעם ארגון "כל ישראל חברים"-כ"ח. ארגון כ"ח הוקם ב-

1860 בפריז ומטרתו הייתה לתרום להתפתחותם התרבותית של היהודים ובכך לסייע להם להשתלב בחברה הכללית. בבתי הספר של חברת כ"ח הוכנסו שינויים רבים לעומת ה"חדר" המסורתי: למדו בנים ובנות, כל שכבת גיל למדה בנפרד, בכיתות היו לוחות וגירים, אך החידוש המרכזי היה בתוכן הלימודי. שפת הלימוד הייתה צרפתית והתלמידים עברו מבחן ממשלתי בסיום לימודיהם. לימוד השפות האירופאיות, חשבון, גאוגרפיה וכו' היו העיקריים ואילו לימודי היהדות היו טפלים. ארגון זה דגל בהכנסת לימודי חול והשכלה לחברה היהודית גם על חשבון שעות לימודי הקודש (החלה הפחתה בשעות לימודי הקודש). בתי הספר של כ"ח היו הגורם מספר אחד שהשפיע על התמערבות החברה היהודית בארצות האסלאם.

בתי ספר של כ"ח עוררו לעיתים תגובות מנוגדות בקרב הקהילות היהודיות בארצות האסלאם

משום: היתרונות והחסרונות של בתי הספר מטעם חברת כ"ח:

יתרונות: בזכות ההשכלה הכללית השתפר מעמדם הכלכלי ויכלו לעבוד במקצועות חופשיים. כעת גם הבנות יכלו ללמוד ולעזור בפרנסת הבית.

חסרונות: רוב בוגרי ביה"ס נהיו חילונים למרות שכולם באו ממשפחות דתיות, וסמכות אב-המשפחה נפגעה.

ההתייחסות לכ"ח הייתה שונה ממקום למקום. דוגמאות לתגובות מנוגדות בקרב הקהילות

היהודיות בארצות האסלאם: (יהודי מרוקו לעומת היהודים בג'רבה שבתוניס בניגוד ליהודי אלג'יר)

- **במרוקו-** המדינה הראשונה בה החלה כ"ח את פעילותה השתפר מעמד היהודים והתרחבו אפשרויות התעסוקה (מקצועות חופשיים) ולכן בהתחלה קיבלו בברכה את כ"ח. מצד שני, בתי הספר החלו את תהליך החילון בחברה שהייתה כולה נאמנה למסורת. בעקבות החילון, לכן בהמשך החלה ביקורת חריפה במרוקו כנגד כ"ח.

- **באי ג'רבה שבתוניס-** לעומת מרוקו, רבני הקהילה התנגדו באופן חריף לכתחילה לכ"ח והאוכלוסייה היהודית שהייתה קנאית לאופייה המסורתי – התנגדה בצורה קשה לכ"ח ואף הכריזה חרם נגד פתיחת בית הספר ומי שילמד בו. היהודים של האי נחשבו לקנאים מאוד לדברי הרבנים ולשמירת תורה ומצוות. הם ידועים כשומרי המסורת מבחינת הלבוש והתרבות היהודים באדיקות רבה לעומת שאר המקומות בצפון אפריקה. (

- **יהודי אלג'יר** בניגוד ליהודים במרוקו ובאי ג'רבה שבתוניס, לאחר הסתייגות בהתחלה היהודים באלג'יר תמכו בכל השינויים של חברת כ"ח ורובם הופכים למשכילים חילוניים. היהודים באלג'יר הושפעו ואימצו את התרבות הצרפתית.

תרגיל- בתי ספר של כ"ח בגולה

התבוננו בתמונות. תמונות אלו בשנת 1870. בתי הספר היהודיים שהוקמו בסוף המאה ה-19 בארצות האסלאם שילבו מסורת ומודרנה.

- ציין והסבר שני רכיבים המבטאים בתמונות מסורת ושני רכיבים המבטאים מודרנה. (התייחסו ללבוש, לאוכלוסייה ועוד)
- מה ניתן ללמוד מתמונות אלו על בית ספר של כ"ח?

כיתת בנות בבגדד בעיראק

כיתת בנות בתוניס

ציין והצג את התחומים בהם חלו שינויים בחברה היהודית בעקבות השפעת רעיונות ההשכלה בארצות האסלאם.

לסיכום - תנועת ההשכלה בארצות האסלאם

ארצות האסלאם-	
מאפיינים	-לאחר שצרפת כבשה את ארצות צפון אפריקה (אלג'יר) ההשכלה "מיובאת" על ידי המשכילים מאירופה ואנשי כ"ח. -ההשכלה מטעם חברת כ"ח גרמה למחלוקות עם הרבנים המתנגדים לשינויים וחוששים מחילון.
הגורם	-התהליך החל בעקבות השפעת השלטון הצרפתי וכן בהשפעת חברת כ"ח. -אין רצון לחקות את חברת הרוב המוסלמית אלא לקבל זכויות ולשפר בעזרת ההשכלה את המצב הכלכלי והמעמד המשפטי.
השינויים/ההשפעות על החברה היהודית	

בארצות צפון אפריקה - היחס לחברת כ"ח (חברה יהודית בצרפת):

באלג'יר-

בג'רבה שבתוניס-

במרוקו-

היתרונות של חברת

כ"ח:

החסרונות של חברת

כ"ח:

שאלות תנועת ההשכלה

1. לתנועת ההשכלה היו מטרות מעבר לרכישת השכלה. ציין שניים מהם.
3. לפניך רשימה של תהליכים שֶׁקָרוּ בחברה היהודית במאה ה־18 ובמאה ה־19: השתלבות בחברה הכללית, התפתחות ההשכלה, התפתחות הנאראורתודוקסיה. הצג אחד מן התהליכים האלה, והסבר כיצד התהליך שהצגת הושפע מאחד ממאפייני הנאורות.
5. הצג את הנסיבות ההיסטוריות שגרמו לכתובתו? הצג את ההשפעה של פרסום זה על בני זמנו.
6. מהי חברת כ"ח? כיצד היא מבטאת את מטרות תנועת ההשכלה? הסבר את הסיבה להתנגדות לבתי ספר של כ"ח.
7. הסבר שני יתרונות ושני חסרונות בפעילותה של כ"ח בתחום החינוך בארצות האסלאם.
8. ציין את השינוי בלימוד התורה או בלימודי היהדות שתומכי ההשכלה שאפו ליצור, והסבר מדוע הם היו מעוניינים בשינוי זה.
(תשובה: החלה הפחתה בלימוד התורה ושמו דגש על לימודים כלליים ונפתחו בתי ספר של כ"ח, כדי לאפשר רכישת מקצוע ומכיוון ששמו בהם דגש על התרבות הצרפתית).
9. ב. בחר באחד הנושאים שלמדת: ההשכלה היהודית במזרח אירופה במאה ה־20, ההשכלה היהודית בתימן במאה ה־20 ובמאה ה־19 ובארצות האסלאם במאה ה־20. וציין את הנושא שבחרת.
אם בחרת בהשכלה היהודית במזרח התיכון ובארצות האסלאם, ענה על השאלה שלפניך: הסבר מדוע בתי הספר של כ"ח עוררו לעיתים תגובות מנוגדות (בעד ונגד) בקרב הקהילות היהודיות בארצות האסלאם. הצג שתי דוגמאות לתגובות מנוגדות. בתשובתך ציין את שמות הקהילות שאת תגובותיהן בחרת להדגים.
10. בחר באזור או במדינה שלמדת עליהם: המזרח התיכון וארצות האסלאם או תימן. הצג את ההשפעה שהייתה לרעיונות ההשכלה על החברה היהודית באזור או במדינה שבחרת.
(תשובה: בארצות המזרח התיכון והאסלאם: החלו תהליכי חילון והתמערבות בחברה היהודית. (אין התבוללות עם החברה הערבית) חלק מהרבנים התנגדו להשכלה הכללית וללימודי החול, החלו להרחיב את אפשרויות התעסוקה. והחל שיפור במעמדה של הבת משום שהתאפשר לה ללמוד ולרכוש מקצוע).
11. במהלך המאה ה־19 חלו שינויים במצבם של יהודים בארצות האסלאם, לעיתים לטובה ולעיתים לרעה, בעקבות תהליכים שונים שקרו בעולם. הצג שינוי לטובה ושינוי לרעה שחל במצבם של יהודים בתקופה זו בארצות האסלאם שעליהן למדת (סך הכול — שני שינויים)

תשובות:

ראינו שהשכלה הספיעה מאוד על החינוך היהודי בכלל ועל חיי היהודים בפרט.

חשבי, האם הרחבת הידע הוא המטרה או שהידע רק ממש דרך להשיג מטרה אחרת? מהי? מה דעתך בעניין?

חשבי, האם הרחבת הידע הוא המטרה או שהידע רק מנעם דרך להשיג מטרה אחרת? מהי? מה דעתך בעניין?

תנועות וזרמים יהודיים במאות ה-19-20

נלמד על המענה האורתודוקסי לגווניו ויחסו למודרנה ולתיקונים בדת:

אורתודוקסיה = דרך הישר- החת"ם סופר (בהונגריה) (לא לעולים)

פירוש המילה אורתודוקסיה היא "דרך ישרה", ההולכים בדרך הישר לעומת הסוטים ממנה. הזרם האורתודוקסי ביהדות רואה עצמו ממשיך היסטורי של הגוף העיקרי ביהדות ונאבק נגד הרצון לשינוי ורפורמה ביהדות.

עד תחילת המאה ה-19, (על אף קיומם של זרמים ותנועות שונות) נשארה יהדות אירופה מגובשת סביב ערכים שהיו מוסכמים על הקהילות היהודיות: לימוד תורה כערך עליון, השאיפה להיות תלמיד חכם, קיום ההלכה, רב הקהילה סמכות רוחנית הפוסקת המוחלטת, עם ישראל כעם נבחר ושמירה מפני התבוללות וטמיעה.

במחצית השנייה של המאה ה-19 אוימה היהדות המסורתית ע"י שני גורמים:

א. הרפורמים ושוחרי האמנציפציה אשר דרשו לשנות את ערכי היסוד של החברה (לערוך רפורמות ביהדות מצד אחד ולהתבולל מצד שני)

ב. משכילים יהודים במזרח אירופה ביקשו לנפץ את חומות שמירת המצוות הקפדנית, לערער את סמכות הרבנים ולהנהיג מערכת לימודים שונה בה ילמדו לימודי חול ("השכלה מטעם"). מול סכנות אלה נערך המחנה של שומרי המצוות, שיקרא הזרם האורתודוקסי. הדרך להתגוננות היא הסתגרות, התבדלות, הגבהת החומות, ההחמרה נועדה לעטוף את היהודי במעין "חומת מגן" מפני "הרוח הרעה" המאיימת מבחוץ היא האמצעי להתמודד ולהדוף את ההתבוללות והאפיקורסיות.

החת"ם סופר- ר' משה סופר, (על שם ספרו חידושי תורת משה) מחשובי הפוסקים במאה ה-19 הדמות הרבנית המרכזית שהובילה את גישת ההסתגרות. הוא העריך את החוכמה האנושית, הוא למד בנעוריו שפות ומדעים וגם לילדיו שכר מורה מיוחד שילמדם מדעים. אך אסר על תלמידיו ללמוד השכלה כללית אלא אם ילמדו לבדם אחרי שעות הלימוד בשיבה.

השקפתו- החת"ם סופר ראה את שורש הרעה בהתרחקות מהדת, בהשכלת ברלין (תנועות ההשכלה), ברפורמה ובהתערות בחברה הלא יהודית הכללית. הוא הזהיר את בני משפחתו שלא לקרוא בספרי מנדלסון וניסה למנוע הקמת בתי ספר מיסודם של המשכילים. בשיבה שהקים דרש להתמסר ללימוד התורה אך התיר לימודים כלליים אחרי לימוד תורה. הוא יזם הקמת בית ספר לחקלאות ומלאכה שיכשיר את התלמידים לעלייה לא"י.

חדשנות בלימוד התורה-התחדשות היום יומית היא בלימוד התורה, היא המקנה לתורה חיות ונצחיות ולכן דרש מעצמו ומתלמידיו את החידוש בדברי התורה.

יחסו למודרנה: התנגד נחרצות לכל אימוץ של סממן מודרני. הוא התנגד לכל שינוי קל שבקלים וטען: "חדש אסור מן התורה"- כל תיקון אסור גם אם אינו נוגד את ההלכה. אדרבא עלינו "להגביה חומות", להסתגר ולהוסיף גדרים וסייגים להחמיר ולא להקל. לדוגמה: לא לשנות את: הלבוש, מקום המגורים, השפה, העבודה, מבנה ביה"כ, החינוך וכו'. כל זה כדי למנוע התבוללות, חילון וניתוק מארץ ישראל.

שמירת ההלכה צריכה להתבסס על השולחן ערוך. הוא התנגד לשינויים בסדר התפילה, העברת הבימה ממרכז בית הכנסת לקדמתו, ולשינויים נוספים שעשו הרפורמים. על הרפורמים אמר החת"ם סופר שאם היה הדבר בידו היה מוציאם מכלל ישראל.

דוגמאות לעמדתו: איסור על שינוי מקום הבימה בביה"כ, בצוואתו הוא כתב שהוא מתנגד לשינויים אף במנהגים, איסור להיכנס לבית כנסת שיש בו מקהלה (כפי שהרפורמים עשו כחיקוי לכנסיה), אסר להתקרב למשכילים, לרפורמים ולחברה הכללית.

יחסו לאמנציפציה- החת"ם סופר ראה באמנציפציה אסון וסיכון רב, הן בגלל החשש שתגביר את החילון וההתבוללות והן בגלל שהיא תרחיק אותם מהתקווה לשוב לא"י. משום שהחיים הנוחים בגולה עלולים להסיט את היהודי מהשאיפה לגאולה ועלייה לא"י. מכאן מובן יחסו החיובי ללאומיות היהודית- עודד את תלמידיו לעלות לא"י מחשש מההתבוללות באירופה.

אולטרה אורתודוכסיה – לאחר פטירתו תלמידיו הקצינו ביחסם כלפי המודרנה, שללו כל לימודי חול ונלחמו ביהודים האורתודוכסים. מקבוצה זו יצאו מייסדי העדה החרדית בירושלים.

תרגיל מקור ראשוני- צוואת החת"ם סופר

1. "אתם בני ובנותיי, חתני ונכדי ובניהם שמעוני וחיו, אל תט ליבכם לדבר רע להתעולל עלילות ברשע את אנשים פועלי אוון-החדשים מקרוב נתרחקו מאת ה' ותורתו בעוונותינו הרבים – אל תדורו בשכנותם, ולא תתחברו עליהם כלל וכלל, ובספרי רמ"ד (משה מנדלסון) אל תשלחו יד, אז רגליכם לא ימעדו לעולמי עד...היזהרו משינוי השם, ולשון ומלבוש נוכרים...ועמוד התפילה וסדרי בתי כנסיות כאשר היה עד היום הזה הכה יהיה וכה יקומו לנצח וחלילה לשום אדם לשנות הן בבניין והן בסידור התפילה... וכל המשנה פניו ישונה והצדיקים כל אוון לא יאונה". (צוואת משה, החת"ם סופר)

✎ צטטי מן הצוואה של החת"ם סופר את התנגדותו לדברים הבאים :

-ההשכלה.

-ההתערות בחברה הכללית.

-הרפורמה.

- "אל תדורו בשכנותם, ולא תתחברו עמם כלל וכלל". למי התכוון החת"ם סופר בדברים אלה.

(עד כאן לא לעולים)

ניאו-אורתודוקסיה- הרש"ר הירש (בגרמניה) -

זרם נוסף ביהדות האורתודוקסית, התגבש בגרמניה. אורתודוקסיה חדשה, שטענה כי במודרנה יש צדדים חיוביים שלא סותרים ואף רצוי לבחור בדברים הטובים שבמודרנה ולשלבם בחיים היהודים. הוקם בברלין בית מדרש לרבנים שמטרתו להצמיח דמות של רב חדש שיודע הלכה וגם יש לו השכלה כללית רחבה וקשוב לשאלות הזמן. בראש הזרם עמד הרב שמשון רפאל הירש (1808-1888).

השקפתו- הוא ביקש לשלב בין נאמנות למסורת ושמירה על ההלכה לבין היבטים במודרנה, שראה בהם היבטים חיוביים. תורת ישראל נצחית, אין לשנות בה דבר, מכאן החובה לקיים את התורה על כל מצוותיה. אך יחד עם זאת הוא האמין במשפט: **"תורה עם דרך ארץ"** - **שילוב החיים עפ"י ההלכה היהודית עם רכישת השכלה אקדמית ומקצועית (מדע ומלאכת כפיים)** הוא עצמו למד באוניברסיטה.

יחסו למודרנה: יש במודרנה צדדים חיוביים שלא סותרים את קיום ההלכה, ולכן אפשר ואפילו רצוי לבחור בדברים הטובים שבמודרנה ולשלבם בחיים היהודיים תוך נאמנות מוחלטת להלכה.

פעולות הרש"ר הירש:

- הוא הקים בתי ספר לבנים ולבנות שבהם למדו השכלה כללית עם לימודים תורניים.
- הוא ייסד עיתון אורתודוקסי בשם **ישרון** ששימש שופר לכל רעיונותיו.
- אפשר לשנות כל מה שלא מנוגד להלכה, רק לשנות מנהגים. לדוגמה הרב הירש נשא את דרשתו בבית הכנסת בשפה הגרמנית ואיפשר מקהלת גברים בבית הכנסת.

יחסו לאמנסיפציה- היה חיובי. לדעתו רבים מרעיונות ההשכלה שאובים מערכי הנצח של היהדות. את המהפכה הצרפתית הגדיר כ"אחת השעות שבהן התהלך אלוקים בקרב האנושות". האמנסיפציה היא הישג של ימות המשיח, ואילו את חזון הגאולה של עם ישראל דחה לעתיד הרחוק. האמנסיפציה תורמת ליהודים ועוזרת להם להתקדם ולהשתלב בעמים. מכאן שהוא ראה באמנסיפציה תהליך חיובי, המאפשר לעם ישראל להגשים את ייעודו בהווה ולהיות אור לגויים- לשמש דוגמה ומופת לכל העמים שיראו את המוסריות והערכים שבעם ישראל..

יחסו ללאומיות היהודית- לדעתו לעם ישראל שליחות רוחנית בגולה. אין לעלות כרגע לא"י, אלא בעתיד לבוא כשיבוא משיח. כרגע עלינו לשמש "אור לגויים".

- מלחמתו ברפורמה לא ידעה פשרות, והוא הוביל להתבדלות מוחלטת מהרפורמים תוך הוצאת קהילת ישרון והיפרדותה מקהילת פרנקפורט הגדולה (שרובה רפורמית) באופן מוחלט.

לסיכום: הניאו אורתודוקסיה בגרמניה הצמיחה דמות יהודי חדש. דמותו היא של יהודי השומר באדיקות על מצוות הדת ומצד שני משכיל ובעל מקצוע חופשי.

רפורמים
לא לבגרות

נאו-אורתודוקסים	אורתודוקסים	רפורמים	בראשם
הַרְשֵׁי"ר הירש לא היה ציוני, כי טען שבגמט אסור לעלות לארץ ישראל, אלא רק כשיבוא המשיח ויכריע התפקיד של עם ישראל בגלות הוא לשמש "אור לגויים" - כלומר, עלינו לשמש דוגמה ומופת לכל העמים, לשמש כעם מוסרי בעל השכלה רחבה.	הַרְשֵׁי"ר סופר היה ציוני, עודד את תלמידיו לעלות לארץ ישראל כי חשש מהתבוללות.	לדעתם היהדות היא דת ולא לאום! קראו לעצמם גרמנים בני דת משה, הלאום שלהם הוא גרמני! היו אנטי ציוניים! א. גייגר: "ברלין, היא ירושלים שלי" לכן השמיטו מהתפילה את כל החלקים הקשורים לציון.	יחס למודרנה, לאמנציפציה ולהשכלה
אין לשנות דבר בהלכה ויש להקפיד על קיום כל המצוות. אך הַרְשֵׁי"ר הירש טען שמותר לשנות את המנהגים, כמו: התיי להכניס מקהלה לבית הכנסת ודרש דרשה בשפה הגרמנית בתוך בית הכנסת.	אסור לשנות דבר בהלכה! אסור לחדש מנהגים! יש להחמיר בהלכה ולא להקל!	יש לעשות שינויים/תקונים בדת היהודית. לדוגמה: ביטול את כל המצוות המעשיות (שבת, כשרות וכו') וקיימו רק את המצוות המוסריות (כיבוד הורים וכו'). עשו שינויים בבית הכנסת, קראו לו טמפל- היכל בו הגברים והנשים מתפללים בו יחד, הבמה בסוף, בדיוק כמו שנבנתה אז כנסייה.	להלכה ולדת
הַרְשֵׁי"ר הירש לא היה ציוני, כי טען שבגמט אסור לעלות לארץ ישראל, אלא רק כשיבוא המשיח ויכריע התפקיד של עם ישראל בגלות הוא לשמש "אור לגויים" - כלומר, עלינו לשמש דוגמה ומופת לכל העמים, לשמש כעם מוסרי בעל השכלה רחבה.	הַרְשֵׁי"ר סופר היה ציוני, עודד את תלמידיו לעלות לארץ ישראל כי חשש מהתבוללות.	לדעתם היהדות היא דת ולא לאום! קראו לעצמם גרמנים בני דת משה, הלאום שלהם הוא גרמני! היו אנטי ציוניים! א. גייגר: "ברלין, היא ירושלים שלי" לכן השמיטו מהתפילה את כל החלקים הקשורים לציון.	יחס למודרנה, לאמנציפציה ולהשכלה

המסמך נמצא בבעלות משרד המשפטים

3. במאה ה-19 התפשטה ההתבוללות במערב אירופה. הצג סיבה אחת להתגברות תופעה זו. ציין

4.הסבר כיצד הזרמים והתנועות ביהדות הושפעו ממאפייני הנאורות?

6. הצג את ההתלבטות שהייתה משותפת לניאור אורתודוקסים ולזרם נוסף שעליו למדת, שפעלו

7. הצג את התפיסה של הזרם האורתודוקסי והנאו- אורתודוקסי בנוגע לחיים דתיים בעולם

תשובות:

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal black ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

והתקופה? כיצד? האם יש מחיר לכך?

מהן הסכנות שמדריך? מה דעתך?

סיכום- הזרמים ביהדות- מאה ה-19

'זרמים' = _____.

מהי ההתלבטות המשותפת לזרם האורתודוקסים ולזרם הניאו- האורתודוקסי בתקופת המודרנה?

ניאו- אורתודוקסים	אורתודוקסים	
		בראשם
		המענה/ יחסם למודרנה, לאמנס' ולהשכלה הדוג' ליחס זה:
		יחסם להלכה ולדת
		יחסם ללאומיות ולציונות

ייחודו של הפתרון הציוני- שורשי הרעיון הציוני כלאומיות מודרנית

הנסיבות (הרקע) להתעוררות הלאומית היהודית המודרנית: לא לבגרות!

1. **התעוררות לאומית של עמי אירופה** - במאה ה-19 עמי אירופה החלו לשאוף למדינה עצמאית, ובעקבות כך החלה גם התעוררות לאומית יהודית- התעוררו הרצון, האמונה והתקווה שגם העם היהודי יצליח להשיג מדינה עצמאית משלו ככל העמים.

2. **האנטישמיות המודרנית** - הפוגרומים במזרח אירופה גרמו ליהודים להגר, אחד המקומות אליהם הגיעו היהודים היה א"י. האנטישמיות במערב אירופה הביאה להבנה שהאמנציפציה הביאה ליצירת אנטישמיות על בסיס חדש ומכאן הצורך למצוא פתרון לבעיה היהודית.

3. **האמנציפציה** - לאמנציפציה מספר השפעות על היהודים: אמנציפציה נתנה ליהודים חופש ביטוי ואישור חוקי לתביעות לאומיות ומאידך הייתה גם אכזבה מתופעות אנטישמיות למרות האמנציפציה (כלומר כישלון האמנציפציה) דבר המגביר את ההכרה בצורך למדינה של היהודים. האמנציפציה עוררה חשש להתבוללות והגבירה את הרצון לשמור על הייחוד הלאומי היהודי וזה אפשרי רק במדינה יהודית.

מבשרי הציונות

הראשונים שפועלים ומנסים להקים בית לאומי ליהודים בא"י הם מבשרי הציונות שפעלו במאה ה-19 בשנות ה-60.

מדוע נקראים מבשרים? המבשרים היו הראשונים שהתחילו את הרעיון הציוני- לעלות לא"י ולהקים מדינה ואחריהם המשיכו את הרעיון הציוני, חובבי ציון ולאחר מכן המשיכו- הרצל! הם "בישרו" את בוא התנועה הציונית, כמו שהנחילאלי מבשר את בוא הסתיו. למעשה, הרעיונות שהמבשרים כתבו נקלטו מאוחר יותר בתנועה הציונית.

מי היו והיכן פעלו? היו שלושה מבשרים: **הרב יהודה אלקלעי, (הרב צבי קלישר ומשה הס)**, הם היו ההוגים הראשונים של הרעיון הציוני כרעיון מודרני וקראו להוציאו לפועל אך לא הצליחו בעצמם להגיע להישגים מעשיים.

נושאים המשותפים לכל מבשרי הציונות:

א. הקמת מדינה יהודית - כל מבשרי הציונות עסקו ברעיון של שיבת היהודים לארץ ישראל, הם עודדו יהודים לעלות לארץ ישראל והרב אלקלעי אף עלה בעצמו לארץ.

ב. רעיון הפרודוקטיביות (היצרנות) של יהודי העולם: מבשרי הציונות שאפו לשנות את המצב הקיים שבו רוב היהודים בגולה לא היו בעלי מלאכה ולא עסקו בחקלאות ומקצועות יצרניים. חשבו שכדי שעמ"י יבנה את ארצו צריך להפוך את היהודים ליצרנים- שיעבדו בחקלאות או כלכלה כי רק כך יהיה ניתן לבנות מדינה ובה כלכלה נורמלית.

ג. גאולה טבעית ולא רק ניסית, החידוש של המבשרים הדתיים:

הגאולה תגיע "קימעה קימעה" = הגאולה תהיה הדרגתית, בשני שלבים:

1. שלב הגאולה הטבעית, ע"י פעולות של עלייה והתיישבות.

2. שלב הגאולה הניסית, ע"י האל, בעתיד יבוא המשיח ע"י נס, וזוהי הגאולה השלימה.

כמו כן, קבעו שהגאולה הניסית תבוא רק לאחר הגאולה הטבעית!

בניגוד למבשרים, התפיסה המקובלת הייתה שתהיה גאולה מיידית וניסית, האורתודוקסים- לא ציונים, טענו שאסור לעלות לארץ כי יש איסור של שלושת השבועות. בשיר השירים- מוזכר 3 פעמים הפסוק "השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באילות השדה אם תעירו ואם תעוררו

את האהבה עד שתחפץ" וחז"ל מסבירים שיש 3 שבועות שה' משביע את עמ"י- לא לקרב את האהבה טרם זמנה- כלומר לא לקרב את בוא המשיח. האורתודוקסים- הלא ציונים מסבירים שלפי שבועות אלו אסור לעלות לארץ ישראל בצורה מאורגנת נגד רצון הגויים, אחרת עוברים על "איסור דחיקת קץ הגלות". לעומתם, הרבנים המבשרים אומרים שאין בכך איסור של שלושת השבועות.

הפעולות וההצעות המעשיות של אחד מהמבשרים:

הרב אלקלעי: (נולד בסרייבו בבלקן 1878-1798)

- חיבר ספר בשם "מנחת יהודה" בו קרא לישוב את ארץ ישראל.
- תכנן לבקש רישיון התיישבות בא"י מהסולטן העות'מאני, בתמיכת המעצמות האירופאיות.
- תכנן לאסוף אסיפת זקנים שתוביל לעליה לארץ ישראל.
- ניסה לארגן מסגרת ארגונית שתאסוף כספים להתיישבות בארץ.
- הוא כתב תוכנית מפורטת להקמת מדינה יהודית בא"י בספרו "עולה לה"י"
- עולה בעצמו לא"י על מנת לשמש דוגמה אישית.

הקשיים של המבשרים:

- באותה תקופה היהודים באירופה החלו לקבל אמצעיפציה וחשו שיפור במצבם בגולה ולא רצו לעלות לא"י.
- היה קושי לשכנע וליצור עליית המונים לארץ ישראל שנחשבה אז לארץ בלתי מפותחת ומרובת סכנות.
- מבשרי הציונות פעלו כבודדים ולכן לא היה להם מספיק כוח פוליטי וכלכלי ליצור ולממש עלייה המונית לארץ ישראל.

האם מבשרי הציונות הצליחו או נכשלו?

לא נכון יהיה לומר שמבשרי הציונות נכשלו לגמרי שכן מבשרי הציונות הפיצו את רעיונותיהם בצורה ברורה ונקטו בפעולות מעשיות רבות למימוש חזונם. הם הצליחו להעלות רעיונות ותוכניות מעשיות שהתממשו כעבור פחות ממאה שנים והוקמה מדינה יהודית בארץ ישראל. כמו כן, הם דחפו ועודדו את ההתיישבות היהודית החקלאית הראשונה (מקווה ישראל) – אין ספק שתרמו תרומה משמעותית בדרך למימוש ערכי הציונות. אך בפועל, מבחינה מעשית, עלו מעט יהודים לארץ בשנים אלו, ההתיישבות בא"י לא גדלה בשנים אלו, והמעצמות לא שינו את יחסן בצורה משמעותית לרעיון המדינה היהודית.

תנועת חיבת ציון

תנועה יהודית לאומית ראשונה, שהוקמה במזרח אירופה בסוף המאה ה-19 בשנות ה-80, למען תחיית עם ישראל ע"י שיבתו למולדתו - ציון.

הגורמים להקמת חיבת ציון:

1. אנטישמיות פיזית - לאחר פעולות המבשרים בשנות ה-60, החלו פרעות גדולות ברוסיה בשנות ה-80, בשם: "פרעות סופות בנגב" (1881) – כתגובה לפרעות קמו כ-60 אגודות ציוניות-לאומיות בכפרים ובעירות שכונו אגודות "חובבי ציון" (למשל ביל"ו, אוהבי ציון, בני ציון ועוד). אנשי אגודות חובבי ציון רצו לפתור את הבעיה של היהודים (האנטישמיות והפרעות) על ידי עלייה לא"י והתיישבות בה וראו בהקמת מדינה יהודית יעד רחוק טווח (חזון לעתיד) ולא פתרון שיכול לעזור לבעיות המידיות של יהודי מזרח רוסיה.
 2. התעוררות לאומית של עמי אירופה - יהודי מזרח אירופה ראו את ההתעוררות הלאומיות של עמי מרכז ומערב אירופה ושאלו גם הם ללאומיות יהודית.
 3. הזיקה לציון - הקשר והגעגועים הבלתי פוסקים לארץ ישראל.
- פינסקר ומנהיגים נוספים החליטו שכדי להצליח בתוכנית צריך לאחד את כל אגודות "חובבי ציון" לתנועה אחת והקימו את תנועת "חיבת ציון".**

ראשי תנועת חיבת ציון:

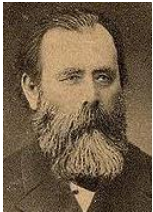
יהודה לייב פינסקר - רופא, משכיל חילוני ומתבולל, שקרא להתבוללות בחברה הכללית. אחרי הפרעות הבין שהתבוללות לא תעבוד ולכן שינה את דעתו. את דעותיו מפרסם בספר בשם: "אוטואמנציפציה" - עיקרי דבריו: **בעיית היהודים**: היא האנטישמיות, שלא תעלם. כמו כן, האמנציפציה נכשלה!

הפתרון של היהודים: אוטואמנציפציה - שחרור עצמי מן הגולה. היהודים צריכים לעזור לעצמם לצאת מאירופה, על ידי התיישבות של כל היהודים בארץ משלהם, עדיף בא"י (אך לא ניתן למימוש כרגע), העיקר שתהיה ארץ משלנו. אך בהמשך הבין פינסקר שמחשבתו להקים מדינה יהודית שלא בארץ ישראל לא תתקבל על דעת רוב העם היהודי, ולכן החל מדבר על ארץ ישראל.

ועידת קטוביץ 1884

ועידה שהתכנסה ביוזמתו של פינסקר בעיר קטוביץ שעל גבול פולין-גרמניה. ראשי חיבת ציון החליטו לערוך ועידה לכל האגודות של חיבת ציון שם יתאחדו לתנועה אחת. הועידה היתה חגיגית מאוד והייתה לוועידת הייסוד של **תנועת "חיבת ציון"** - התנועה היהודית הלאומית הראשונה. לראשות התנועה נבחר **יהודה פינסקר** וליושב ראש של כבוד נבחר **הרב שמואל מוהליבר** (ממסדיי תנועת חיבת ציון. נפגש עם הברון רוטשילד ושכנע אותו לקנות אדמות להתיישבות בא"י. עזר למתיישבים לעלות ולהתיישב בארץ).

לוועד המנהל נבחרו רבנים נוספים שהיו מגאוני הדור כמו הנצי"ב מוולוז'ין (ראש ישיבת וולוז'ין). בוועידה הוגדרו המטרות של תנועת חיבת ציון.

החלטות / מטרות ועידת קטוביץ:

- א. לעודד יהודים לעלות לא"י, להתיישב ולעבוד עבודת אדמה ולתמוך במושבות ארץ.
- ב. לאחד את כל אגודות חובבי ציון לתנועה אחת-חיבת ציון, עם הנהגה שנבחרה.
- ג. להשיג מהשלטון הרוסי אישור לפעילות ציונית (להשיג רישיון) באזור שלטון רוסיה.
- ד. להשיג אישור מהאימפריה העות'מנית לעלות ולהתיישב בארץ, שיסירו את ההגבלות לבניית ישובים חדשים.

הקשיים של חיבת ציון:

1. קושי כלכלי- קשיים לגייס כספים לרכישת קרקעות בארץ ישראל ולהמשיך לתמוך במושבות בארץ (לכן נאלצו לפנות לעזרת הברון רוטשילד).
2. רק מעט יהודים עלו לארץ ישראל- הרצון היה לעלות יהודים לארץ ישראל אך בפועל על אף הפרעות ואנטישמיות, יהודים רבים חששו להגיע לארץ ישראל שהייתה תחת שלטון העות'מאני ונחשבה נחשלת ועניה.
3. חילוקי דעות בין חילונים ודתיים בתוך התנועה: הרבנים והמשכילים התקשו למצוא נוסחה לפעילות משותפת בתנועה, וכן חילוקי דעות על אופי הישוב היהודי החדש והמושבות החדשות שקמו. לכן נבחרו שלושה מנהיגים (חילוני ודתיים) להנהגה משותפת. עם זאת נשארו עדיין מחלוקות.
4. קושי מול השלטונות- שלטונות רוסיה היקשו על פעולותיה של חיבת ציון. בגלל האיסור הרוסי על פעילות ציונית בגלוי, חברי התנועה ברוסיה נאלצו לנהל אותה במחתרת מתוך חשש מתגובת השלטון הרוסי.

הישגי תנועת חיבת ציון:

1. בעקבות הוועידה הברון רוטשילד החל לתמוך כלכלית וארגונית במושבות בארץ ישראל. זה הישג משמעותי!!!
2. כינוס ועידת קטוביץ והשראתו בהמשך לקונגרס הציוני הראשון בבאזל. ורבים מחברי חיבת ציון הצטרפו בהמשך לתנועה הציונית של הרצל.
3. חיבת ציון הובילה להתיישבות ועלייה לא"י- בעידודה החלה "העלייה הראשונה", אנשיה הקימו מושבות חדשות בארץ ישראל. סה"כ הוקמו כ-32 מושבות, שהיו הבסיס למדינה היהודית כשתקום בעתיד.

התנועה הציונית בראשות הרצל

תאודור (בנימין זאב) הרצל (1860-1904)

עיתונאי, משפטן (דר' במשפטים), סופר, מחזאי ומדינאי יהודי. מפתח רעיון **הציונות המדינית** ומייסד הציונות כתנועה לאומית-מדינית. נחשב ל"חוזת המדינה".

הרצל נולד בהונגריה למשפחה מתבוללת. התחנך בתרבות הגרמנית. כבר כנער נתקל באנטישמיות. הוא חשב כי הפתרון לאנטישמיות הוא בהשתלבות מוחלטת של היהודים עם הגויים. אבל המציאות טפחה על פניו: הוא היה

חבר באגודה לאומית גרמנית אך סולק ממנה בגלל היותו יהודי, הוא נדהם מהיחס העוין מצד החברה שרצה כ"כ להשתלב בה. בהמשך הרצל נשלח לסקר כעיתונאי את "משפט דרייפוס" והזדעזע מהאנטישמיות של ההמון בצרפת הליברלית (דרייפוס היה קצין יהודי שהיה בכיר בצבא הצרפתי. הואשם בריגול והורשע. בטקס משפיל נלקחו דרגותיו ושברו את חרבו והקהל הרע "מוות ליהודים" הרצל הזדעזע מכך שלא צעקו "מוות לדרייפוס" אלא האשימו ושנאו את היהודים כולם).

בעקבות כך הרצל הבין שהאנטישמיות היא בעיה לאומית, שלא תפתר, והאמנציפציה לא תוכל לפתור את בעיית היהודים. על היהודים למצוא **פתרון לאומי טריטוריאלי** - מדינת היהודים. בהתחלה פנה לבדו לעשירים יהודים כמו הברון הירש ומשפחת רוטשילד. הם לא התלהבו מרעיונות ("הוזה...").

לאחר מכן הרצל פרסם את רעיונותיו בספרו "**מדינת היהודים**" לכולם. רבים מיהודי מערב ומרכז אירופה, התייחסו לספרו כאל פנטזיה בדיונית ולגלגו עליו. להפתעתו, דווקא יהודי מזרח אירופה קיבלו את הספר בחמימות וברצון.

בהמשך פרסם ספר נוסף בשם: **אלטנוילד** (ארץ ישנה - חדשה) בפתיחה לספר כתב "**אם תרצו אין זו אגדה**", משפט שהפך בזמנו לסיסמת התנועה הציונית.

פעולותיו של הרצל לקידום הרעיון הציוני:

1. **כתיבת ספרים** - הרצל כותב שני ספרים ובהם מפרסם את רעיונותיו ומשכנע יהודים בפתרון לבעיה היהודית - פתרון לאומי - להקים מדינה יהודית ע"י צ'רטר (הסכמה חוקית) מעצמות אירופה.

2. **כינוס הקונגרס הציוני הראשון בבאזל (1897)** - בקונגרס שהיה מן פרלמנט (בית נבחרים) של נציגי מדינת היהודים העתידית השתתפו כ-2000 צירים. בקונגרס הוקמה לראשונה התנועה הציונית - "ההסתדרות הציונית העולמית". (לראשונה התאחדו יהודים ממזרח וממערב אירופה). בקונגרס הראשון גובשה ונוסחה תוכנית התנועה. הקונגרס הראשון נערך בבאזל ולכן התוכנית כונתה **תוכנית באזל**. הרצל כתב ביומנו לאחר הקונגרס הראשון: "בבאזל ייסדתי את מדינת היהודים".

3. **פעילות דיפלומטית-מדינית** של הרצל. נפגש עם מנהיגים של מעצמות אירופה בכדי להשיג מהן צ'רטר להקמת מדינה יהודית, אולם ראשי המדינות לא התייחסו מספיק ברצינות לרעיונותיו.

● פעולותיו של הרצל מבטאות את העיקרון שקבע: "כי יסוד מוסד (עיקרון חשוב) הוא אצלנו לבלי עשות שום דבר בהסתר ובהיחבא (...). כל מעשינו וכל דברינו בלי שום יוצא מן הכלל יהיו לעיני השמש". כלומר הרצל האמין בפעילות גלויה מול מדינות אירופה ומול השלטון העותמאני. (בניגוד לחובבי ציון - 'הציונות המעשית', שפעלה ללא צ'רטר והקימה מושבות בגניבה - "כגנבים בלילה")

תוכנית באזל:

מטרת התנועה: הקמת בית מולדת לעם ישראל בא"י מובטח לפי משפט הכלל. (צ'רטר-מאושר ע"י מדינות אירופה)

הדרכים/ האמצעים של הקונגרס להשגת מטרת התנועה:

1. פיתוח א"י על ידי עלייה והתיישבות של יהודים שעוסקים בחקלאות, בעלי מלאכה ומסחר.
2. איחוד כל היהודים למען הרעיון הציוני במפעלים מקומיים, בהתאם לחוקי הארץ.
3. הפצת הרעיון הציוני, הגברת הרגש הלאומי-יהודי וההכרה בלאומיות היהודית.
4. ניהול מו"מ מול המעצמות, כדי לקבל את הסכמת המעצמות (צ'רטר) לשבת בא"י.

ולא לבגרות- נקבע שכל יהודי מעל גיל 18 יוכל להשתתף בתנועה הציונית על ידי רכישת "השקל הציוני" (דמי חבר בתנועה הציונית) וההחלטות הוכרעו ע"פ דעת הרוב. (זכות בחירה שווה לגברים ולנשים. הקונגרס התכנס כל שנה והחל מהקונגרס החמישי-מידי שנתיים).

הרצל על מרפסת המלון שבו התארח בעת הקונגרס בבאזל.

איך נקרא הכנס הראשון של התנועה הציונית ?
 מי הגיע לכנס ?
 היכן היה הקונגרס הציוני הראשון ?
 מהי "תוכנית באזל" ?

הכשלונות/ הקשיים של הרצל:

1. מתח בתוך התנועה- בין חילונים לדתיים- כפי שבא לידי ביטוי במחלוקת הקולטורה. ובין המצדדים לבין המתנגדים לתוכנית אונדה- נוצר משבר שאיים על פירוק התנועה.
2. קושי מול השלטונות בהשגת הצ'רטר לארץ ישראל.
3. קושי כלכלי- הרצל לא יכל לעמוד בהצעתו לסולטן התורכי לשלם את חובותיה של האימפריה העות'מאנית.

הצלחות/ הישגיו של הרצל:

1. ליכוד קבוצות רבות ומגוונות בתנועה אחת והפצת הרעיון הציוני בישראל ובעולם כולו.
2. רבים ממוסדות הקונגרס הציוני היו הבסיס שממנו צמחה מדינת ישראל. עד היום מוסדות המדינה היהודית דמוקרטים, כהמשך למוסדות התנועה הציונית.

תרגיל-

- א. ציין מאלו ארצות הגיעו צירים לקונגרס ?
 בחר באחת מן הארצות מהן הגיעה נציגות גדולה, והסבר את הגורם לצמיחת הציונות בארץ זאת על פי מה שלמדת.
- ב. הסבר מה הייתה מטרתו וחשיבותו של הקונגרס הציוני הראשון על פי המפה שלפניך.

השוואה בין תנועת חיבת ציון לתנועה הציונית

דרך	פינסקר בעד התיישבות של "חובבי ציון" בא"י מבלי להמתין לאישור מדיני.	הרצל רצה להשיג תחילה הכרה משפטית ובינלאומית (צרטור) לכן נקראת משנתו הציונות המדינית. הרצל רצה התיישבות מהירה וגלויה לא כגנבים בלילה.
קשיים	1. פילוג בין דתיים לחילוניים. 2. קשיים בגיוס כספים. 3. חוסר היענות מצד ההמונים. 4. לא השיגו אישור מהשלטון הרוסי לפעילות ציונית ברוסיה.	1. התנגדות מצד זרמים בתוך העם היהודי ובתוך התנועה, לדוג' מחלוקת הקולטורה. 2. קושי להשיג צרטור ממדינות אירופה. 3. קושי כלכלי- להשיג תמיכה מהיהודים העשירים לשלם את חובות האמפריה העותמאנית.
כינוס	ועידת קטוביץ-בוועידה הועלה הרעיון הציוני כדרך פעולה מעשי. אין מוסדות נבחרים ואין תוכנית פעולה מדינית.	הקונגרס הציוני הראשון-בבזל ארעה הפריצה לדעת הקהל הבינלאומית. נקבעו המוסדות הנבחרים ונבנתה תוכנית מדינית לשכנע את המעצמות בהגשמת הרעיון הציוני.
הערכה- הצליחו ?	התנועה לא הצליחה להפוך לתנועה המונית, ולהפוך את הציונות לגורם מדיני.	הקונגרס הצליח לפרוץ לדעת הקהל הבינלאומית. בעקבות הקונגרס נערכו קונגרסים נוספים.
רעיון משותף	שתי התנועות האמינו בפתרון לאומי- להקים מדינה יהודית בא"י 1. הכרה ביהודים כאומה 2. אין קיום לעם היהודי בגלות- כשלון האמנסיפציה 3. פעילות למען שיבת העם היהודי לא"י	
אמצעים שונים	ציונות מעשית-קניית אדמות, הקמת יישובים,	ציונות מדינית - בעיקר פעילות דיפלומטית ציונות (משא ומתן עם תורכיה, גרמניה ואנגליה להשגת צרטור) .
אמצעים דומים	1. התארגנות גופים מקומיים, ארציים ועל ארציים. (אגודות של חו"צ, ועידת קטוביץ...קונגרס ציוני) 4. איסוף כספים	

זרמים בתנועה הציונית

תוך כדי התרחבות התנועה הציונית נוצרו בה זרמים (מפלגות / קבוצות) שונים.

נושא המחלוקת המרכזי בין הזרמים - הציונות המדינית לציונות המעשית:

- מהי הדרך הנכונה להשיג מדינה? מה קודם למה?

- כל הזרמים הסכימו שצריך להקים מדינה יהודית לעם היהודי בא"י!

הציונות המדינית

בראש הזרם : הרצל

העמדה/ השקפת עולם : פועלים בדרך פוליטית דיפלומטית. יש להתמקד בפעילות מדינית אצל המעצמות ולהשיג צ'רטר- הסכמה להעניק ליהודים אישור להקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, ורק אח"כ לעלות את היהודים בעלייה המונית ומאורגנת ולהתיישב בארץ (בניגוד לחובבי ציון שעודדו את העלייה הראשונה כ-14 שנה קודם לכן, ללא צ'רטר, והרצל מכנה אותם "כגנבים בלילה").
(הרצל נפגש עם הסולטאן העות'ומאני, שר המושבות הבריטי וקיסר גרמניה, אך נסיונות אלו לא הצליחו).

הנימוקים לציונות המדינית : אם יעלו לארץ בגניבה, לא תהיה לזה השפעה רצינית, ובמיוחד יעוררו את זעם מדינות העולם ובמיוחד את זעם השלטון העות'ומאני שיכול לפגוע בהתיישבות הלא מאושרת ולפרק אותה, וכל המאמצים ירדו לטמיון. רק פתרון מדיני גלוי ומוסכם על המדינות יוביל להקמת מדינה.

הציונות מעשית

בראש הזרם : פינסקר ונציגי יהודים ממזרח אירופה- ביניהם חובבי ציון.

העמדה/ השקפת עולם : קביעת מעשים בשטח – עלייה והתיישבות בא"י בלי לחכות לצ'רטר- אישור ממדינות העולם, ורק אח"כ, אחרי שנעלה ונשב בארץ יש לפעול כדי לקבל צ'רטר.

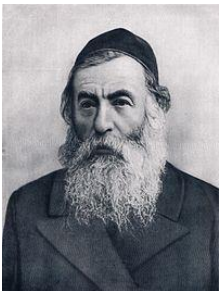
הנימוקים לציונות המעשית : אם יקבעו עובדות בשטח ויעלו והתיישבו יהיה קל יותר להשיג אחר כך את אישור מדינות העולם. בנוסף הם טענו שלא ניתן עוד לחכות עד לקבלת האישור. הגאולה והקמת המדינה יבואו בעקבות המעשים של התיישבות, עליה וקניית אדמות.

הציונות הדתית- תנועת המזרח"י (מרכז רוחני)

בראש הזרם : הרב ריינס.

הרב יצחק יעקב ריינס

הרב ריינס נולד וגדל בליטא. בצעירותו שימש הרב ריינס כגבאי של חברת יישוב ארץ ישראל, שבראשה עמדו הרב קלישר והרב גוטמכר. לאחר מכן כיהן כרב בעיירות שונות בליטא. הרב ריינס הקים את ישיבת לידא, ישיבה ששילבה לימודי קודש וחול במטרה לאפשר לצעירים דתניים להיות משכילים ועם זאת להמשיך ולהיות לומדי תורה ושומרי מצוות. הרב ריינס נפטר בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, זמן קצר לפני שפלשו הכוחות הגרמניים לעיר.

הסיבות לשיתוף פעולה של הציונים הדתיים עם התנועה הציונית של הרצל:

- א. משום שהייתה להם מטרה משותפת להקים מדינה יהודית בא"י, וכך יוכלו לקיים את מצוות יישוב א"י ואת המצוות התלויות בארץ.
- ב. כדי להיות חלק מהתנועה ולהשפיע מבפנים על אופייה.
- ג. משום שהצטרפות לתנועה תמנע את ההתבוללות באירופה.

הרקע להקמת "המזרחי" בתוך התנועה הציונית- הוקמה בעקבות המחלוקת על הקולטורה- עד הקונגרס ה-5, דתיים וחילונים פעלו יחד בקונגרס הציוני, אולם אז קמה בקונגרס הציוני "הסיעה הדמוקרטית" (חילונים) שדרשה לפעול למען תרבות וחינוך ברוח חילונית. (קולטורה = תרבות). רבים בתנועה הציונית, גם חילונים, טענו שהתנועה הציונית צריכה להתעסק רק עם הקמת המדינה ולא בדברים אחרים.

הרב ריינס ושאר האורתודוקסים שבתנועה, התנגדו לכך, וטענו שעיסוק בנושאי תרבות ירחיק את האורתודוקסים מהתנועה הציונית בגלל החשש שזה יגרום לחילון בעם היהודי, וזה אינו מעניינה של התנועה הציונית לעסוק בנושאי תרבות. בעקבות כך, הרב ריינס החליט להקים סיעה חדשה כנגד הסיעה הדמוקרטית שנקרת **סיעת המזרחי** – מרכז רוחני, וסיעת המזרחי תפעל במקביל לסיעה החילונית למען תרבות וחינוך ברוח דתית.

השקפת עולם של המזרחי:

הציונות הדתית האמינה בשיתוף יהודים דתיים בתוך התנועה הציונית, כיון שדת וציונות אינן סותרות. היא ראתה בציונות שלב א' של הגאולה "אתחלתא דגאולה". יש לזרז את הגאולה המשיחית בעזרת הגאולה הטבעית. סיסמתם הייתה: "ארץ ישראל לעם ישראל על פי תורת ישראל".

הסיבות להתנגדות של האורתודוקסים הלא ציונים להצטרף לתנועה הציונית:

- א. התנועה הציונית "דוחקת את קץ הגלות" דבר האסור על פי שלושת השבועות. (הגאולה תגיע כשה' יחליט ואסור להביא בכוח את הגאולה)
- ב. יש בעיה הלכתית בשיתוף פעולה עם יהודים שאינם שומרי תורה ומצוות, הם עלולים להשפיע לרעה על הדתיים שבה.

תשובותיו של הרב ריינס על כך:

- א. התנועה היא תנועת הצלה ולא תנועת גאולה. התנועה רוצה להיטיב את מצב היהודים עקב האנטישמיות ולא באה לגאול את עם ישראל ולכן אין כאן דחיקת הקץ, כיון שלא מדובר על פעולה משיחית.
- ב. אין כאן קשר מהותי אלא רק קשר טכני לשם השגת המטרה של הקמת מדינה לעם היהודי. שיתוף הפעולה הוא רק אמצעי להצלת העם ולא התכלית. כמו כן, הצטרפות הדתיים תשפיע מבפנים ותתרום לאווירה הדתית בתנועה הציונית, הדבר ישפיע על אופי התנועה הציונית והמדינה כשתקום.

מטרת המזרחי:

לתרום לאווירה דתית בתנועה הציונית ולדאוג שלא תהיה פגיעה של התנועה בדת היהודית. הם טענו שהצטרפות הדתיים לתנועה הציונית תשפיע מבפנים על אופי התנועה.

קול קורא של תנועת המזרחי: זהו מסמך היסוד של התנועה שבו מופיעים עקרונות המזרחי:

- א. הטוב ביותר לקיים את התורה הוא בארץ ישראל
- ב. הציונות שתגרום לעליית המוני יהודים לא"י תגן על העם מהתבוללות.

עמדות התנועה:

חינוך – מלכתחילה הרב ריינס לא רצה שיעסקו כלל בנושאי תרבות דתית כי טען שהתנועה הציונית לא אמורה להתעסק כלל בנושאי תרבות, אבל לאחר שראה שיש בפועל פעילות תרבותית חילונית בתנועה הציונית אז הוא דרש שיוקם זרם של חינוך ממלכתי דתי נפרד במקביל לחינוך הציוני הכללי. בהכוונת המזרחי קמו בתי ספר דתיים ששילבו לימודי חול ולימודי קודש. (תחכמוני בת"א). **מדיני** – תכנית אוגנדה – בהצבעה, חלק מאנשי המזרחי תמכו בה, בכדי להציל את יהודי רוסיה מפרעות קישנב (פיקוח נפש).

הקשיים שבהם נתקלה המזרחי

1. חילוקי דיעות עם החילונים לגבי "הקולטורה".
2. תמיכתה בהצעת אוגנדה החלישה אותה.
3. היו גם מתנגדים דתיים שלא ראו בעין יפה את פעילות המזרחי בתנועה שרובה חילונים ופרשו מתוכה והקימו את אגודת ישראל.

טבלה מרכזת – זרמים בתנועה הציונית

מקור השם ומשמעותו	ציונות מעשית	ציונות מדינית	ציונות דתית
מלשון עשייה. זרם הדוגל בפעולה למימוש הציונות – קביעת עובדות בשטח. עלייה לארץ ישראל.	מלשון דיפלומטיה. זרם הדוגל בשימוש בדרכים פוליטיות רשמיות למימוש הציונות – פניה למדינות העולם לקבלת צ'רטר על ארץ ישראל.	מלשון דת. זרם המציע ציונות העולה בקנה אחד עם הדת	
המנהיגים	(לילנבלום ואויסישקין)	בנימין זאב הרצל	הרב יצחק יעקב ריינס
הגדרת הבעיה	בעיה קיומית – קשורה בעצם קיומם של היהודים שסובלים מאנטישמיות	בעיה קיומית – קשורה בעצם קיומם של היהודים שסובלים מאנטישמיות	שמירה על זהות יהודית דתית: תורת ישראל, עם ישראל, ארץ ישראל
הפתרון המוצע	הקמה של מדינת היהודים בעזרת פעילות מעשית: עלייה והתיישבות אוטואמנציפציה – שחרור עצמי	הקמה של מדינת היהודים בעזרת פעילות מדינית: השגת הסכמה של המעצמות – צ'רטר צ'רטר	הקמת מדינה יהודית שתפעל על בסיס ההלכה היהודית "אתחלתא דגאולה" (התחלת הגאולה),
מושגים			"ארץ ישראל לעם ישראל על פי תורת ישראל"
פעולות (גופים ומוסדות שהקים הזרם)		הקמת ההסתדרות הציונית ומוסדותיה כדי לקדם את הרעיון המדיני, כינוס קונגרסים. קבלת "תכנית באזל" שהגדירה את מטרת הציונות: שאיפה "להקים בית מולדת לעם ישראל בא"י מובטח על פי משפט הכלל"	ריינס הקים סיעה דתית בתנועה הציונית בשם "המזרחי" ב-1902. "המזרחי" דגלה ב"תכנית באזל" ובסיסמה המשולשת: "ארץ ישראל, לעם ישראל על פי תורת ישראל".

שאלות- התפתחות הרעיון הציוני

1. הצג את המושג לאומיות והסבר כיצד הלאומיות באירופה הביאה לצמיחת הרעיון הלאומי בעם ישראל / השפיעה על מבשרי הציונות?
2. הצג שני תהליכים/אירועים היסטוריים שהובילו לצמיחת הלאומיות היהודית בסוף המאה ה-19.
3. הצג והסבר תהליך אחד שערכב את צמיחת לאומיות זו.
4. הצג מהו החידוש של "מבשרי הציונות" לגבי רעיון הגאולה/ הצג רעיון אחד של אחד ממבשרי הציונות שלמדתי, הנוגע ללאומיות היהודית.
5. הדגם פעולה אחת של אחד ממבשרי הציונות ליישום רעיון זה/ הצג את ההצעות המעשיות של אחד מהמבשרים ליישוב א"י.
6. הצג שניים מההישגים של תנועת "חיבת ציון" ושניים מהקשיים/הכשלונות שעמדו בפניה. הסבר מדוע למרות כישלונותיה, תנועת "חיבת ציון" נחשבת לאבן דרך חשובה (שלב חשוב) בהתפתחות הלאומיות היהודית. מה היה החידוש של תנועת "חיבת ציון"?
7. הצג שלוש סיבות/ גורמים להתארגנות אגודות "חובבי ציון" בראשית שנות ה-80 של המאה ה-19.
8. הצג שלוש מטרות / מהחלטות ועידת קטוביץ 1884.
9. הצג נקודת דמיון אחת בין תנועת חיבת ציון ובין התנועה הציונית של הרצל. הצג הבדל אחד בין שתי התנועות האלה.
10. מהו הפתרון של פינסקר לבעיה היהודית? הצג את הנסיבות ההיסטוריות שגרמו לכתיבת ה"אוטומנציפיה"? כיצד השפיע על בני זמנו?
11. הצג שני טיעונים מדוע, לדעת הוגי הציונות, האמנציפציה לא תפתור את בעיית היהודים? מהו הפתרון שהציע לכך הרצל?
12. בתקופת הרצל היו ביהדות הדתית עמדות שונות בנוגע להצטרפות לתנועה הציונית. הצג קושי אחד שהיה ליהודים דתיים להצטרף לתנועה הציונית. הציג שני טיעונים נגד הצטרפות לתנועה וטיעונים בעד/ הסבר מדוע היה חשוב לציונים הדתיים לשתף פעולה עם התנועה הציונית של הרצל.
13. מה היו הרקע והנסיבות להקמת ה"מזרחי" בתוך התנועה הציונית? הסבר מדוע חשבו המקימים של תנועת המזרחי, שבכל זאת חשוב להצטרף לתנועה הציונית/ הסבר מדוע למרות שיתוף הפעולה הוקמה תנועת המזרחי כמסגרת נפרדת.
14. הצג שתי דילמות עמן התמודד הרב ריינס במסגרת פעילותו בתנועה הציונית. הסבר את הכרעתו באחת משתי הדילמות שהצגת/ כיצד הסביר הרב ריינס, מבחינה דתית, את חשיבות פעילותו בתנועה הציונית (החילונית...)
15. ציין פעולה אחת שעשה הרצל, מלבד הספרים שכתב, כדי לקדם את הרעיון הציוני, והסבר כיצד הפעולה שצינת הייתה יכולה לקדם את הרעיון הציוני, לדעת הרצל.
16. הצג שניים מהגורמים שהביאו את הרצל לכנס את הקונגרס הציוני הראשון בסוף המאה ה-19? מהי חשיבותו?
17. מהם עיקרי "תכנית באזל"? במה מבטאת התוכנית את תפיסתו הציונית של הרצל?
18. תוכנית בזל היא המצע של התנועה הציונית, ומבטאת את חזונו של בנימין זאב הרצל. בתוכנית כתוב: "הציונות שואפת להקים בית מולדת לעם ישראל בארץ-ישראל, המובטח לפי משפט הכללי". הצג שתי פעולות של התנועה הציונית עד כיוון המנדט הבריטי שנועדו לקדם תוכנית זו.
19. הסבר כיצד הצהרת בלפור, שניתנה לראשי התנועה הציונית בשנת 1917, הגשימה את חזון הרצל. הסבר שני עקרונות מרכזיים של הציונות המדינית אותה ייסד הרצל. הסבר מדוע חשב הרצל שהפעילות של אנשי הציונות המעשית פוגעת ברעיון הציוני. הסבר מדוע נחשב הקונגרס הציוני הראשון לשלב חשוב לקראת הקמת מדינה לעם היהודי.
20. הסבר את ההבדל בין הדרך של הציונות המדינית ובין דרכה של הציונות המעשית להקמת הבית הלאומי

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

חשבי, איזה צרך ניתן ללאמוד מדרכם או ממוצאם של מכל אחת מהדמויות שהובילו להקמת המדינה היהודית: מבשרי הציונות-הרה קלייזר, הרה אלקלעזי ומהם הם, פניסקר והרצל?

סיכום- התפתחות הרעיון הציוני (במאה ה-19 וה-20)

שלבים בהתפתחות התנועה הלאומית היהודית:

תבחינים	שלב א : מבשרי הציונות	שלב ב : חובבי ציון	שלב ג : התנועה הציונית
מנהיגים			
רעיונות (בספרים) החידוש הרעיוני			
דרך ופעולות			
התמודדות / קשיים			
הצלחה / כשלון			

זרמים בתנועה הציונית של הרצל

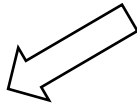
'זרמים' = _____.

שלושת הזרמים שלמדנו עליהם:

_____.

מהו נושא המחלוקת/ הוויכוח המרכזי בין הציונות המדינית לציונות המעשית:

בראש הציונות המעשית: _____

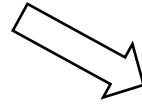

מהי העמדה/ הדעה בוויכוח?

הנימוק/ הטיעון-

בראש הציונות המדינית: _____

מהי העמדה/ הדעה בוויכוח?

הנימוק/ הטיעון-

הציונות הדתית- תנועת המזרח"י

בראש הציונות הדתית: _____ דמותו ופועלו: _____ _____ _____
--

הסיבות להצטרפות הציונים הדתיים והרב ריינס לתנועה הציונית של הרצל:

הסיבות להתנגדות של האורתודוכסים הלא ציונים להצטרף לתנועה הציונית של הרצל:

התשובות של הרב ריינס מדוע בכל זאת הצטרף:

הרקע להקמת תנועת המזרח"י בתוך התנועה הציונית של הרצל:

"פולמוס הקולטורה"-

האידאולוגיה/ השקפת העולם של תנועת המזרח"י:

"הקול הקורא" של תנועת המזרח"י כולל: (מסמך הייסוד של התנועה בו מופיעים העקרונות

המזרח"י) _____

סיום סיכום ספר ראשון- מסורת ומהפכות!!

חלק ב' –

משברים ותקומה

השיבה לעיון

עליה, התיישבות ועצמאות

'היישוב החדש' - העלייה הראשונה והעלייה השנייה

בשנים 1882-1914 החל לצמוח, לצד היישוב הישן, יישוב חדש של יהודים שעלו לארץ ממניעים לאומיים (בנוסף למניע הדתי) ורצו לבנות בארץ חברה חדשה, שונה מזו שהכירו בגולה וביישוב הישן. פעולותיהם: העולים חיזקו התיישבות עירונית מחוץ לארבע ערי הקודש (ירושלים שמחוץ לחומות, יפו, חיפה), הקימו יישובים חקלאיים יהודיים, חידשו את השימוש בשפה העברית כשפת דיבור, פיתחו חינוך לאומי-ציוני והחלו לקדם את מעמד הנשים. מגמות אלו החלו להתפתח, כפי שראינו, כבר בתקופת היישוב הישן, אולם, אופייו הלאומי המובהק של יישוב זה הוא שהקנה לו את השם "היישוב החדש". היישוב החדש היה אשכנזי באופיו אף שהצטרפו אליו גם יהודים מארצות האסלאם. הבולטים ביניהם היו יהודי שעלו מתימן. היישוב החדש נבנה בידי עולים משתי עליות: העלייה הראשונה והעלייה השנייה.

העלייה הראשונה (1882-1904)

מנתה כ- 60,000 עולים הגיעה בעיקר מרוסיה, רומניה ותימן. רוב העולים בעליה הראשונה היו דתיים-מסורתיים, בעלי משפחות ובעלי הון זעיר. הם התיישבו בערים ועסקו במסחר ובמלאכה. העולים שיצרו שינוי ממשי באופיו של היישוב היהודי בארץ היו עולי חובת ציון. קבוצה מיוחדת מבין העולים היו הביל"ויים (ראשי-תיבות של 'בית יעקב לכו ונלכה'), שבנוסף לדגל הציונות ועבודת הכפיים הדגישו את ערכי הצדק החברתי והשוויון. עולי חובת ציון התפרנסו מעבודה חקלאית וחדשו את צורת ההתיישבות - המושבה. במושבות שייסדו (32 מושבות, שמנו כ- 5,000 נפש) הקימו מוסדות הנהגה מקומיים, פיתחו מוסדות חינוך לאומיים, הנהיגו את השפה העברית וקידמו את מעמדן של הנשים בתחום החינוך כתלמידות וכמורות. בכך תרמה העלייה הראשונה להחדרת רעיונות לאומיים ומודרניים ליישוב היהודי בארץ ישראל.

קשיי המושבות: א) אנשי המושבות סבלו מעוני וממצוקה כיוון שכספם אזל עקב קניית האדמות (ב) וחוסר הניסיון החקלאי שגרם להפסדים רבים. ג) גם מחלת קדחת הביצות (המלריה) שפשטה במושבות הפילה חללים רבים. ד) השלטון העות'מאני אסר על עלייה ועל בניית בתים במושבות ה) וערביי הכפרים פגעו בשדות וביבול. המושבות עמדו להתמוטט. ניתן לשער כי בלא סיוע היו המושבות ננטשות.

הניסיון לסייע לאנשי המושבות- הפתרון: פנו לברון רוטשילד אשר נענה לבקשות העזרה. הברון שכוונה 'הנדיב הידוע' ו'אבי היישוב' השקיע במושבות סכומי כסף גדולים במשך 18 שנים, אולם למרות זאת המושבות לא הגיעו לידי עצמאות כלכלית ולא הפכו לרווחיות. העברת ניהול המושבות (1900) לידי חברת יק"א הצליחה להעמיד את המושבות על רגליהן.

העלייה השנייה (1904-1914)

מנתה כ- 35,000 איש, רובם מרוסיה וגם מתימן. רוב העולים בעלייה השנייה דמו באופיים לקבוצה המרכזית בעלייה הראשונה, אך הקבוצה הבולטת, שהטביעה חותם על היישוב החדש, הייתה של הצעירים הסוציאליסטים.

מאפייני הצעירים הסוציאליסטים בעלייה השנייה: היו בעיקר גברים, חילונים, רווקים וחסרי הון פרטי. בתוך קבוצות הפועלים היו גם נשים, שנאבקו על מעמדם. הפועלים והפועלות האמינו בערכי הסוציאליזם - רצו לייסד בארץ מעמד פועלים ולהקים חברה החיה בשיתופיות ושוויון בכל תחומי החיים. הם ראו בעבודת הכפיים ובמיוחד בעבודת האדמה חשיבות גדולה. הם האמינו בחילוניות,

השוללת את היהדות הגלותית ומציבה במקומה דמות של "יהודי חדש" - ציוני, יצרני, סוציאליסט ודובר עברית.

פעולותיהם למימוש השקפת עולמם:

1. כיבוש העבודה - הם דגלו בעבודה עברית בלבד ונאבקו נגד העסקת פועלים ערבים במושבות העלייה הראשונה.

2. כיבוש השמירה - הם נאבקו על שמירה יהודית במושבות והקימו ארגוני שמירה.

3. התיישבות שיתופית - הם הקימו את הקבוצה (שבהמשך נקראה - קיבוץ), שערכה תאמו את ערכי השוויון והשיתופיות בהם דגלו. הקבוצות הוקמו על קרקע לאומית. הכלכלה בקבוצות הייתה שיתופית. כל ההחלטות התקבלו באספות חברים על ידי חברי הקבוצה כולם, ואפילו חדר האוכל היה משותף.

4. מאבק על השפה העברית - עולי העלייה השנייה הצטרפו למהפכה של החייאת השפה העברית בה עסקו אישים בעלייה הראשונה ובראשם **אליעזר בן יהודה**. כתוצאה ממלחמת השפות שהתנהלה בשנים 1913-1914, קמה בארץ מערכת חינוך עצמאית שלא נתמכה בידי חברות זרות והשפה העברית הפכה לשפה השלטת במערכת החינוך ובחיי היומיום ביישוב החדש.

5. הקמת מפלגות פועלים - האידיאולוגיה של העלייה השנייה יצאה לפועל בעזרת המפלגות כמו "פועלי ציון" (1906) ו"הפועל הצעיר" (1905). המפלגות כיוונו את חבריהם למקומות עבודה ודאגו לצורכיהם הבסיסיים על ידי הקמת מטבחי פועלים, קופת חולים, דיור לפועלים וכדומה. מבין מנהיגי אותן מפלגות, בני העלייה השנייה, נוכל למצוא רבים שמילאו שנים רבות לאחר מכן תפקידים בהנהגה של התנועה הציונית ושל מדינת ישראל.

העלייה מתימן בתק' בעלייה הראשונה ובעלייה השנייה

בין העולים ארצה בעליה הראשונה ובעליה השנייה היו כ-5,000 מיהודי תימן. מיהודי תימן. העלייה מתימן החלה בשנת 1881 ומאז המשיכה טיפין טיפין. העולים הגיעו בשני גלים עיקריים: הגל הראשון של העלייה (1881, תרמ"ב-תרס"ח) מכונה 'אעלה בתמר'. הגורמים לעלייתם היו בעיקר אמונה משיחית וגזרות חדשות שגזר 1908 השלטון בתימן נגד יהודים. קשייהם: הם סבלו קשיים רבים בבואם ארצה יותר מן העולים האחרים: העדות בארץ לא הכירו בהם בשל ייחודיותם ומנהגיהם והם סבלו מעוני קשה וממצוקת דיור. הקשיים מהם סבלו גרמו להם להסתגר בתוך עצמם. הגל השני החל בשנת 1912, בעקבות פעילותו של השליח הציוני שמואל יבנאלי. גם עולים אלו סבלו מניכור, מעוני ומאחוז תמותה גבוה יחסית לכל קבוצה אחרת ביישוב. בעקבות כך הוקמו בשנים 1912-1913 שכונות וישובים ליהודים תימנים בלבד: מחנה יהודה בפתח תקווה, נחליאל בחדרה וכן שכונות בזכרון יעקב וביבנאל. גם מוסדות החינוך של עולי תימן שלימדו במתכונת שבה חינוכו בתימן, הבליטו את העובדה שהם לא התעררו בעדות האחרות.

העלייה מתימן

היישוב החדש

סוגיות הצביון (האופי) הדתי של הישוב היהודי בארץ

ערב העליה הראשונה הישוב היהודי בארץ היה דתי מאוד. גם עולי העליה הראשונה היו דתיים ברובם הגדול. במהלך השנים הגיע גם לארץ תהליך החילון- בבתי הספר ובאמצעות חלק מעולי עליה שניה החילוניים. בסוף המאה ה-19 חיו בארץ זה לצד זה חילונים ודתיים בני הישוב הישן והחדש. בין הקבוצות היו ויכוחים בנושאים שונים, וביניהם בנושא הדת.

לעולים- להשלים נושא: תחיית השפה העברית- בן יהודה ומלחמת השפות (עמ' 71-67, 'השיבת לציון')

פולמוס השמיטה – שנת תרמ"ט- 1889 (לא לעולים)

בשנת השמיטה תרמ"ט (בתק' העליה הראשונה) כבר היו מושבות שהתפרנסו מחקלאות: ראשון לציון, פ"ת, זכרון ועוד. והתעוררה השאלה- מה עושים בשנת השמיטה.

בעד היתר המכירה: - בשלב זה החלו כבר העצים להניב (להוציא) פירות, ואנשי המושבות חששו ששביתה מעבודת האדמה, כמו שחייבים בשנת שמיטה, תחסל את העתיד של המושבה, והאיכרים ישארו ללא פרנסה למשך שנתיים.

- הרב מוהליבר: בזמן שרוב ישראל אינם על אדמתם, שמיטה היא מצווה מדרבנן.

נגד היתר המכירה: - לאחר מאות שנות גלות, סוף סוף חזרו, לעבוד את אדמת הקודש, ולא רצו לפספס את ההזדמנות לשמור על מצוות השמיטה.

- המושבות אינן בסכנת רעב גם אם ישמרו את השמיטה.

כשהתקרבה שנת השמיטה החלו דיונים על אפשרות קיומה של מצוות השמיטה במושבות, ועל פתרון אפשרי לבעיה שנוצרה. הרב מוהליבר הציע "היתר מכירה"- הסכם לפיו הקרקע תימכר לגוי לשנת השמיטה (כמו במכירת חמץ) ואז אין איסור שמיטה על הקרקע שלא שייכת ליהודי.

הדעות בישוב היהודי היו שונות, האם להסתמך על היתר המכירה או שלא לעבוד כלל בשנה זו:

הקבוצה	העמדה והנימוקים לגבי השמיטה
הרב מוהליבר (מרבני חובבי ציון)	כשרוב עמ"י לא בארץ- מצוות השמיטה היא מדרבנן ולכן אפשר להפעיל היתר מכירה.
הנצי"ב (מרבני חובבי ציון)	לא הסכים להיתר מכירה. טען ששמיטה היא מדאורייתא ולכן היתר מכירה לא טוב. בנוסף, טען שערך ההתישבות מגיע בגלל שמירת המצוות התלויות בארץ וא"א להתיישב ולבטל מצוות.
רבני הישוב הישן הספרדים	תמכו בהיתר המכירה
רבני הישוב הישן האשכנזים	התנגדו להיתר המכירה. הבטיחו להקים קרן שתתמוך במתיישבים שישמרו שמיטה.
הברון רוטשילד	דרש מהחקלאים במושבות "שלו" לעבוד בשמיטה לפי היתר מכירה ואיים שיקח את התמיכה מאיכר שישובות בשביעי.

לסיכום- שיתוף פעולה רעיוני או מעשי בין קבוצות או אישים במהלך פולמוס השמיטה:

- הברון רוטשילד פנה לחובבי ציון בדרישה שלא תיפסק העבודה בשמיטה כדי שתרומתו לא תרד לטמיון, ודרש מן האיכרים שהיו בחסותו לעבד את האדמות.
- רבני היישוב האשכנזי הישן הכריזו על הקמת קרן שתתמוך במתיישבים שישמרו את השמיטה.

לבסוף, בשנת תרמ"ט:

בשנת השמיטה, כל מושבה נהגה אחרת. רוב האיכרים הלכו לפי היתר מכירה. (כדי למנוע התמוטטות כלכלית של הישוב) בחלק ממושבות הברון ניסו להפסיק לעבוד בשמיטה אבל בלחץ של פקידי הברון נכנעו במהלך השנה ועבדו.

מזכרת בתיה- קיימה את השמיטה כהלכתה ואיבדה כולה את תמיכת הברון רוטשילד בשנה זו.

(עד כאן לא לעולים)

מסע הרבנים למושבות- תרע"ד 1913

הרקע- תהליך החילון התגבר בימי עלייה שנייה- כשעלו עולים סוציאליסטים חילוניים שהתנגדו לאורח החיים הדתי.

גם במושבות בני הדור השני עזבו את אורח החיים הדתי. והחל להופיע אורח חיים חילוני בישוב החדש. שינוי זה גרם להגדלת הריחוק בי הישוב הישן לישוב החדש- כיוון שהישוב הישן לא רצו לתת לגיטמציה לחילוניות ולכן התנגדו לכל פעולה של הישוב הישן. הרב קוק היה מקובל על אנשי הישוב הישן והישוב החדש. לרוב סייע למושבות יהודה אך לא הגיע למושבות הגליל בכלל המרחק.

עמדתו המורכבת של הרב קוק כלפי אנשי הישוב החדש (העלייה השנייה)- מצד אחד הרב העריך את אנשי הישוב החדש על מסירות נפשם על בניית הארץ, ומצד שני, העביר ביקורת על אורח החיים החילוני.

תיאור המסע: בשנת 1913 יזם הרב מסע רבנים למושבות בגליל- למסע הצטרפו שמונה רבנים וביניהם הרב זוננפלד שהיה מגדולי המתנגדים לציונות. בביקור הם היו ב-26 ישובים בצפון מחרדה עד מטולה. במשך כארבעה שבועות ארך המסע.

מטרת המסע:

1. לחזק את שמירת המצוות במושבות ובקבוצות.
2. להפחית את העוינות ולקרב בין הישוב הישן לישוב החדש על ידי המפגש ביניהם.

ניתן לראות במסע הרבנים שיתוף בין אישים או קבוצות שונות בארץ ישראל, לדוג':

- שיתוף פעולה בין רבנים התומכים בתנועה הציונית ובין המתנגדים לה, בעריכת מסע למושבות כדי להפחית עוינות בין הישוב הישן לישוב החדש.
- שיתוף פעולה בין רבנים למתיישבים: רצון של הרבנים לבקר במושבות והסכמת המתישבים לביקור זה, כדי להפחית עוינות הדדית.

תגובת אנשי המושבות: - האיכרים שמחו שהרבנים באו לבקר. בקשו מהרבנים משגיחי כשרות ומלמדים.

- זיכרון יעקב: סירבו הרבנים להיכנס לבית הכנסת עד להעברת הבמה למרכז בית הכנסת, כי הייתה בקדמת בית הכנסת (כך נהגו הרפורמים) וכך לבסוף קרה.

- מרחביה: מתיישבים אמרו לרבנים כי הם אינם מעוניינים בהשפעתם הרוחנית.

הרב קוק ענה: "לא באנו להשפיע באנו להיות מושפעים מגודל מסירות הנפש".

תוצאות מסע הרבנים למושבות:

המסע הביא לקירוב לבבות בין הישוב הישן לישוב החדש אבל שמירת המצוות לא השתנתה. הרב קוק רצה לשמור על קשר קבוע בין הצדדים אך אז פרצה מלחמת העולם הראשונה והרב קוק נתקע בחו"ל ולא יכול לחזור. כשנגמרה המלחמה הרב קוק ערך מסעות נוספים אך רבני הישוב הישן כבר לא הצטרפו. הפועלים חזרו לדרכם החילונית והמשיכו להתרחק מהדת.

שאלות- היישוב החדש:

1. הבא שני הסברים מדוע ה"עלייה הראשונה" מכונה בשם זה.
2. ציין שני קשיים מתחומים שונים איתם התמודדו אנשי העלייה הראשונה והסבר כיצד התמודדו עם קשיים אלה. כיצד הברון רוטשילד הצליח להציל את המושבות?
3. בעלייה השנייה הגיעו עולים גם מתימן. הצג את הגורמים לעלייה מתימן והסבר אילו קשיים חוו בארץ, כיצד התמודדו איתם.
4. הצג את ההבדלים בין העלייה הראשונה לשנייה לגבי הרכב העולים, הגורמים, האידאולוגיה ומאפייני העולים. מה המשותף לשתי העליות האלו?
5. בתקופת העלייה השנייה החלו סוגי התיישבות חדשים בארץ ישראל. הצג את אחד מהסוגים האלו והסבר כיצד האידאולוגיה של העולים בעלייה השנייה תרמה לפיתוח סוג התיישבות זה.
6. הסבר כיצד ה"התיישבות השיתופית" מביאה לידי ביטוי ערכים בהם דגלו אנשי העלייה השנייה.
7. הסבר מדוע התעורר פולמוס השמיטה דווקא בסוף המאה ה-19. הצג שתי עמדות בפולמוס זה ואת נימוקיהן.
8. הצג שני קשיים שאנשי היישוב החדש נאלצו להתמודד עימם בתקופת העלייה הראשונה. אילו היית איכר באחת המושבות של בני העלייה הראשונה בשנת תרמ"ח, איזו עמדה היית נוקט בפולמוס השמיטה בנוגע להיתר המכירה? נמק את עמדתך על פי מה שלמדת. האם נקיטת עמדה זו הייתה גורמת לך צער או קושי כלשהו? נמק את דברך.
10. הצג מהו "מסע הרבנים", הרקע, מטרותיו ותוצאותיו. הסבר את עמדתו של הרב קוק כלפי החלוצים, אנשי העלייה השנייה.
11. בחר באחד מן האירועים שלמדת: פולמוס השמיטה (תרמ"ט 1889) או מסע הרבנים (תרע"ד,

(1918)

ציין את הנושא שבחרת. אם בחרת בפולמוס השמיטה, ענה על השאלה שלפניך:

הצג שני טיעונים הלכתיים מנוגדים (בעד ונגד) בנוגע להיתר המכירה בשנת תרמ"ט.

הסבר כיצד בא לידי ביטוי שיתוף פעולה רעיוני או מעשי בין קבוצות או אישים במהלך

פולמוס השמיטה.

This image shows a full page of white paper with horizontal black ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for handwriting practice or general writing. There are no margins, text, or other markings on the page.

מישוב הארץ להקמת מדינה- היחסים עם הבריטים

היישוב היהודי במעבר משלטון עות'מני לשלטון המנדט הבריטי – לאחר מלחמת העולם הראשונה, האימפריה העות'מאנית התפרקה, ברטניה כבשה את א"י, ומתחיל בארץ שלטון צבאי בריטי. הצהרת בלפור וטופס המנדט הם שני מסמכים שיש בהם מחויבות של בריטניה לתמוך ברעיון הציוני, בתנועה הציונית והיישוב היהודי בארץ ובהקמת בית לאומי ליהודים בארץ ישראל.

הצהרת בלפור ומשמעותה

במלחמת העולם הראשונה, התנועה הציונית החליטה להיות ניטרלית. לא להביע תמיכה באף אחד מהצדדים. (לא באימפריה העות'מאנית ולא בבריטניה שנלחמה נגד האימפריה בא"י)

למרות היו מספר אנשים בתנועה הציונית שעשו מאמצים להתקרב לבריטניה.

הסיבות לרצון להתקרב לבריטניה:

- תמיכה עקרונית בבריטניה.
- האמינו שבריטניה תנצח במלחמה ואז יהיה אפשר לבקש מבריטניה עזרה לגבי א"י.

• דוגמא להתקרבות:

ז'בוטינסקי וטרומפלדור הקימו את הגדודים העבריים – יהודים שהתנדבו לעזור לבריטניה במלחמת העולם הראשונה.

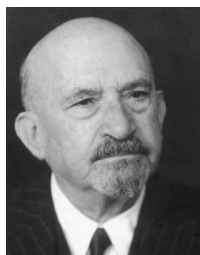
- חיים ויצמן, ממנהיגי התנועה הציונית, התגורר בבריטניה. ניסה לשכנע את ברטניה לתמוך פומבית במטרותיה של התנועה הציונית ולהכיר בזכותם של היהודים על א"י ולהכיר במוסדות התנועה הציונית בארץ ישראל.
- וויצמן ניסח הצהרה והגיש אותה לבריטים כהצעה. בריטניה נענית לבקשה. בלפור, שר החוץ הבריטי כותב הצהרה ומעביר אותה לרוטשילד שהיה נציג התנועה הציונית בבריטניה. רוטשילד התבקש להעביר את ההצהרה לתנועה הציונית.

הניסוח של ההצהרה כפי שכתב שר החוץ בלפור שונה מניסוח ההצהרה שהגיש וויצמן לבריטים:

הצעתו של ויצמן כללה את הדרישה להכיר בזכות העם היהודי על ארץ ישראל ובזכותם של יהודים לעלות אליה, וכן להעניק מעמד מוכר למוסדות התנועה הציונית בארץ ישראל. הצהרת בלפור הייתה מצומצמת בהשוואה להצעה שהגיש ויצמן, ובכל זאת כללה הכרה בהקמת "בית לאומי" ליהודים בארץ ישראל.

מדוע בריטניה נתנה את הצהרת בלפור? (מה היו הגורמים של בריטניה לתת את הצהרת בלפור?)

- אינטרסים פוליטיים וכלכליים של בריטניה במזרח התיכון – לבריטים היה חשוב לשלוט בא"י בגלל המיקום האסטרטגי של א"י, שנמצאת במעבר בין היבשות אסיה ואפריקה. וליד תעלת סואץ. בריטניה קיוותה שהצהרת בלפור תעזור לה לקבל מהמעצמות הסכמה לשלוט בארץ ישראל.

- בריטניה שאפה לזכות בתמיכה של יהדות ארצות הברית – הבריטים ייחסו ליהודי ארה"ב כוח פוליטי רב, ורצו לגרום להם ללחוץ על ממשלת ארה"ב לתמוך במדינות ההסכמה ולהצטרף למלחמה.

- ראש ממשלת בריטניה ושר החוץ בלפור אהדו את התנועה הציונית והאמינו באמונה דתית בשיבת ציון. הם האמינו שצריך לעזור ליהודים להקים בית לאומי ליהודים בארץ ישראל ולהביא לסיום האנטישמיות.

תוכן ההצהרה:

"משרד החוץ 2 בנובמבר 1917

לורד רוטשילד היקר,

יש לי העונג למסור לך, בשם ממשלת הוד מלכותו, את הצהרת האהדה לשאיפות היהודיות הציוניות, אשר הוגשה לקבינט ואושרה על-ידו.

"ממשלת הוד מלכותו רואה בעין יפה ייסוד בית לאומי לעם היהודי

בארץ ישראל ותעשה מיטב מאמציה להקל הגשמת מטרה זו, תוך הבנה ברורה שלא יעשה דבר העלול לפגוע בזכויות האזרחיות או הדתיות של עדות לא-יהודיות הקיימות בארץ ישראל, או בזכויות ובמעמד מדיני, מהם נהנים היהודים בכל ארץ אחרת. אכיר לך תודה, אם תביא הצהרה זו לידיעתה של ההסתדרות הציונית.
שלך, ארתור ג'יימס בלפור.

עיקרי ההצהרה: בריטניה תתמוך בהקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל, בתנאי שישמרו על זכויות האוכלוסיות הלא יהודיות שבארץ.

הניסוח של ההצהרה מאוד מעורפל (לא ברור, זה היה קושי):

בהצהרה אין פירוט מה ואיך בריטניה תעשה כדי לעזור. היא גם לא אומרת באופן מפורש שהיא תתמוך בהקמת מדינה, בנוסף מציגה תנאים – שזה לא יפגע בעדות הלא יהודיות בארץ ישראל, ולא ביהודים בחוץ לארץ שלא ירצו לעלות.

- המושג בית לאומי אינו מושג משפטי ברור ומוגדר.
- הניסוח המעורפל של "רואה בעין יפה ו"תעשה מיטב מאמציה" עורר שאלות לגבי מידת מחויבותה של בריטניה.
- ההתחייבות לגבי זכויותיהן של העדות הלא-יהודיות בארץ ישראל אינה ברורה.

מדוע השתמשו הבריטים במונח "בית לאומי" ולא מדינה?

המונח הוצע ע"י וויצמן:

- כדי להקל על הבריטים במתן ההצהרה. כמו שבקונגרס הציוני הראשון בתוכנית בזל נאמר "בית מולדת" ולא מדינה כדי למנוע התנגדות של האימפריה העות'מאנית.
- היה ידוע שבשלב הזה בריטניה לא תסכים לוותר על א"י.
- האוכלוסייה היהודית בא"י הייתה במיעוט, התשתיות לא היו מפותחות מספיק כדי להקים מדינה. ההנחה הייתה שהיישוב היהודי בא"י תחת השלטון הבריטי יצליח להתפתח ולהיות מוכן להקים מדינה.

משמעותה של הצהרת בלפור:

1. פעם ראשונה שניתנה הכרה בין־לאומית ע"י מעצמה גדולה וחשובה כבריטניה, לזכותו של עם ישראל לבית לאומי בארץ־ישראל. (דומה למטרה של הרצל בתכנית באזל)
2. מדינות רבות העולם המערבי תומכות בהצהרה הבריטית ומכירות בתנועה הציונית כנציגת העם היהודי- זהו ההישג המדיני המשמעותי הראשון של התנועה הציונית.
3. ההצהרה מכירה ביהודים כעם, מכירה בזכותם הלאומית של העם היהודים להקים בית לאומי בא"י.

להצהרה יש מצד אחד יתרונות ומצד שני חסרונות, החסרונות:

- ניסוח המעורפל של ההצהרה.
- ההצהרה לא נוסחה כמסמך משפטי אלא כמכתב.

היתרונות:

- הצהרת בלפור הייתה **ההישג המדיני** המשמעותי הראשון של התנועה הציונית. בפעם הראשונה מעצמה מכירה בזכות של העם היהודי לבית לאומי בא"י. בדומה למטרה העל של הציונות בתוכנית באזל.
- ההצהרה מכירה ביהודים כעם, מכירה בזכותם הלאומית של העם היהודים להקים בית לאומי בא"י.
- הבריטים ראו בתנועה הציונית מייצגת את העם היהודי.

איך הגיבה התנועה הציונית להצהרת בלפור?

היהודים קיבלו את ההצהרה בהתרגשות רבה. ההצהרה העניקה לתנועה הציונית יוקרה רבה, העלתה את מורל היהודים בתפוצות שונות, הפיחה בהם תקווה להתחדשות עם ישראל בארצו. ההצהרה נתנה מוטיבציה לעלייה והגבירה את העלייה ארצה. היא הייתה אחד מהגורמים לעלייה השלישית. הרב קוק כתב על ההצהרה:

"אתחלתא דגאולה ודאי הולכת ומופיעה לפנינו... כל בעל נפש, שיש בו יכולת לחדור ולהתבונן במה שמצוי מעבר לתופעה החיצונית הנראית לעין יודע שיד ה' נראית כמנהיגה את ההיסטוריה ועתידה להוביל את התהליך הזה אל השלמתו".

כיצד הצהרת בלפור, שניתנה לראשי התנועה הציונית בשנת 1917, הגשימה את החזון של

הרצל?

- הצהרת בלפור הבטיחה שהממלכה הבריטית תראה בעין יפה הקמת בית לאומי ליהודים בארץ־ישראל (כפי שנכתב בתכנית באזל).
- ההצהרת בלפור מהווה מתן תמיכה בין־לאומית (צ'רטר-משפט הכללי) לרעיונות של הרצל.
- לראשונה בתולדות הציונות הסכימה מעצמה לפרוש חסות על מימוש הרעיון הציוני
- הצהרת בלפור הובילה להגברת העלייה, ובכך שימשה תשתית להקמת בית לאומי.

ייחודו של המנדט הבריטי על ארץ ישראל:

המנדט הבריטי על ארץ ישראל היה חלק משיטת המנדטים שהונהגה אחרי מלחמת העולם הראשונה, בשטחי הכיבוש של בנות הברית, כצורת שלטון שהיא פשרה בין השאיפה לתת עצמאות ללאומים לבין השאיפות של בנות הברית להחזיק בשטחים שונים בפרט באלו שהם בעלי ערך אסטרטגי.

המנדט על ארץ ישראל, מבחינת הישוב היהודי היה הגשמה של הצהרת בלפור, וחזוק את הקשר בין התנועה הציונית לבין בריטניה.

כתב המנדט 1922

רקע- בועידת סן-רמו באיטליה, ב-1920 לאחר מלה"ע ה-1, הוחלט ע"י חבר הלאומים על חלוקת המנדטים (יפוי כוח זמני לשלוט על איזור שעדיין לא עצמאי) כתב המנדט הוא אישור והסכמה מצד חבר הלאומים לתת לבריטניה לממש את הצהרת בלפור ולהפוך אותה למעשית. כתב המנדט הוא בעל הכרה בין לאומית. הוא אושר סופית בשנת 1922. כך הוחלף השלטון הצבאי הבריטי בארץ, בשלטון אזרחי בריטי של ממשלת בריטניה, כאשר הבריטים כבר שלטו בארץ קרוב ל-5 שנים.

מסעיפי טופס המנדט:

- סמכויות חקיקה ומנהל יהיו בידי הנציב הבריטי.
- הנציב יהיה אחראי לכך שיווצרו התנאים המדיניים והכלכליים אשר יבטיחו את הקמת הבית הלאומי ללא אפליה בין עם לעם ובין דת לדת.
- נציגות היהודים (הסוכנות היהודית) תוקם כגוף מייעץ לממשלת המנדט כדי לממש את הקמתו של הבית הלאומי, לקדם את האינטרסים של היישוב היהודי.
- ההסתדרות הציונית (התנועה הציונית) היא גוף שייצג את היישוב היהודי.
- ממשלת המנדט תשתף פעולה עם נציגות היהודים.
- ממשלת המנדט תאפשר עליית יהודים והתיישבות צפופה על אדמות א"י כולל אדמות שוממות. (תמיכה בהתיישבות ובעלייה לארץ)
- השפה העברית תהיה שפה רשמית כמו אנגלית וערבית.
- חופש המצפון והפולחן הדתי שלא ברור כיצד ימומש עיקרון זה במקומות הקדושים המשותפים לערבים ויהודים.

משמעות כתב המנדט - אבן דרך חשובה בהתפתחות הלאומית היהודית:

- הצהרת בלפור של בריטניה לסייע להקמת בית לאומי לעם היהודי בארץ ישראל זכתה להכרה בינלאומית.
 - הכרה בינלאומית בשייכות ההיסטורית של ארץ ישראל ליהודים.
 - מבחינה מעשית:
1. כתב המנדט איפשר להקים מוסדות לאומיים והכירו בתנועה הציונית כגוף מייצג של העם היהודי.
 2. כתב המנדט איפשר עלייה לארץ ועזרה בהקמת יישובים באופן גלוי.

המנדט הבריטי כלל את: א"י, ירדן ועיראק. (המנדט הצרפתי כלל את: סוריה ולבנון)

שאלות:

1. בשלב הניסוח של הצהרת בלפור ב-1917, הציעו מנהיגים ציונים לבריטים להשתמש במונח "בית לאומי" ולא במילה "מדינה" כי הם חשבו שהאוכלוסייה היהודית בארץ מועטה מדי.
הצג סיבה אחת שבגללה לא הציעו לבריטים להשתמש במילה "מדינה" בהצהרת בלפור.
2. הצג מהי "הצהרת בלפור" והסבר את המשמעות המיוחדת שלה כלפי היהודים בכלל והיהודים בא"י בפרט.
3. הצג גורם לאירוע הצהרת בלפור:
(א) בעקבות פנייתם של מנהיגים ציונים (וויצמן, סוקולוב) לבריטניה, שתתמוך במטרות התנועה הציונית, שתכיר בזכותם של היהודים על ארץ ישראל.
(ב) בלפור האמין בשיבת ציון.
4. הצג תוצאה של הצהרת בלפור: (א) ייתכן שהצהרה סייעה לבריטניה לקבל את הסכמת המעצמות לשליטה בארץ ישראל. (ב) בכתב המנדט התחייבה בריטניה לסייע להקמת בית לאומי, בין השאר בהשראת הצהרת בלפור.
5. הסבר מדוע אישור כתב המנדט היה אבן דרך חשובה בהתפתחות הלאומית היהודית?
- כי נקבע שייעודו של המנדט הבריטי הוא להביא להקמת בית לאומי לעם היהודי והובטח

- סיוע בריטי שיביא להקמת בית לאומי.
- כי הצהרת בלפור, שבה הוכרה זכותו של העם היהודי להקים בית לאומי, זכתה להכרה בינלאומית.
- כי ההכרה הבינלאומית הייתה מימוש המטרה של הציונות המדינית.
- כי כתב המנדט אישר עלייה והתיישבות.
- כי כתב המנדט הכיר בתנועה הציונית, כגוף מייצג של העם היהודי.
- כי כתב המנדט הוביל לתנופת עלייה, לאחר שיהודים הרגישו שהסיכוי להקמת מדינה גדל.

תשובות

This image shows a full page of white paper with horizontal black ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for handwriting practice or general writing. There are no margins, text, or other markings on the page.

צמיחת הזהות הלאומית של ערביי ארץ ישראל (לא לעולים)

בתקופת האימפריה העות'מאנית:

במזרח התיכון התעוררה הלאומיות מאוחר יותר מבאירופה ובצורה שונה. עד מלח"ע הראשונה גרו הערבים ברובם בחמולות והיו מאוחדים במשפחות. לקראת סוף המאה ה-19, חלק מערביי ארץ ישראל החלו להשתמש במונח פלסטינ כשדברו על ירושלים וסביבתה. (השם פלסטינ הגיע מהשם "פלישתים" שגרו בארץ בתרופת התנ"ך)

מהם מרכיבי הזהות בקרב ערביי ארץ ישראל (בשלהי התקופה העות'מאנית)

המאה ה - 19 וראשית המאה ה - 20), לפני מלחמת העולם הראשונה?

1. **זהות דתית** - רוב הערבים בארץ היו שייכים לדת המוסלמית (ומיעוטם לנצרות). דת האסלאם רואה בכל המאמינים - אומה אחת לא משנה היכן הם גרים.
 2. **זהות עות'מאנית** - מרכיב טכני בזהות ערביי ארץ-ישראל שהיו חלק מתושבי האימפריה העות'מאנית. הם השתייכו לקבוצה הזו מבחינה מנהלתית בלבד. א"י הייתה חלק שולי במחוז סוריה שהאמפריה שלטה עליו. תושבי א"י הערבים לא ראו את עצמם כ"עות'מאנים". במחוז לא היתה קריאה לעצמאות ערבית אלא לשחרור מהדיכוי העות'מאני.
 3. **זהות ערבית** - זהות זו התפתחה בעיקר בקרב הערבים הנוצרים. המאפיין של הזהות הזו היה הרצון להשתחרר מהשלטון העות'מאני ולהקים מדינה שהמשותף לה הוא הלאום הערבי אך לא הדת. (הם בשום אופן לא דברו דווקא על ארץ ישראל אלא על מדינה כלל ערבית וכלל אזורית).
 4. **זהות משפחתית** - הזהות נקבעה לפי השייך המשפחתי. קבוצות של משפחות 'נכבדים' עירוניים' שצמחו וצברו כוח מבחינה חברתית וכלכלית. כגון המשפחות הירושלמיות — הנאשאיםבים והחוסיינים, שהחזיקו בעמדות מפתח במערכת המנהלית, החברתית והכלכלית המסורתית.
- המפתח למעמד זה היה קבלת משרות - כמו שופטים (קאדים) פוסקי הלכה (מופתים) ועוד. השלטון העות'מאני ראה אותם כהנהגה מקומית ודרכם העביר מסרים לאוכלוסייה. כשהשלטון העות'מאני נחלש הם התחזקו ואז הם היו לא רק בעלי תפקידים דתיים אלא מנהליים-ראשי עיריות ופקידי מחוז.
- כשמעמדה של ירושלים עולה <----- מעמדם עולה!!!
- כשהחל המנדט הבריטי, מונה חאג' אמין ממשפחת אל חוסייני למופתי של ירושלים, הוא זה שיוביל את המאבק הלאומי הפלסטיני. **כך שחשיבות המעמד המשפחתי עלתה לעיתים על כל זהות אחרת!**
5. **זהות אזורית** - תושבי ארץ-ישראל הערבים ראו את עצמם חלק ממחוז "סוריה הגדולה" (או דרום סוריה) שכולל את סוריה, לבנון, עבר הירדן וארץ-ישראל. לכן כשהחלה התעוררות לאומית ערבית הם רצו להקים מדינה גדולה שבירתה דמשק על כל שטחי סוריה הגדולה – כלומר סוריה, לבנון, ירדן וישראל.
- אחרי מלחמת העולם הראשונה ערביי ארץ ישראל הצטרפו לרעיון והקימו מפלגה - אסתיקלאל (= העצמאות)

לאחר המלחמה הבריטים שתפו פעולה עם הרעיון והציבו כמנהיג למדינה זו את פייסל. כך שערביי ארץ ישראל ראו את עצמם תושבי דרום סוריה וחלק ממדינת "סוריה הגדולה" הם חשבו שזו הדרך היחידה לבטל את הצהרת בלפור.

לסיכום: הזהות של ערביי ארץ ישראל היתה משפחתית, חמולתית ומוסלמית בעיקרה. לא היתה קיימת כמעט תודעה לאומית- פלשתינאית.

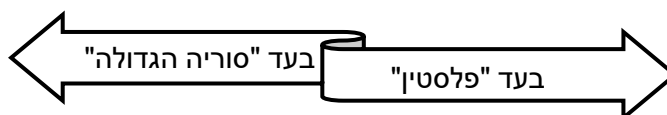
לאחר מלחמת העולם הראשונה אצל מעטים מהם היו ניצנים של תודעה לאומית וזהות פלשתינית והם שאפו להיות חלק מ"סוריה הגדולה" שארץ ישראל חלק ממנה.

מאפייני הלאומיות
הערבית:
שפה, תרבות,
התנגדות לציונות

דילמות בשאלות הזהות של הערבים

(לקרוא מקורות א', וב' בעמ' 141-142)

לאחר מלחמת העולם ה-1 הערבים התלבטו בשאלה מה עדיף- פלסטיין או סוריה הגדולה:

פלסטיין היא ארץ ערבית טהורה	אם נפריד את פלסטיין מסוריה הגדולה היהודים ישתלטו עליה ויהיה לנו קשה לקבל אותה.
יש לנו מאפיינים מיוחדים לאומה שלנו- שפה מיוחדת מנהגים ומסורות מיוחדות.	אין שום הבדל בין הפלסטינים לסורים- שניהם ערבים עם אינטרסים זהים ומנהגים זהים.

עם קבלת המנדט רעיון "סוריה הגדולה" איבד מכוחו בגלל כמה סיבות:

1. המנדט חילק בין סוריה (שלטון צרפתי) לארץ ישראל (שלטון בריטי).
2. ממשל פייסל בדמשק התפרק כי הצרפתים גירשו את פייסל.
3. עם הפרידה מסוריה נשארו הערבים בא"י ללא תמיכה כספית ופוליטית.

לאחר מלחמת העולם הראשונה (1918)-

הגורם להתעוררות הלאומית הערבית- ושינוי לזהות פלסטינית (מתווסף לזהות

הדתית, - משפחתית וערבית):

1. **חלום 'סוריה הגדולה' שנגזר -** ערבי ארץ ישראל החליטו שארץ ישראל היא סוריה הדרומית - זאת על מנת למצוא את הדרך להוציא את הציונים מארץ ישראל. שהרי, האיחוד עם הממשל של סוריה נותן להם כוח. אך כאשר הצרפתים קיבלו את המנדט על סוריה ולבנון הם גירשו את הממשל הערבי בדמשק ואת פייסל כך שחלומם על סוריה הגדולה נגזר. ערבי ארץ ישראל הבינו שעל מנת להתמודד עם הציונים, עליהם לבחור בדרך חדשה הן בדרך פוליטית (הפגנות, עיתונות) והן בדרך מלחמתית (פרעות).

- תשובה:

-בעקבות ניפוץ רעיון סוריה הגדולה, המנדט קבע את גבולות ארץ-ישראל ובכך הפריד בין ערביי ארץ-ישראל לבין שכניהם.

תשובות

[illegible]

עד כאן לא לעולים!

העלייה השלישית- החלוצים הדתיים

העלייה השלישית נקראה גם "עליית החלוצים". היא החלה מיד עם סיום מלחמת העולם הראשונה. (1919-1923)

המאפיין העיקרי של העלייה הזו הוא שהעולים הגיעו ממזרח אירופה, צעירים, רווקים, חילוניים, בעלי אידיאולוגיה סוציאליסטית (השקפת עולם חברתית של שיתוף ושוויון) כשהם רוצים להמשיך את הקמת הבניין הלאומי על בסיס של שוויון-חברתי והגשמת הערכים החברתיים של הקומוניזם מרוסיה.

נתמקד רק בקבוצת העולים הדתיים שעלו בעלייה השלישית.

הגוש הדתי – המזרחי והפועל המזרחי

בארץ ישראל לפני קום המדינה היו מפלגות רבות וכולם היו מחולקים לארבעה גושים :

1. הגוש הפועלי – אנשי הקיבוצים, פועלים. האמינו בעבודה חקלאית שיתוף ושוויון. ברובם חילוניים. (דוד בן גוריון).
2. הגוש האזרחי – גרו בערים, מעמד בינוני. האמינו שהדרך הנכונה לבניין הארץ היא ע"י הון עצמי (לא בדרך של שיתוף ושוויון). ברובם חילוניים. (ז'בוטינסקי).
3. הגוש העדתי – המפלגות העדתיות הוקמו כדי לקדם את האינטרסים של בני העדה, וכללו: התאחדות הספרדים, יוצאי תימן, בוכרה, גרוזיה ועוד.
4. הגוש הדתי- ייצג את שומרי המצוות בארץ ישראל, מטרתו: לבנות את המדינה היהודית על יסודות התורה כחלק מגאולת ישראל.

אנו נתמקד בגוש הדתי.

הגוש הדתי נחלק לשני מחנות שונים:

מחנה קפיטליסטי- המזרחי	מחנה סוציאליסטי- הפועל המזרחי
גרו בערים	גרו בקיבוצים
רכוש פרטי, הון עצמי	עבודה חקלאית שיתופית
(מתאים לגוש האזרחי)	(מתאים לגוש הפועלי)

בשני המחנות של
הגוש הדתי דנו
בשאלה כיצד תיראה
המדינה כשתקום.

מחנה דתי 1: מפלגת "המזרחי"- 1902 הוקמה ע"י הרב ריינס בתקופת התנועה הציונית של הרצל (קפיטליסטים דתיים)

המפלגה הוותיקה בגוש הדתי, הוקמה ע"י הרב ריינס בשנת 1902. בתחילת המנדט הבריטי מרכז המפלגה עבר לירושלים.

"המזרחי" עסקה בחינוך דתי, רבנות ואופי יהודי דתי למדינה שהולכת ונבנית. רוב חברי "המזרחי" התאימו לגוש האזרחי, היו בעלי מעמד בינוני וגרו בעיר (קפיטליזם).

מחנה דתי 2: מפלגת "הפועל המזרחי" – 1922 – עליה שלישית- הוקמה ע"י המנהיגים: שח"ל והאדמו"ר החלוץ (סוציאליסטיים דתיים)

מאפייני הפועלים הדתיים: דתיים, צעירים, רווקים וסוציאליסטים.

כשעלו לארץ, היו כבר קיימים שני ארגונים:

1. **ההסתדרות העובדים הכללית:** האמינה בסוציאליזם אך היא התנכרה לכל מה שקשור לדת ולא דאגה לפועלים הדתיים לאורח חיים דתי.

2. **ארגון המזרחי:** שומר על אורח חיים דתי אך לא עודד ולא תמך בפועלים הדתיים הסוציאליסטים. אנשי המזרחי לא האמינו בסוציאליזם (היו קפיטליסטים).

המניעים להקמת תנועה חדשה- הפועל המזרחי:

מניע ארגוני-מעשי- מפלגת הפועל המזרחי הוקמה מתוך דאגה לפועלים הדתיים, כי כאשר עלו לארץ בזמן העלייה השלישית, לא היה מי שידאג להם לצרכים הדתיים שלהם כפועלים. הם לא קיבלו תמיכה וסיוע מההסתדרות העובדים החילונית, שאומנם הייתה סוציאליסטית, אך מנוכרת לדת המטבחים בקיבוצים ובמושבות היו טרפים, וגם לא סיוע מתנועת "המזרחי" שאומנם הייתה דתית אך לא הייתה סוציאליסטית אלא עירונית- קפיטליסטית.

מניע רעיוני- כדי לממש באופן מלא את האידאולוגיה של תורה ועבודה וכדי להקים מוסדות ויישובים לאור האידאולוגיה של תורה ועבודה (חברה הנשענת על ערכים של שוויון וצדק סוציאלי, המעוגנים בתורת ישראל, תהיה טובה יותר מן החברה הגלותית).

מנהיגי הפועל המזרחי

ר' שמואל חיים לנדוי - שח"ל (1892-1928, תרנ"ב-תרפ"ח) - נולד בפולין, נצר לחסידות קוצק, פעל לחידוש ההתיישבות בארץ ישראל. הוסמך לרבנות בגיל 18. בעקבות קריאת ספריהם של מבשרי הציונות ר' יהודה אלקלעי והרב צבי הירש קלישר, התקרב שח"ל לתנועת המזרחי, ופעל בה לאיחוד הפועל המזרחי. בשנת 1926 עלה לארץ ישראל.

ר' ישעיה שפירא - 'האדמו"ר החלוץ' (1891-1945, תרנ"א-תש"ה) - אחיו של האדמו"ר מפאסצנה. עלה לארץ ב-1914, והיה ממייסדי הפועל המזרחי. בגיל 51 החליט לממש את שאיפתו להיות עובד אדמת ארץ ישראל, עזב את כל תפקידיו הציבוריים, והתיישב בכפר פינס, ושם עסק בחקלאות. ביתו בכפר פינס היה למרכז לעלייה לרגל, ובו נהג לערוך 'טיש', כמנהג האדמו"רים, והיה מלהיב את שומעיו בניגונים חסידיים, מהם פרי יצירתו. אחד משיריו הוא השיר "אילו היה לי כח". עם קבלת הידיעות על היקף השואה באירופה והירצחם של אחיו ובני משפחתו, הידרדר מצב בריאותו, וכערכ חג השבועות תש"ה (1945) נפטר בירושלים.

האידיאולוגיה של הפועל המזרחי – "תורה ועבודה"

✓ על כל יהודי לעלות לארץ ישראל. היהודים צריכים לחיות ולהתקיים על אדמת הארץ ולא בגולה (=חו"ל). בא"י על היהודים לשלב בין תורה לבין עבודה. לא רק לשבת וללמוד תורה אלא גם לעבוד עבודה חקלאית וליישב את הארץ כמו שעשו אבותינו הקדמוניים שהיו חקלאים ורועי צאן.

✓ על כל היהודים לעלות לא"י ולפתוח "במרד קדוש". לצאת למרד כנגד הרבנים וההורים שנשארו בגולה (בחו"ל) ושם רק עוסקים בתורה, וכן לצאת כנגד היהודים שרק עובדים ולא לומדים תורה. מרד זה נקרא קדוש שכן התורה והעבודה הם שני ערכים חשובים וקדושים שהולכים יחד ואינם עומדים לבד.

מטרות הפועל המזרחי

- ✓ סיוע ושיפור תנאי הפועל הדתי
- ✓ הקמת מוסדות ויישובים דתיים המתאימים לרוח המפלגה.

פעולות תנועת הפועל המזרחי:

בעקבות הצורך להקים תנועה חדשה שתיתן מענה לחלוצים הדתיים, התנועה נקטה במספר פעולות, לדוג':

- התנועה הקימה מטבחים כשרים וסיפקה מקומות לינה לפועלים הדתיים.
- התנועה סיפקה מקומות עבודה.
- התנועה הקימה הסתדרות פועלים דתית.
- התנועה דאגה לקופות חולים לפועלים הדתיים.

הישגי הפועל המזרחי

- ✓ הקמת תנועת בני עקיבא
- ✓ הקמת קיבוצים דתיים ומושבי עובדים דתיים

החלוץ הדתי של הפועל המזרחי

מהו קיבוץ רודגס ומי הקים אותו?

בעלייה רביעית (1924-1929) עלו גם חלוצים דתיים מגרמניה. הם דגלו ברעיונות של הפועל המזרחי (שיתוף ושיוויון ביחד עם תורה ועבודה). החלוצים הדתיים הקימו את "רודגס" – חוות הכשרה עבור נוער דתי ציוני שיעלה לארץ ישראל. כשעלו לארץ, הקימו את הקיבוץ הדתי הראשון – "רודגס" ליד פתח תקווה.

ברודגס מימשו את הרעיונות של הפועל המזרחי: שילוב של תורה ועבודה- כלומר, חיי שיתוף בעבודת האדמה יחד עם קיום תורה ומצוות. מטרתם לסייע לפועלים הדתיים לחיות חיי שיתוף.

השוואה בין "המזרחי" ו"הפועל המזרחי"

<u>תנועת "הפועל המזרחי" (1922)</u>	<u>תנועת "המזרחי" (1902)</u>	
מייסדים ומנהיגים : הרב ישעיהו שפירא (האדמו"ר החלוץ) הרב שמואל חיים לנדוי (שח"ל) פועלים דתיים בעלייה השלישית.	מייסד : הרב יצחק יעקב ריינס מנהיגים : הרב יצחק ניסנבוים הרב מאיר בר אילן הרב יהודה ליב פישמן - מימון	מייסדים ומנהיגים
"תורה ועבודה" - היהדות מחייבת שילוב של חיי תורה ועבודת כפיים . "המרד הקדוש" - יש לחזור ליהדות המקורית , שאבדה את חיוניותה בגולה : להחליף חיי מסחר ותיווך בעבודת כפיים , להחליף חיי גלות בעלייה לארץ וחיי קהילה עם מעמדות בשוויון ושיתוף . "ועשיית הישר והטוב" - עבודת כפיים מאפשרת חיי צדק, צניעות (הסתפקות במועט) ושוויון . היהדות אינה מעודדת רכוש פרטי . התנועה תומכת ברעיונות סוציאליסטיים : שוויון, צדק, מוסר וצניעות, שמקורם ביהדות .	ארץ ישראל לעם ישראל על פי תורת ישראל . תנועה דתית-לאומית הדואגת לצביון הדתי של ההתיישבות הציונית בארץ . מטרותיה : להשפיע השפעה דתית על התנועה הציונית . לדאוג לצביון הדתי של ההתיישבות בארץ . לשמש גשר בין הציונות לבין החרדים . למנוע התבוללות . התנועה מסתייגת מרעיונות סוציאליסטיים . (הם קפיטליסטים)	אידיאולוגיה
דתיים, ממעמד הפועלים : צעירים, רובם ממוצא חסידי ממזרח אירופה ומיעוט מגרמניה . עוסקים במקצועות יצרניים-סוציאליסטים .	דתיים, מהמעמד הבינוני, מבוגרים ובעלי משפחות ממזרח וממערב אירופה, חלקם רבנים ובעלי בתים . עוסקים במקצועות בורגניים-קפיטליסטים .	מאפייני החברים
1. הקמת התיישבות חקלאית ברוח התורה- מושבי עובדים דתיים וקיבוצים דתיים . 2. התנועה דאגה לצרכי הפועל הדתי : הקמת מטבחים כשרים ומקומות לינה לפועלים הדתיים וכן הקימו להם קופות חולים . 3. התנועה הקימה את הסתדרות הפועלים הדתית .	1. דאגה לייצוג הולם למחנה הדתי במוסדות הציוניים . 2. דאגה לצרכים הדתיים בערים ובמושבות : דאגה לחינוך הדתי, לכשרות, ולמינוי רבנים .	פעולות עיקריות
1. מחייבת עבודה והתיישבות חקלאית . 2. תומכת בהקמת יישובים חקלאיים - שיתופיים : מושב וקיבוץ דתיים .	1. מכירה בערך ההתיישבות החקלאית, אך ללא חובה אישית של החברים . 2. תומכת בייסוד שכונות עירוניות חדשות לצד הערים הקיימות .	היחס להתיישבות

שאלות עלייה שלישית- הפועל המזרחי

1. ציין והסבר שני ערכים שצורת ההתיישבות של הקיבוץ הדתי מאפשרת לממש, לדעת המקימים של תנועת "הקיבוץ הדתי". הסבר מדוע החלוצים הדתיים לא בחרו מלכתחילה את צורת ההתיישבות הזאת.
2. הצג שני קשיים של החלוצים הדתיים להשתלב בחברה בארץ ישראל. הסבר מהו "המרד הקדוש" וכיצד הוא משקף את האידאולוגיה של החלוצים הדתיים. / הצג את רעיון "תורה ועבודה" של תנועה זו, הדגם בפעולה אחת של הפועל המזרחי.
3. הצג את ההבדלים בין אידאולוגית תנועת המזרחי לבין אידאולוגית תנועת הפועל המזרחי.

4. הסבר מדוע הפועלים הדתיים בארץ־ישראל הקימו תנועה חדשה במקום להצטרף לאחת מהתנועות הסוציאליסטיות הקיימות בארץ־ישראל בתקופה זו.
5. הצג את הקושי שגרם לחלוצים הדתיים שעלו בעלייה השלישית להקים את תנועת "הפועל המזרחי" (1922).
6. במהלך המחצית הראשונה של המאה ה־20, הקימו צעירים יהודים חוות הכשרה חלוציות. הסבר כיצד הגשימו מקימי חוות ההכשרה רודגס את אחת ממטרות תנועת הפועל המזרחי בפעילותם בגרמניה או בארץ.
- ציין מטרה נוספת של תנועת הפועל המזרחי. הצג שני קשיים שהתמודדו עימם יהודים שרצו להקים חוות הכשרה חלוציות בארצות האסלאם בתקופה שבין שתי מלחמות העולם.
- 6.תשובה:**
- הגשימו מקימי חוות ההכשרה רודגס את אחת ממטרות הפועל המזרחי בפעילותם בגרמניה או בארץ כך:
- ההכשרה ברודגס הגשימה את מטרת הפועל המזרחי- לשלב בין תורה ועבודה, להתכונן לחיים דתיים של עבודת אדמה והקמת יישובים דתיים בארץ־ישראל. חברי רודגס הקימו את הקיבוץ הדתי הראשון בארץ, וכך עזרו לפועלים הדתיים לחיות חיי שיתוף ועבודת אדמה בשילוב עם קיווים מצוות.
- מטרה נוספת של הפועל המזרחי:
- הטבת התנאים (הסוציאליים) של הפועלים הדתיים בארץ־ישראל ודאגה לצורכיהם של הפועלים הדתיים-הקמת מוסדות ויישובים חדשים שיתופיים ודתיים.
- לפתוח ב'מרד הקדוש' כדי לקדם חיי תורה ועבודה.
- הקשיים שהתמודדו עימם יהודים שרצו להקים הכשרה חלוצית בארצות האסלאם בתקופה שבין שתי מלחמות העולם:
- מתח בינם לבין האוכלוסייה המוסלמית בעקבות הסכסוך עם ערביי ארץ־ישראל
- הריחוק של הקהילות בארצות האסלאם מארץ־ישראל
- קושי של שליחי ההתיישבות העובדת להגיע אליהן
- תשובות:**

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט (1936-1939)

שנתיים לאחר מאורעות תרפ"ט (1929) הוחלף הנציב הבריטי לנציב שאהב את הרעיון הציוני יחסית. בתקופתו היה רגיעה בארץ, עולים רבים עלו בעליה חמישית והישוב היהודי פרח. אבל לאחר 7 שנות שקט שוב התחילו מעשי אלימות. פרעות אלו התרחשו בשנים 1936-1939 וכוונו נגד הישוב היהודי ובפעם הראשונה גם נגד הממשל הבריטי. זה היה מרד ערבי לאומני מאורגן והוא ביטא את התגבשותה של התנועה הלאומית הערבית מבחינה ארגונית ומבחינה רעיונית.

הגורמים לפרוץ המאורעות:

מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט/ המרד הגדול (מכונה בפי הערבים)-

כללו: א. טרור ערבי- כלפי יהודים ובפעם הראשונה גם כלפי בריטים.

ב. שביתה כללית- כלפי המשק של הישוב היהודי.

המאורעות התחילו בפעולת שביתה כללית של הערבים במטרה- לחסל את המשק היהודי המתפתח. חאג' אמין אל חוסייני הורה לערבים לסגור את בתי העסק, לא לעבוד אצל יהודים ולא למכור סחורה ליהודים.

בנוסף היו פעולות טרור נגד היהודים והבריטים, לדוג' – ירו על נוסעים יהודים בכבישים, הציתו שדות ורכוש יהודי. נהרגו כ-500 יהודים ו-200 בריטים.

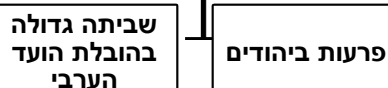
הערבים קראו לפרעות- **המרד הערבי הגדול**- ובאמת המאורעות היו ארוכות במיוחד ופעלו כמו מרד- על ידי כנופיות פורעים.

תגובת הבריטים היתה חריפה- וכלל שהפרעות התחזקו כך התחזקו התגובות. הבריטים ביצעו מעצרים, עוצר והוצאות להורג ובמקביל ניסו להרגיע את הערבים על ידי הצעות שונות.

לבסוף, השביתה פגעה גם בערבים ולכן היא הופסקה לאחר 175 ימים וגם המהומות הפסיקו.

הערבים רצו לראות אם הבריטים נכנעים לבקשות שלהם לעצור את הגדילה של הישוב היהודי בארץ. כשניסיונות הבריטים לפייס לא הצליחו שוב החלו פרעות, ושוב הפורעים נעצרו על ידי הבריטים.

המאורעות

תגובת הבריטים

המדיניות הבריטית כלפי הבית הלאומי היהודי, בעקבות העימות הערבי יהודי - מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט, 36-39

המנדט הבריטי החל בתקווה גדולה ליהודים. הצהרת בלפור והמנדט הבטיחו שהבריטים יעזרו להקים בית לאומי ליהודים. אבל מרגע שהתחיל המנדט הדברים השתנו. לאחר כל גל פרעות, פרסמו הבריטים 'ספר לבן' שמהותו הגבלות על היהודים בעלייה לארץ ופיתוח ההתיישבות בה. מספר לספר הצטמצמה ההבטחה ליהודים ונסיגה מההבטחה הבריטים המקורית (=הקמת בית לאומי לעם היהודי בא"י) כל גל אלימות הקטין את העלייה וההתיישבות המותרים ליהודים.

ניסיונות לפתרון הקונפליקט ב-37-

הסכסוך הערבי יהודי היה נראה לא פתיר. הערבים מתנגדים למדינה יהודית עלייה והתיישבות. היהודים נאבקים על זכותם ההיסטורית להקים מדינה. הבריטים לא מצליחים להרגיע את הצדדים.

ועדת פיל - תוכנית החלוקה של ועדת פיל 1937:

הבריטים מנסים לעצור את פרעות תרצ"ו-תרצ"ט על ידי הקמת וועדה-הוועדה מציעה תוכנית- "תוכנית החלוקה" הכוללת:

- המנדט הבריטי בא"י מסתיים.
- חלוקת א"י לשתי מדינות:

- המדינה הערבית- תהיה ברוב שטחי הארץ (75% מהארץ בעיקר יהודה ושומרון והנגב)
- המדינה היהודית- תהיה בחלק קטן מהארץ- היהודים מקבלים כ-20% בלבד, בעיקר בגליל, מישור החוף ומושבות יהודה.
- שליטה בריטית על ירושלים- 5% לבריטים, ישלטו בין ירושלים ליפו כדי לשמור על גישה לירושלים ולמקומות המקודשים לשלושת הדתות

תגובות להצעת החלוקה ב-37:

אצל הערבים דחו את ההצעה. כמו כל הצעה אחרת שהציעו להם. כשהערבים סרבו הם עשו פרעות ומהומות ביהודים. כדי להרגיע אותם הבריטים ניסו לצמצם את תוכנית החלוקה אפילו יותר.

אצל היהודים הדעות היו חלוקות:

1. מצד אחד- תחושה של הזדמנות שלא תחזור. רוב ראשי הישוב תמכו בעמדה זו. הם טענו שאח"כ ננהל משא ומתן עם הבריטים על הגדלת שטח המדינה. כל כך הרבה שנים חיינו למדינה עכשיו זה עדיף על כלום במיוחד לאור המצב הקשה באירופה- כך יהיה איפה לקלוט את היהודים מאירופה.
2. מצד שני- אובדן גדול- המדינה שנשארת ליהודים קטנה מאוד (פחות מ-17% משטח א"י) היה נראה שלעולם לא נקבל אותם

שאלה- הסבר שתי סיבות להתנגדות שהייתה ביישוב היהודי להצעת החלוקה של ועדת פיל ב- 37

הסבר מדוע למרות התנגדות זו תמכו ראשי היישוב היהודי בהצעת החלוקה של ועדת פיל.

נימוקים נגד תוכנית החלוקה ב-37 (בקרוב היהודים)	נימוקים בעד תוכנית החלוקה ב-37 (בקרוב היהודים)
1. תוכנית זו סותרת את הצהרת בלפור וטופס המנדט אשר הבטיחו בית לאומי לעם היהודי בלבד. 2. ירושלים אינה כלולה במדינה היהודית. 3. השאלה היא האם ניתן לקיים בשטח כזה מדינה? במיוחד לאור העובדה שהתחום המוצע למדינה אינו ניתן להגנה (אדמת שפלה) בעוד שהערבים חולשים על ההר. 4. השטח המיועד למדינה היהודית אינו מספיק לקלוט מיליוני יהודים מכאן שהיקף העלייה יצטמצם. 5. אוכלוסייה מעורבת מזמנת מתיחות קבועה. ערבים יסתננו לשטח היהודי בגלל התפתחות הכלכלית.	1. הקמת מדינה ריבונית לעם היהודי שתהיה מוכרת ע"י העמים. מעמד בינלאומי לעם העברי. הקמת מדינה אחרי אלפיים שנות גלות. יש בהצעה, משום הכרזה על מדינה יהודית ששטחה יהיה על שלושה רבעים של החוף בא"י ורוב העמקים יהיו בשטחה. ערבים היושבים בשטחים אלה יועברו למדינה הערבית. 2. תתאפשר עלייה והתיישבות ללא הגבלה. המדינה היהודית היא שתקבע את היקף העלייה ותוכל לקיים הגירה המונית במידה ויהודים יהיו זקוקים לעזרה - הצלת יהודים. 3. שטחה של המדינה יוכל להתרחב בעתיד. 4. יתאפשר פיתוח צבא עצמי. 5. החלוקה תביא לצמצום העוינות הערבית.

שאלה:

הצג את הצעת החלוקה של ועדת פיל.

הסבר כיצד תוכנית החלוקה של ועדת פיל מבטאת נסיגה של בריטניה מן ההתחייבויות שלה כלפי העם היהודי כפי שהוצגו בכתב המנדט?

תשובה:

הצעה פיל כוללת:

סיום המנדט הבריטי בארץ-ישראל, חלוקתה של ארץ-ישראל לשתי מדינות: מדינה ערבית על רוב שטחי ארץ ישראל 75% מא"י, ומדינה יהודית על חלק קטן 20% מא"י, שליטה בריטית על ירושלים והמקומות המקודשים לשלוש הדתות - 5% פרוזדור של שטח בריטי לנמל יפו.

תוכנית החלוקה של ועדת פיל מבטאת נסיגה של בריטניה מן ההתחייבויות שלה כלפי העם היהודי כפי שהוצגו בכתב המנדט כך:

- בכתב המנדט התחייבו הבריטים לסייע ליישוב היהודי להתיישב בצורה צפופה בארץ-ישראל, ואילו על פי ועדת פיל היישוב יקבל לשליטתו רק חלק קטן מארץ-ישראל.
- בכתב המנדט התחייבו הבריטים לסייע ליישוב היהודי לאפשר עליית יהודים לארץ-ישראל, ואילו על פי ועדת פיל היישוב היהודי יקבל לשליטתו רק חלק קטן מארץ-ישראל ולכן קליטת העלייה תהיה בלתי אפשרית.
- בכתב המנדט התייחסו הבריטים רק לעם היהודי כקבוצה לאומית שצריכה להקים בית לאומי יהודי (לערבים הובטחו זכויות אזרחיות/דתיות), ואילו על פי ועדת פיל גם ערביי ארץ-ישראל הם קבוצה לאומית הזכאית למדינה משלה.

תוכנית החלוקה של ועדת פיל, יולי 1937

- המדינה הערבית המוצעת, 1937.
 עבר הירדן כבר נחסמה בפני
 התיישבות יהודית קודם לכן.
- האזור שהוצע להותירו בחסות
 בריטית.
- המדינה היהודית המוצעת, 1937.
- - - - גבולות המנדט על ארץ ישראל.

שאלת מקור חזותי- לפניך קריקטורה שצוירה ע"י יהושע אדרי.

- א. הצג את האירוע ההיסטורי אותו היא מתארת? מהו רקע ההיסטורי שהביא לאירוע זה? הצג והסבר את עמדתו של הקריקטוריסט כלפי האירוע? בסס דעתך על שני פריטים מתוך הקריקטורה. (14 נק')
- ב. מדוע לדעתך מציג יהושע אדרי את הצד היהודי בסכסוך בדמות יהודי דתי (נוסח "הישוב הישן")? כיצד מתקשר דבר זה לכותרת הנוספת בקריקטורה- "החלוקה..."?
- הסבר כיצד מהווה בחירת הדימוי של היהודי מהנוסח הישן, חלק מהביקורת שמביעה הקריקטורה

המשך מדיניות הבריטים ב-39- נסיגה מההתחייבויות ליהודים

בהצהרת בלפור ובכתב המנדט:

בשנת 1939- פורסם הספר הלבן השלישי, הכולל: (א) הקמת מדינה דו לאומי עם רוב ערבי. (ב) אפשר להעלות עד 75,000 יהודים ומאז רק בהסכמה הערבים. (ג) רכישת אדמות ע"י יהודים מותרת רק ב-5% משטחי הארץ.

ספר הלבן השלישי- מבטא נסיגה ותפנית במדיניות הבריטית כלפי היהודים בארץ. התפקיד של המנדט משתנה ובמקום **הקמת בית לאומי ליהודים** הוא מבטיח מדינה דו לאומית ערבית יהודית עם רוב ערבי במקום **לקדם בית לאומי יהודי שהביא לקידום העלייה וההתיישבות**, ספר הלבן השלישי כלל הגבלה חמורה על עלייה והתיישבות.

למרות שהציעו מדינה אחת בעלת רוב ערבי ושלטון ערבי, אבל גם לזה הערבים לא הסכימו!

כל הניסיונות של הבריטים להגיע עם הערבים לפשרה- נכשלו.

השפעות העימות על הישוב היהודי

התפרעות הערבים יחד עם התגובות הפושרות של הבריטים השפיעו מאוד על היהודים:

1. מצד אחד פגעו בישוב- גרמו לאבדות בנפש וברכוש.
2. מצד שני גרמו להתפתחות הישוב כדרך להתגבר על האתגרים. למשל על היהודים היה להחליט כיצד לפעול בנושאים של עלייה התיישבות בטחון וכלכלה. כמובן שהיו דעות שונות בנושאים שונים.

תגובת היהודים מבחינה ביטחונית

במאורעות תרצ"ו תרצ"ט (36-39)

כבר לאחר מאורעות תר"פ היה ברור ליהודים שלא יוכלו לסמוך על אחרים ושעליהם להגן על עצמם. הישוב החל לארגן כוח מגן לזמנים קשים. הארגונים שקמו: ההגנה ואצ"ל. ביניהם היו מחלוקות על הדרך הטובה והמוסרית ביותר להגיב לפרעות.

ארגון ההגנה: הארגון הראשון שהוקם ב1920. בתחילה הבריטים התייחסו להגנה כארגון לא חוקי ולכן היו צריכים לפעול במחתרת. ארגון ההגנה היה מסודר כמו צבא- עם פלוגות ומפקדים. והיה הארגון היהודי הגדול והמאורגן ביותר. מאוחר יותר ניהל את מלחמת העצמאות והיה הבסיס לצה"ל.

ארגון האצ"ל: הוקם ב1929 בעקבות חילוקי דעות בתוך ההגנה לגבי איך נכון להתנהג לערבים ולבריטים. חלק מחברי ההגנה עזבו והקימו ארגון שמירה נוסף- האצ"ל. (היה עוד פיצול בארגון- להעמקה עמ' 215)

האצ"ל= ראשי תיבות ארגון צבאי לאומי. הוא נקרא כך למרות שלא היה קשור למוסדות של הישוב. חלק מהשנים הארגון היה של התנועה הרביזיוניסטית- כאשר משנת 1937-1940 זאב ז'בוטינסקי הוא המפקד העליון של הארגון.

השינוי שחל בארגון ההגנה מבחינה ביטחונית במאורעות תרצ"ו- תרצ"ט:

בשלב זה חל שינוי בדרך הצבאית של ההגנה- עברו ל"יציאה מהגדר"- הם עברו לפעולות יזומות- לתקוף את הפורעים לפי שהם פוגעים ומגיעים לישוב היהודי ולא רק להתכונן להגנה,

ובתנאי שלא יפגעו בחפים מפשע!

במאורעות אלו, הבריטים הכירו בארגון ההגנה ושיתפו איתו פעולה בלית ברירה, כי רצו שההגנה תעזור להם לעצור את המרד הזה.

ההגנה עוברת במאורעות תרצ"ו/תרצ"ט- לשיתוף פעולה עם הבריטים, לדוגמא:

1. **הקמת הנוטרות** - ב1937, פלוגת שומרים יהודים (היתה גם פלוגה ערבית) בתוך המשטרה הבריטית. הם קיבלו גם מדים ודרגות.
 2. **פלוגות הלילה המיוחדות** - ב1938 ביוזמתו ופיקוחו של הקצין הבריטי צ'רלס אורד וינגיט. מטרת הפלוגות להילחם בכנופיית הערבים בדרך מהבסיס שלהם ליישובים היהודים. הפלוגות פעלו בקבוצות קטנות, ערכו מארבים, פשיטות ופעולות תגמול בכפרים. הפלוגות שיפרו מאוד את היכולת והאימון של ההגנה (קצינים בריטים מאמנים חיילים יהודים!)
- כיצד יש להתייחס לטרור ולהתנגדות של ערביי א"י לבית הלאומי?**

הוויכוח ביישוב היהודי על שאלת ההבלגה-

(לקרוא מקורות הבלגה/ תגובה עמ' 220-221)

בתקופת פרעות תרצ"ו- תרצ"ט (1936-1939) היה ויכוח קשה בין האצ"ל להגנה מה עדיף- הבלגה או תגובה?

היה ברור לכולם שערבים שכבר יצאו על מנת לתקוף יהודים- יש להרוג.
הוויכוח היה האם יש להגיב על הטרור הערבי בטרור יהודי כלפי האוכלוסייה הערבית החפה מפשע
(זקנים, נשים וילדים וכו')?

התערערות מצב היהודים בארצות האסלאם בשנות ה-30

שאלה: בשנות ה-30 חל שינוי ביחס המוסלמים אל היהודים בארצות האסלאם.

הסבר מה היה השינוי ומה גרם לו. הדגם בעזרת שינוי אחד.

השינוי - ערביי ארצות האסלאם נעשו מעורבים בסכסוך היהודי ערבי על א"י מה שגרם להם להפנות את חזיהם (כלומר לפגוע) ביהודים שהיו קרובים אליהם ומצב יהודי ארצות האסלאם החל להתערער - היהודים סבלו מהתנכלויות, פרעות ואבדות בנפש.

הגורמים לשינוי ביחס אל היהודים בארצות האסלאם בשנות השלושים:

א. בגלל ההסתה של חאג' אמין אל חוסייני שביקר בארצות ערב מביאה למעורבות של מדינות ערב בשאלת א"י:

דוגמאות למעורבות של מדינות ערב:

1. קונגרס פאן (=בעד איחוד) אסלמי שהתכנס בירושלים ועורר התנגדות לציונות
2. חיל לוחמים מעירק שהתנדבו לעזור במאורעות תרצ"ו תרצ"ז.
3. בריטניה מזמינה חמש ממדינות ערב להשתתף ועידת השולחן העגול ב-1939 כלומר בריטניה מכירה בקשר בין מדינו תערב לסכסוך על א"י (למרות שמבחינת היהודים אין סכסוך עם מדינות ערב כלל).
- ב. בגלל המעורבות וההזדהות של מדינות ערב עם אחיהם הערבים שבארץ, בזמן העימות שלהם עם היהודים במאורעות תרצו-תרצט.
- ג. בגלל השפעת עליית הנאצים לשלטון ויחסם האנטישמי ליהודים.

דוגמא להרעה במצב היהודים בארצות האסלאם - בעירק:

בעקבות מעורבותם של מדינות ערב במצב בא"י - מצב היהודים בארצות ערב הורע והמתח בין היהודים לשכניהם גבר, ככל שהמדינה היתה יותר מעורבת - היהודים בה נפגעו יותר:

היהודים סבלו מהתנכלויות והתפרצויות עד אבדות בנפש. לדוג':

בעירק בחג השבועות ב-1941 החלו 'הפרהוד' = הפרעות -

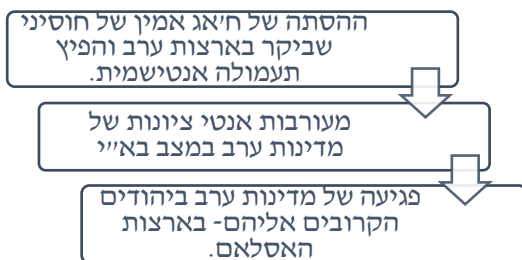
הערבים בבגדד שבעירק היו מאוד מושפעים מהתאוריות

הנאציות שבגרמניה וכן הושפעו מעידודו של חאג' אמין אל

חוסייני. בפרהוד נרצחו 179 יהודים.

כתוצאה מהפרהוד רוב היהודים בארצות אלו עלו עם קום המדינה

והקהילות כמעט חדלו להתקיים.

.....

1939 - פורצת מלחמת העולם השנייה = תקופת השואה!

שו"ת מאורעות תרצו-תרצ"ט / 'המרד הערבי':

1. הצעת החלוקה של ועדת פיל (1937) העידה על שינוי במדיניות של בריטניה כלפי התנועה

הציונית לעומת המדיניות שבאה לידי ביטוי בהצהרת בלפור (1917). הסבר קביעה זו:

- ההצעה של ועדת פיל לחלק את ארץ-ישראל לשתי מדינות - יהודית וערבית, סימנה שינוי במדיניות, כי הצהרת בלפור הכירה בזכותם הלאומית של היהודים בלבד על ארץ-ישראל ודרשה שלא ייפגעו זכויותיהם של העדות הלא-יהודיות, אך לא הכירה בזכויותיהם הלאומיות של הערבים.
- הצהרת בלפור מתייחסת לא"י כמכלול, וועדת פיל מוציאה את ירושלים מהבית הלאומי.

הסבר מדוע למרות זאת תמכו ראשי היישוב היהודי בהצעת החלוקה של ועדת פיל:

- בגלל ההכרה שיש הזדמנות בלתי חוזרת להקים מדינה, זוהי הגשמת חלום, כמיהת הדורות של אלפיים שנה.
- על רקע המצב המתוח באירופה, תוכל המדינה לקלוט את היהודים ושטחה של המדינה יוכל להתרחב בעתיד.
- הקמת המדינה תאפשר פיתוח צבא עצמי.
- קבלת הצעת החלוקה תאפשר סיום הסכסוך עם הערבים.

2. הצג את הפעולות שנקטו ערביי ארץ-ישראל נגד היישוב היהודי או נגד השלטונות הבריטיים בשנים

1936-1939:

- שביתה כללית וסגירת נמל יפו
- טרור כלפי יהודים: פרעות בדרכים, זריקת אבנים
- טרור כלפי בריטים: רצח מושל הגליל
- פגיעה ברכוש, בשדות

הסבר סיבה לפרוץ המאורעות דווקא בתקופה זו:

- כי מונה נציב בריטי (ארתור ווקופ) שנחשב אוהד לרעיון הציוני (מכל הנציבים הבריטיים לפניו).
- כי חלק מהמדיניות הערביות במזרח התיכון קיבלו בתקופה זו עצמאות, והדבר חיזק את תקוותם של ערביי ארץ-ישראל לקבל מדינה עצמאית משלהם.
- עליית השלטון הנאצי בגרמניה גרמה לערבים להניח שיצליחו להתגבר על בריטניה אם יחברו אל גרמניה.
- דחיית ההצעה להקים מועצה מחוקקת בארץ ישראל, חיזקה אצל הערבים את התחושה שיוכלו להשיג את מבוקשם רק בדרכים אלימות.
- היישוב התפתח באופן מרשים / העלייה החמישית, ובתגובה חששו הערבים מנישול.

3. ציין והסבר את העמדות בויכוח שהתנהל בין הגנה לאצ"ל בנוגע לדרכי ההתמודדות עם האיום הערבי.

- הבלגה / יש לשמור על טוהר הנשק / הגנה ולא יוזמה של לחימה, משום ש: א) אין זה מוסרי לפגוע בחפים מפשע. ב) הדבר יפגום בתמיכה בציונות בדעת הקהל הבין-לאומית. ג) הדבר יוביל להפסקת שיתוף הפעולה הביטחוני בין הבריטים ליישוב היהודי ד) הדבר יוביל להחרפה חמורה ביחסים בין יהודים לערבים.
- תגובה / נקמה / התקפה / טרור, כיוון ש: א) סברו שזו דרך הרתעה אפקטיבית. ב) בהבלגה יש פגיעה בכבוד הלאומי. ג) סברו כי התנהלות חלשה של מוסדות ההנהגה תוביל

את הנוער לנקוט פעולות עצמאיות שעלולות להיות להן השלכות חמורות יותר. ד) כדי שהבריטים לא יחשבו שאנחנו חלשים מדי ולא יאפשרו הקמת מדינה.

4. האכזבה של הערבים מן המדיניות של בריטניה בארץ ישראל במהלך שנות השלושים הביאה לפרוץ

מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט. גם היהודים התאכזבו מן המדיניות של בריטניה בתקופה זו. הסבר סיבה

לאכזבה של הערבים מן המדיניות של בריטניה

- הבריטים אפשרו עלייה יהודית במהלך שנות השלושים, שהגדילה את האוכלוסיה היהודית.
- הבריטים אפשרו רכישת קרקעות במהלך שנות השלושים, והדבר הוביל לחשש מהשתלטות יהודית.

הסבר סיבה לאכזבה של היהודים מן המדיניות של בריטניה

- נסיגה ממדיניות הבריטים כפי שנוסחה בהצהרת בלפור, שבאה לידי ביטוי בפרסום הספר הלבן השני.

הצג שתי תגובות של השלטון הבריטי למאורעות תרצ"ו-תרצ"ט.

תגובה של הבריטים במישור הצבאי:

- נקיטת "יד ברזל": הזרמת כוחות רבים לארץ, מעצרים, הטלת עוצר והוצאות להורג.
- גירוש מנהיג ערבי- חאג' אמין אל חוסיני.
- הקמת כוחות לגאליים: הנוטרים ופלוגות הלילה.

תגובה של הבריטים במישור המדיני

- הקמת ועדת פיל 1937, שהציעה לחלק את הארץ לשתי מדינות וקבעה כי עד לביצוע החלוקה יש להקפיא כמעט לחלוטין את הקמת הבית הלאומי היהודי.
- פרסום הספר הלבן השלישי (1939) שקרא להקמת מדינה דו-לאומית עם רוב ערבי.
- הגבלת העלייה ל 75,000-איש בחמש שנים, והתננייתה לאחר מכן בהסכמת הערבים.
- הגבלות חמורות על רכישת אדמות.

5. הסבר כיצד השפיע הקשר בין הערבים בארץ ישראל ובין הערבים בארצות ערב על פרוץ מאורעות תרצ"ו-

תרצ"ט / הצג גורם אחד לפרוץ מאורעות תרצ"ו- תרצ"ט:

כאשר ערביי ארץ ישראל שמעו על כך שכמה מן המדינות הערביות זכו בעצמאות, הדבר חיזק את תקוותם לקבל עצמאות אף הם.

הסבר כיצד השפיע קשר זה על פרוץ הפרהוד. הצג גורם נוסף למאורעות תרצ"ו-תרצ"ט:

ההסתה של חאג' אמין אל-חוסיני

שאלות - פרעות, ועדת פיל והספר הלבן השלישי

1. מדיניות בריטניה בסוף שנות השלושים מבטאת נסיגה ניכרת מן ההתחייבויות שלה כלפי העם היהודי בכתב המנדט. הצג דוגמה אחת מן הספר הלבן השלישי, והסבר כיצד היא מבטאת נסיגה מן ההתחייבות בכתב המנדט. הסבר שני גורמים לנסיגה זו.
2. ציין את שתי העמדות ביישוב היהודי בא"י בנוגע לדרך התגובה על מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט 1936-1939, והצג את הנימוק של כל צד לעמדתו.

3. תגובות הבריטים במהלך מאורעות תרצ"ו-תרצ"ט משקפות גם יישום של הצהרת בלפור וגם סתירה של ההצהרה. הצג שלושה דברים (בסה"כ) המוכיחים זאת.

4. התערערו מצב היהודים בארצות האסלאם ויהודי ארץ ישראל בתקופת המלחמה. בשנות ה-30 חל שינוי ביחס המוסלמים אל היהודים בארצות האסלאם. הסבר מה היה השינוי ומה היו הגורמים לו. הבא שתי דוגמאות לשינוי זה.

5. התבונן בשני הסמלים של ארגוני ההגנה והאצ"ל, וענה על הסעיפים.

א. הצג את אופי המדיניות שניתן ללמוד על כל אחת מהמחזרות, על פי הסמלים שלהן.

ב. הצג את עמדת ההגנה בנוגע לפרעות הערבים בשנים 1936-1937. הסבר כיצד ניתן להבין עמדה זו מתוך הסמל. הצג את עמדת האצ"ל בנושא זה. הסבר כיצד ניתן להבין עמדה זו מתוך הסמל.

6. הצג שני גורמים שהובילו למאורעות תרצ"ו-תרצ"ט והסבר כיצד מאורעות אלו תרמו להתבססות היישוב בתחום הכלכלי, בתחום ההתישבותי ובתחום הביטחוני.

7. הצג מהי ועידת פיל והסבר את הצדדים התומכים והמתנגדים לוועדה זו ביישוב היהודי.

8. הצג את הצעת החלוקה של ועדת פיל 1937. הסבר כיצד הצעה זו מבטאת נסיגה של בריטניה מן ההתחייבויות שלה כלפי העם היהודי כפי שהוצגו בכתב המנדט. הסבר נימוק אחד של התומכים בהצעת החלוקה והסבר נימוק אחד של המתנגדים להצעה זו ביישוב היהודי.

9. בעקבות התקפות הערבים במאורעות תרצ"ו-תרצ"ט החל ויכוח ביישוב היהודי בנוגע לתגובה לפגיעות אלו. הסבר את שתי הגישות – זו של האצ"ל וזו של ההגנה.

10. החל מאמצע שנות השלושים ועד סוף מלחמת העולם השנייה היה שיתוף פעולה צבאי בין היישוב היהודי לבין הבריטים. ציין והצג דוגמה אחת לשיתוף הפעולה הצבאי שהיה בין היישוב היהודי לבין הבריטים בשנים 1936-1939 על רקע המרד הערבי הגדול.

תשובות:

[illegible]

This image shows a full page of blank white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for writing or drawing. There are no margins, text, or other markings present.

[illegible]
